

INTER EDUCATION

G L O B A L & S T U D Y

INSPIRATION FOR
THE
MODERN
RESEARCHER

2024
№1

iegs-scientificjournal.vercel

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и
методический журнал
Scientific-theoretical and
methodological journal

2992-9024

ISSN

2024 №1

EDITION 1

ISSN 2992-9024

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2024-yil, 1-son
Jurnal 2023-yildan chiqa boshlagan

Buxoro 2024

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZ

2024, №1

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot va
ommaviy kommunikatsiyalar agentligi
tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli
guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich,
pedagogika fanlari doktori, professor.

Jamoatchilik kengashi raisi:

Mamurov Bahodir Baxshulloyevich,
pedagogika fanlari doktori, professor,
Buxoro davlat pedagogika instituti rektori.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi OAK
Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son
qaroriga asosan pedagogika, san'atshunoslik,
psixologiya, fanlari bo'yicha falsafa doktori
(PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga
talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan
"Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop
etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati" ga
kiritilgan.

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan va 2 oyida
bir marta nashr etiladi. O'zbek, rus va ingliz
tillarida.

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY»
ilmiy-metodik jurnalidan ko'chirib bosish
tahririyatning roziligi bilan
amalga oshiriladi.

Tahririyat manzili:

200100, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro
shahri Namozgoh ko'chasi, 24-uy,

E-mail:

pedagogicalperspective2023@gmail.com

Tel: +998(97) 300-34-00

Jurnalning sayti:

iegs-scientificjournal.vercel

Maqolada keltirilgan faktlarning
to'g'riligi uchun muallif mas'uldir.

TAHRIR HAY'ATI:

Dr.Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit
nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.

Tanirberganov Medeubek Jumataevich,
pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog'iston
Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M.
Auyezov Janubiy Qozog'iston Universiteti, Qozog'iston.

Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d.,
professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy
universiteti, Qozog'iston.

Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika
fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol
davlat universiteti, Rossiya.

Tajixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich,
texnika fanlari doktori, professor, O'zbekiston.

Saidova Mohinur Jonpo'latovna, pedagogika
fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat
pedagogika instituti, O'zbekiston.

Ergashov Mansur Yarashovich, Buxoro davlat
pedagogika instituti professori, O'zbekiston.

Sayfullayeva Dilafruz Axmadovna, pedagogika
fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Buxoro davlat
pedagogika instituti, O'zbekiston.

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika
fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti,
O'zbekiston.

Jo'rayev Husniddin Oltinboyevich, pedagogika
fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti,
O'zbekiston.

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika
fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti,
O'zbekiston.

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, pedagogika
fanlari nomzodi, dotsent, Qarshi davlat universiyeti,
O'zbekiston.

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat
pedagogika instituti, O'zbekiston.

Mas'ul kotib: Mamurova Difuza Islomovna,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti,
O'zbekiston.

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Научно-теоретический и методический журнал

RU

2024, №1

Учредитель: Бухарский
государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством
информации и массовых коммуникаций
при Администрации Президента
Республики Узбекистан свидетельством
№111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир
Джалолович, доктор педагогических наук,
профессор.

Председатель Общественного совета:
Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор
педагогических наук, профессор, ректор
Бухарского государственного
педагогического института

Журнал включен в список национальных
изданий, рекомендованных для
публикации основных научных
результатов диссертаций кандидатов на
соискание ученой степени доктора
философии (PhD), доктора наук (DSc).
Согласно решению Президиума ВАК РУз
от 31 января 2024 г. №350. По
направлению педагогики,
искусствоведение и психологии

Журнал был основан в 2023 году и
выходит 1 раз в 2 месяца. Узбекский,
русский и английский языках.
Использование научно-методического
журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL
STUDY» с согласия редакции

Адрес редакции:
ул. Намозгох, 24, г. Бухара,
Республика Узбекистан, 200100, E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00

Сайт журнала:
iegs-scientificjournal.vercel

За достоверность информации,
представленных в статье
ответственность, несет автор.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Др.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский
университет имени Йылдырыма Баязыта, Турция.

Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор
педагогических наук, профессор, академик Академии
педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский
университет им.М. Ауэзова, Казахстан.

Байдабеков Аюезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор,
Евразийский национальный университет имени Л.Н.
Гумилева, Казахстан.

Черникова Светлана Михайловна, доктор
педагогических наук, профессор, Орловский
государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.

Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович,
доктор технических наук, профессор, Узбекистан.

Саидова Мохинур Жонпулатовна, доктор
педагогических наук, профессор, Бухарский
государственный педагогический институт, Узбекистан.

Эргашов Мансур Ярашович, профессор,
Бухарского государственного педагогического института,
Узбекистан.

Сайфуллаева Дилафроз Ахмадовна, доктор
философии педагогических наук (PhD), Бухарский
государственный педагогический институт, Узбекистан.

Каххаров Сиддик Каххарович, доктор
педагогических наук, профессор, Бухарский
государственный университет, Узбекистан.

Жураев Хусниддин Олтинбаевич, доктор
педагогических наук, профессор, Бухарский
государственный университет, Узбекистан.

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор
педагогических наук, профессор, Бухарский
государственный университет, Узбекистан.

Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат
педагогических наук, доцент Каршинский
государственный университет, Узбекистан.

Шовдиров Суннат Асланович, кандидат
педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский
государственный педагогический институт, Узбекистан.

**Ответственный редактор: Мамурова Дилфуза
Исломовна**, кандидат педагогических наук (PhD), доцент,
Бухарский государственный педагогический институт,
Узбекистан.

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

2024, №1

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor
Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshullovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology.

The journal was founded in 2023 and is published once a 2 month. Uzbek, russian and english languages.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board.

Editorial address: st. Namozgokh, 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email: pedagogicalperspective2023@gmail.com
Tel: +998(97) 300-34-00

Website of the journal:
iegs-scientificjournal.vercel

The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability.

EDITORIAL TEAM:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey.

Tanirbergenov Medeubek Jumatayevich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan.

Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.

Chernikova Svetlana Mikhailovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia.

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.

Saidova Mokhinur Jonpulatovna, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.

Ergashov Mansur Yarashovich, professor, Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.

Sayfullayeva Dilafriz Akhmadovna, Doctor of Philosophy of Pedagogical Sciences (PhD), Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan.

Juraev Khusniddin Oltinboyevich, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan.

Olimov Shirinboy Sharofovich, doctor of pedagogical sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan.

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, Doctor of Philosophy of Pedagogical Sciences (PhD), Qarshi State University, Uzbekistan.

Shovdirov Sunnat Aslanovich, Doctor of Philosophy of Pedagogical Sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Institut, Uzbekistan.

Managing editor: Mamurova Dilduza Islomovna, Doctor of Philosophy of Pedagogical Sciences (PhD), associate Professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

UZ

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal.

2024, №1

S. A. Shovdirov	Tasviriy san'atni o'qitishda o'quvchilarning sohaga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari.	8-14
Sh. Sh. Bakayev	Amaliy bezak san'atida ananaviy va zamonaviy naqshlarini uyg'unlashtirib kompozitsiya tuzish va qo'llash.	15-24
J. T. Yarashev	Islomda musiqa va tarbiya.	25-33
G. X. Xamidova	Chizmachilik fanini o'qitishda grafik dasturlardan foydalanish va metodikasini takomillashtirish.	34-44
F. A. Berdiev	Manzara – rangtasvirida asosiy rang munosabatlarini idrok qilish va mustaqil janr sifatida tabiat manzarasini tasvirlash uslubi.	45-54
S. G. Fayziyeva	Bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarining kasbiy mahoratini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.	55-62
G. X. Xamidova	Talabalarga zamonaviy kompyuter grafik dasturlari yordamida chizmachilik fanlarini o'rgatish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash.	63-72
S. A. Bobomurodova	Bo'lajak o'qituvchilarini innovatsion-pedagogik faoliyatga tayyorlash modeli.	73-82
I. Ch. Mamatqulov	Rangning xususiyatlari va ular haqida ta'limotlar.	83-94
B. K. Mo'minov	Kasb-hunar maktablarida chizmachilik o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari.	95-100
Z. U. Amonova	Talabalarda badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish texnologiyasi.	101-108

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Научно-теоретический и методический журнал

RU

2024, №1

S. A. Shovdirov	Tasviriy san'atni o'qitishda o'quvchilarning sohaga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari.	8-14
Sh. Sh. Bakayev	Amaliy bezak san'atida ananaviy va zamonaviy naqshlarini uyg'unlashtirib kompozitsiya tuzish va qo'llash.	15-24
J. T. Yarashev	Islomda musiqa va tarbiya.	25-33
G. X. Xamidova	Chizmachilik fanini o'qitishda grafik dasturlardan foydalanish va metodikasini takomillashtirish.	34-44
F. A. Berdiev	Manzara – rangtasvirida asosiy rang munosabatlarini idrok qilish va mustaqil janr sifatida tabiat manzarasini tasvirlash uslubi.	45-54
S. G. Fayziyeva	Bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarining kasbiy mahoratini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish.	55-62
G. X. Xamidova	Talabalarga zamonaviy kompyuter grafik dasturlari yordamida chizmachilik fanlarini o'rgatish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash.	63-72
S. A. Bobomurodova	Bo'lajak o'qituvchilarini innovatsion-pedagogik faoliyatga tayyorlash modeli.	73-82
I. Ch. Mamatqulov	Rangning xususiyatlari va ular haqida ta'limotlar.	83-94
B. K. Mo'minov	Kasb-hunar maktablarida chizmachilik o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari.	95-100
Z. U. Amonova	Talabalarda badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish texnologiyasi.	101-108

ENG	Scientific theoretical and methodical journal	2024, №1
Sunnat. A. Shovdirov	Factors for forming students' field-related learning competencies in training fine arts.	8-14
Shodijon Sh. Bakaev	Composing and staying in the art of applied decoration, harmonizing traditional and modern patterns.	15-24
Jurabek. T. Yarashev	Music and education in islam.	25-33
Gulmira X. Xamidova	Improving the use and methodology of graphic programs in the teaching of drawing.	34-44
Fazliddin A. Berdiev	Landscape-a way of perceiving the main color relations in painting and depicting the landscape of nature as an independent genre.	45-54
Salomat G. Fayzieva	Methodology for developing professional skills of future art teachers.	55-62
Gulmira X. Xamidova	Teaching drawing subjects to students using modern computer graphics programs and preparing competitive personnel.	63-72
Sojida A. Bobomurodova	Methods of preparing future teachers for innovative pedagogical activity.	73-82
Ilkhomjon Ch. Mamatkulov	The properties of color and the teachings about them.	83-94
Bakhtiyar K. Muminov	Features of teaching drawing in vocational schools.	95-100
Amonova U. Zarifa	Technology of development of artistic and aesthetic culture in students.	101-108

TASVIRIY SAN'ATNI O'QITISHDA O'QUVCHILARNING SOHAGA OID O'QUV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI

© S.A. Shovdirov ¹✉

¹Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy

Annotatsiya

KIRISH: maqolada o'quvchilarda tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirishning didaktik imkoniyatlari, uning tarkibiy qismlari bo'lgan o'quv komponentlari, pedagogik qobiliyat va pedagogik texnika turlari haqida ma'lumot keltirilgan. Shuningdek, o'quvchilarda tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari borasida tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: o'quvchilarning tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirishning metodik tizimini takomillashtirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tasviriy san'at ta'limida o'quvchilarda tasviriy savodxonlik kompetensiyalarini shakllantirishni ta'minlovchi o'quv materiallarini sohaning me'yoriy hujjatlariga muvofiq tarzda tanlab olinganligi, tadqiqot davomida pedagogikaning umume'tirof etilgan qonuniyatlari, prinsiplariga asoslanganligi, mahalliy va xorijiy manbalarning tahlillari asosida aniqlanishi hamda bu jarayonning mazmuni, metodikasi, qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalarning amaliy asoslari, ularning samaradorlik darajalari eksperimental tadqiqotlar natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar ishlab chiqilganligi bilan ta'minlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarini baholash mezonlari va ko'rsatkichlarining aniqlashtirilganligi, o'quvchilarda tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarni shakllantirish modeli va uni amaliyotga joriy etishning metodik shart-sharoitlari, o'quvchilarda tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarni shakllantirishga doir interfaol dars ishlanmalari, kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarda tasviriy savodxonlikni shakllantirish jarayonini didaktik loyihalash tizimi hamda o'quvchilarda tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarni shakllantirishga doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

XULOSA: maktab o'quvchilarida tasviriy san'atga oid nazariy bilim hamda amaliy malakalarni rivojlantirishda qo'llaniladigan o'quv materiallarini tanlab olishning pedagogik talablarini ishlab chiqish qo'llanilayotgan o'quv materiallarini amaldagi Davlat ta'lim standarti hamda Milliy o'quv dasturiga muvofiqligini kafolatlaydi.

Kalit so'zlar: tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalari, tasviriy san'at asarlarini badiiy qiymati, san'at asarlarining badiiy ta'sirchanligi, badiiy meros, tasviriy san'atning tur va janrlari, borliqdagi dunyo obrazlari, ranglarning xilma-xilli, badiiy tasviriy obrazlar tizimi.

Iqtibos uchun: Shovdirov S. A. Tasviriy san'atni o'qitishda o'quvchilarning sohaga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish omillari // Inter education & global study. 2024. № 1. Б. 8–14.

ФАКТОРЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФИЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ В ОБУЧЕНИИ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ

© С.А. Шовдиров ¹✉

¹ Навоийский государственный педагогический институт, Навои

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье представлена информация о дидактических возможностях формирования учебных компетенций, связанных с изобразительной грамотностью у учащихся, образовательных компонентах, являющихся ее составляющими, педагогических умениях и видах педагогических приемов. Также даются рекомендации относительно факторов формирования учебных компетенций, связанных с изобразительной грамотностью у студентов.

ЦЕЛЬ: совершенствовать методическую систему формирования учебных компетенций студентов, связанных со зрительной грамотностью.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: учебные материалы, обеспечивающие формирование компетенций визуальной грамотности у студентов изобразительного художественного образования, подбираются в соответствии с нормативными документами отрасли, на основе общепризнанных законов и принципов педагогики в ходе исследований, отечественных и зарубежных. определение на основе анализа источников и содержания этого процесса, методологии, практических основ используемых педагогических технологий, уровней их эффективности обеспечивается выработкой научных выводов на основе результатов экспериментальных исследований.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: уточнение критериев и показателей оценки учебных компетенций, связанных со зрительной грамотностью, модели формирования учебных компетенций, связанных со зрительной грамотностью у обучающихся и методических условий ее реализации, обучения, связанного со зрительной грамотностью у обучающихся. определяется разработкой интерактивных занятий по формированию компетенций, дидактической системы проектирования процесса формирования имиджевой грамотности у студентов на основе компетентностного подхода, а также разработкой предложений и рекомендаций по формированию учебных компетенций имиджевой грамотности. у студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: разработка педагогических требований к выбору учебных материалов, используемых при развитии теоретических знаний и практических навыков изобразительного искусства у школьников, соответствие используемых учебных материалов действующему Государственному образовательному стандарту и гарантиям Национальной учебной программы.

Ключевые слова: образовательные компетенции, связанные с визуальной грамотностью, художественной ценностью произведений изобразительного искусства, художественным воздействием произведений искусства, художественным наследием, видами и жанрами изобразительного искусства, образами существующего мира, многообразием красок, системой художественных изобразительных образов.

Для цитирования: Шовдиров С.А. Факторы формирования профильных учебных компетенций студентов в обучении изобразительному искусству. // Inter education & global study. 2024. № 1.С. 8–14.

FACTORS FOR FORMING STUDENTS' FIELD-RELATED LEARNING COMPETENCIES IN TRAINING FINE ARTS

© Sunnat. A. Shovdirov¹✉

¹ Navoi State Pedagogical Institute, Navoi

Annotation

INTRODUCTION: the article provides information about the didactic possibilities of forming educational competencies related to pictorial literacy in students, the educational components that are its components, pedagogical skills and types of pedagogical techniques. Also, recommendations are given regarding the factors of formation of educational competences related to pictorial literacy in students.

AIM: to improve the methodical system of formation of students' educational competencies related to visual literacy.

MATERIALS AND METHODS: the educational materials that ensure the formation of visual literacy competencies in students in visual art education are selected in accordance with the normative documents of the field, based on the generally recognized laws and principles of pedagogy during the research, local and foreign determination based on the analysis of the sources and the content of this process, methodology, practical bases of the used pedagogical technologies, their efficiency levels are ensured by the development of scientific conclusions based on the results of experimental research.

DISCUSSION AND RESULTS: clarification of the criteria and indicators for the assessment of educational competencies related to visual literacy, the model for the formation of educational competencies related to visual literacy in students and methodological conditions for its implementation, training related to visual literacy in students It is determined by the development of interactive lessons on the formation of competencies, the didactic design system of the process of formation of image literacy in students based on the competence approach, and the development of proposals and recommendations on the formation of educational competencies of image literacy in students.

CONCLUSION: the development of pedagogical requirements for the selection of educational materials used in the development of theoretical knowledge and practical skills

of visual arts among schoolchildren, the compliance of the used educational materials with the current State Education Standard and the National Curriculum guarantees.

Key words: educational competencies related to visual literacy, artistic value of visual art works, artistic impact of artworks, artistic heritage, types and genres of visual art, images of the world in existence, variety of colors, system of artistic pictorial images.

For citation: Sunnat. A. Shovdirov. (2024) 'Factors for forming students' field-related learning competencies in training fine arts', Inter education & global study, (1), pp. 8–14. (In Uzbek).

Dunyoda sodir bo'layotgan taraqqiyot jarayonlarining yetakchi omillaridan biri, barcha sohalarida yuksak kompetensiyaga ega mutaxassislarni tayyorlash bilan bog'liq kechadi. Kompetensiyalarning dastlabki zamini sifatida, birinchi navbatda o'quv kompetensiyalari e'tirof etiladi.

O'zbekiston badiiy pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri – yoshlarning milliy va jahon madaniy qadriyatlari, shuningdek, tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirib borish orqali ularni kelajak hayotlarida kreativ fikrlay oladigan yuqori darajadagi kompetensiyaga ega yetuk kadrlar sifatida tayyorlash bugungi kunda muhim dolzarblik kasb etadi.

O'quvchilarning tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalari tizimida ularning sohaga oid o'zlashtirgan ham nazariy ham amaliy bilimlari alohida e'tiborga molik [3]. Aynan shu jihatlarni inobatga holda o'quvchilarda tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarni shakllantirishni metodik tizimini takomillashtirishga ustuvor tarzda qaralishi lozimligini anglatadi. Zero, tasviriy san'at asarlarini badiiy qiymatini to'g'ri baholash, undan estetik zavq ola bilish tasviriy savodxonlik kompetensiyasini muhim komponentlaridan biri hisoblanadi. Chunki, san'at asarlarining badiiy ta'sirchanligi, mazmunining to'laligi, estetik tasviriy ifodaliligi, shaklining realiligi hamda uni muallif g'oyasiga mosligi, o'quvchilarda ma'naviy, estetik-ruhiy, ijtimoiy-psixologik ahamiyatga molik bo'lgan ko'plab g'oyalarni jamlashga asos bo'ladi. "Tasviriy san'at" o'quv fanining "San'atshunoslik asoslari" blokida aynan shu turkumdagi bilimlarni o'zlashtirish nazarda tutiladi.

O'lmas tasviriy san'at qadriyatlari bevosita – har qanday davr sinovlaridan takror va takror o'tgan tasviriy-badiiy meroslarimiz, san'at hodisalari o'zida mana shunday katta salohiyatni jamlaganligini ko'ramiz [4]. Bu esa o'z navbatida keyingi avlodlar bilan "muloqot" qilish, ularga ta'sir ko'rsatish imkoniyatini saqlab qolish, ko'p asrlar davomida yashash huquqini beradi. Shuning uchun ham tasviriy san'at darslarida ham tarixiy ham zamonaviy tasviriy san'at asarlarini chuqur tushinishni va savodli o'rganishni taqozo etadi.

Borliq va tasviriy-badiiy masalalarni ko'rsatib berish usul va yo'llari tasviriy san'atning tur va janrlari hamda ularning xususiyatlarini belgilab beradi. Masalan:

- rangtasvirda – borliqdagi dunyo obrazlari, betakror ranglarning xilma-xilliga va boyligi bilan;
- grafikada – rasm chiziqlari, shtrix yo'nalishlari va rang tuslari orqali;
- haykaltaroshlikda esa – plastik obrazlar orqali.

San'atning tasviriy-ifodaviyligi – ushbu san'at vositalari bilan borliq hodisalarini aks ettirishdir [5]. Badiiy obrazlarni yaratishning so'zsiz sharti sifatida unga tasviriylik va ma'nodorlik xosdir. Tasviriy-ifodaviylik asosida ushbu san'atda asarning emotsional-tasviriylik va g'oyaviy-mazmunli imkoniyatlari tashkil topadi.

Demak, tasviriy san'at fanini o'qitishda o'quvchilarning tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirishning tizimini takomillashtirishning didaktik imkoniyatlari bevosita tasviriy san'at asarlarini kommunikativ funksiyalarini ham e'tiborga olishni taqozo etadi.

Tasviriy san'at o'ziga xos ko'plab funksiyalarga ega. Badiiy qimmatli san'atning – tasviriy san'atning o'ziga xos vazifasi – insonning estetik ehtiyojlarini qoniqtirish, unga quvonch bag'ishlash, rohat bag'ishlash, ma'naviy boyitish, estetik faoliyatga xohish uyg'otishdan ham iborat. Bundan tashqari yana, idrok etish vazifasi va albatta, uning tarbiyaviy vazifasini ham inobatga olish zarur.

Tasviriy san'at tur va janrlariga doir yaratilgan, badiiy qimmatli asarlar bilan "muloqotda" bo'lish jarayonida tasviriy-badiiy qadriyatlarni o'zlashtirish sodir bo'ladi [6]. Estetik qadriyatli yo'nalishlar orqali bevosita estetik fikrlash ham shakllanadi. Bularning hammasi uni idrok etuvchi inson shaxsiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi hamda ta'sirlantiradi, maqsadga muvofiq tarzda yo'naltirilgan va boshqariladigan badiiy-estetik qabul qilish jarayonida, ayniqsa, tasviriy, amaliy va me'morchilik san'at asarlari haqida muloqotlar, suhbatlar dialoglar natijasida ijobiy kechadi. Tasviriy san'at asarlari vositasida amalga oshiriladigan kommunikativ faoliyatda quyidagilar sodir bo'ladi:

- badiiy axborot olish, xususan, badiiy tasviriy obrazlar tizimi yordamida badiiy axborotning o'ziga xos tomonlari ochib beriladi;
- tasviriy san'atning ifodaviy tili yordamida tasvirlanayotgan ob'ektlarning mohiyati ochib beriladi;
- mualliflarning dunyoqarashi va shaxsi, rassomning mahorati, uning ob'ekt va hodisalarga nisbatan estetik munosabati ifodalanadi.

Bugungi yangi O'zbekiston sharoitida respublikamizda amalga oshirilayotgan qator islohotlar boshqa fanlarni o'qitish barobarida tasviriy san'at o'quv dasturi va predmetini modernizatsiya qilishni ham taqozo etadi [7]. Darslarni optimal darajada loyihalash, ularning monitoringini olib borish ko'p jihatdan fanlarni o'qitishda, shu jumladan, "Tasviriy san'at" o'quv fanini o'qitishni ham takomillashtirishga olib keladi [8]. Takomillashtirish tadbirlarining asosiy maqsadi, shubhasiz, o'quvchilarda sohaga oid o'quv kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishga yo'naltiriladi [9]. Bu nazariy va amaliy xarakter kasb etivchi badiiy pedagogik jarayon kompleks yondashishni taqozo etib, kompleks yondashuv mazmunan va mohiyatan bir-biriga bog'liq bo'lib, mantiqiylik prinsipiga amal qilinadi. Faqat shu omil bo'yicha muayyan o'quvchilarning tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirishni didaktik imkoniyatlarini tavsiflaydi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerak-ki, "Tasviriy san'at" darslarida o'quvchilar bilan tasviriy, amaliy va me'morchilik san'ati asarlarini muhokama qilish o'quvchilar shaxsiga yo'naltirilgan ta'sir ko'rsatish, ushbu holatda, badiiy tasviriy ijodiy qadriyatlarga bo'lgan

qiziqishlarini faollashtirish va natijada ularning tasviriy savodxonligiga oid o'quv kompetensiyalarini shakllantirish muhimdir. Shu maqsaddan kelib chiqib quyidagilarga alohida e'tibor qaratilishi lozim:

- o'quvchilarning maqsad sari dadil yo'naltiriladigan mustaqil idrok eta olish faoliyatlari, qiziqishlarini imkon qadar faollashtirish zarur;
- ularni yuksak darajali badiiy tasviriy san'at asarlariga "jalb etish" darkor;
- o'quvchilarda tasviriy savodxonlikka oid o'quv kompetensiyalarini mukammal o'zlashtirishlariga nisbatan qiziqish o'yg'otish muhim;
- tasviriy savodxonlikka oid turli tasvirlash texnika va vositalarida ishlash (rang, akvarel, tush, guash, tempera bilan ishlash va boshqalar) kompetensiyalarini shakllantirish, tasviriy-badiiy san'at asarlarni o'rganishlari natijasida estetik ahamiyatga molik va badiiy qimmatga ega bo'lgan tasviriy san'atning nodir asarlarini baholash kompetensiyalari shakllanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sulaymonov A., Abdullayev N. Tasviriy san'at. 7-sinf o'quvchilari uchun darslik. – T.: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 2014. – 80 b.
2. Hasanov R. Maktabda tasviriy san'atni o'qitish metodikasi. – T.: "Fan", 2004. – 106 b.
3. Шавдиров, С. А. (2017). Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности. Педагогическое образование и наука, (2), 109-110.
4. Shovdirov, S. BB Boymetov Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts International Journal on Integrated Education.
5. X. Ibraimov, & S. Shovdirov (2023). Theoretical Principles Of The Formation Of Study Competencies Regarding Art Literacy In Students. Science and innovation, 2 (B10), 192-198. doi: 10.5281/zenodo.10022427
6. Sunnat Aslanovich Shovdirov (2023). Tasviriy San'at Ta'limida O'Quvchilarning O'Quv Kompetensiyalarini Shakllantirish Tizimini Takomillashtirishning Pedagogik Talablari. Science and innovation, 2 (Special Issue 13), 527-533. doi: 10.5281/zenodo.10139769
7. Шавдиров С. А. (2017). Ўқувчиларда тасвирий саводхонликка оид ўқув компетенцияларини шакллантиришнинг педагогик- психологик жиҳатлари. Современное образование (Узбекистан), (6), 15-21.
8. Shavdirov, S. A. (2017). Selection Criteria of Training Methods in Design Fine Arts Lessons. Eastern European Scientific Journal, (1).
9. Шавдиров, С. А. (2018). ОСОБЕННОСТИ подбора цвета в обучении изобразительному и прикладному искусству. in international scientific review of the problems and prospects of modern science and education (pp. 84-85).
10. Sadiev S. Developing Students'artistic Literacy Skills In Extra-Curriculum Activities //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. B9. – С. 106-108.
11. Niyazovish G. I. Ways Of Use Of Modern Innovative Technologies In Fine Arts Classes And Through The Improvement Of Ideas Of National Independence To Students

- //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 9. – №. 12. – С. 234-237.
12. Choriyeovich J.S. The role of composition in increasing the spatial imagination of students and students //central asian journal of arts and design. – 2021. – Т. 2. – №. 11. – С. 15-17.
13. Kulmurotov N. R. et al. Various Issues In The Field Of Setting Nonstationary Dynamic Problems And Analyzing The Wave Stress State Of Deformable Media //Theoretical & Applied Science. – 2020. – №. 9. – С. 365-369.
14. Usmonovna A. Z. The Use Of Classic Styles In Modern Fashion //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. A4. – С. 263-264.
15. Xamidova G.X. Chizmachilik Fanini O'qitish Metodikasini Takomillashtirish: Gulmira Xamidovna Xamidova, Navoiy davlat pedagogika instituti San'atshunoslik fakul'teti, Tasviriy sanat va muhahdislik grafikasi kafedrasida o'qituvchi //Научно-практическая конференция. – 2022.
16. Vosiyeva A. Use of Transformation in the direction of design and its importance //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. A4. – С. 31

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Shovdirov Sunnat Aslanovich**, PhD, dotsent [**Шовдиров Суннат Асланович**, PhD, доцент], [**Sunnat A. Shovdirov**, PhD, Associate Professor]; manzil: O'zbekiston, 210101, Navoiy, I.Karimov ko'chasi, 56/46; [адрес: ул. И. Каримова, 56/46, г. Навои, Узбекистан, 210101]; [address: 56/46 I. Karimov Street, Navoi, Uzbekistan, 210101]; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7250-4588>; shovdirovsunnat636@gmail.com

AMALIY BEZAK SAN'ATIDA ANANAVIY VA ZAMONAVIY NAQSHLARINI UYG'UNLASHTIRIB KOMPOZITSIYA TUZISH VA QO'LLASH

© Sh.Sh. Bakayev¹✉

¹Buxoro davlat universiteti, Buxoro

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada an'anaviy o'zbek turar joy binolarini xalq amaliy bezak san'ati turi bo'lgan naqqoshlikda bezatish yo'llari, Buxoro maktabiga mansub qadimiy an'alarining hozirgi kungacha saqlanib avloddan avlodga etib kelganligi, keksa ustalarni ijodiy kompozitsiyalari va o'gitlarini o'rganib innovatsion yondashuv asosida ularni uyg'unlashtirib amalda qo'llash, shu bilan birga yosh naqqoshlarni kompozitsion tafakkurlarini rivojlantirish haqida so'z yuritiladi.

Insoniyat qadim zamonlardan go'zallikka intilib, o'zi yashab turgan maskanlariga, devoru toshlarga ov jarayonlari jang-u jadallar, bazmlar, tantanali marosimlarni aks ettirganlar. Ota-bobolarimiz qadimiy obidalarini nafis naqshlar bilan bezar ekanlar, zavq olish bilan bir qatorda ular orqali o'z orzu-umidlarini, muhabbatlarini, tilaklarini kuylaganlar.

MAQSAD: amaliy bezak san'atida interer uchun ananaviy va zamonaviy naqshlarini uyg'unlashtirib kompozitsiya tuzish, qadimiy an'alarining hozirgi kungacha saqlanib avloddan avlodga etib kelgan. Keksa ustalarni ijodiy ishlari va o'gitlarini o'rganib innovatsion yondashuv asosida ularni uyg'unlashtirib amalda qo'llanilishi, shu bilan birga yosh naqqoshlarni ma'lum miqdorda kompozitsion tafakkurlarini rivojlantirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: keksa ustalarimizning aytishicha, qadimda naqqoshlik san'ati shunchalik rivojlangan ekanki, ular chizgan yoki bo'yagan ramziy naqshlari orqali bir-birlari bilan unsiz gaplasha olar ekanlar. Naqqoshlik san'ati tilini bilish uchun naqshning har bir unsuri va ranglarining ramziy alifbosini bilish kerak bo'lgan.

Fazoviy san'atlarni badiiy his qilishda rassom o'z asarini qanday qurgani katta ahamiyatga ega, chunki ijod psixologiyasining qonunlari badiiy his qilish psixologiyasi qonunlari bilan uzviy bog'liqdir o'z asarini yaratayotgan musavvir yaxlitlik, hamto'be'lik (sopodchinenie), muvozanat, o'zgaruvchanlik, o'Ichamlilik (sorazmernost') kabi kompozitsion qonuniyatlarga asoslanadi.

Birlik, yaxlitlik qonuni funktsionallik va strukturalilik printsiplari asosida, ham to'be'lik qonuni hajm va kontrastlilikning qo'llanilishi asosida namoyon bo'ladi.

Simmetriklik chuqur mazmuniy markazning ahvoli, vizual massa va fazo taqsimoti, muvozanat massalarining taqsimoti, har bitta element ko'rinishi bilan shartlangan taqsimot bilan belgilanadi. Bunday taqsimotlar intererni bezashda ham katta ahamiyatga ega bo'lib, turli viloyatlarda o'ziga xos ananalar shakllangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: naqsh kompozitsiyasi yaratishda muayyan qoidalaridan simmetriya, assimetriya, muvozanat, ritm, markaz topish, detallarning o'lchovi, shakli, rangi kabilarga rioya qilishni tashkil etadi va bunga qat'iy amal qilinadi. Talabalarning kompozitsion fikrlashi badiiy-majoziy fikrlash turlaridan biri hisoblanadi, shuningdek naqsh namunalarini tuzishda yana kompozitsiyaning quyidagi asosiy qonuniyatlariga rioya qilish talab etiladi.

- chiziladigan naqsh kompozitsiyasini shakl, o'lcham va taqismlarini mo'ljalga olish.
- kompozitsiyaning yakka yoki qo'sh banddan iborat bo'lishligini nazarda tutgan holda tanob (yasovchi) elementi shakllarini joylashtirish.
- kompozitsiyaga novda, barg, gul, shobarg va boshqa naqsh elementlarini kiritib mukammallashtirish.
- naqsh bandini bofta, shukufta elementlari bilan bog'lab boyitish
- kompozitsiyaning asosiy shaklini umumlashtirib va shu naqshni nomlash kabilarga rioya qilinadi.

XULOSA: XIX asrning oxiri XX asrning boshlaridagi Buxoro naqqoshligi xalq hunarmandlarining to'plagan tajribasi mahsuli sifatida boy an'analarga ega maktab sifatida shakllangan. Shuni qayd qilish mumkinki, Buxoro naqqoshligi O'zbekistonning boshqa viloyatlari qatori badiiy jihatdan mukammalligi va usul yaxlitligi bilan o'z o'rniga ega.

Kalit so'zlar: naqsh, bezak, simmetriklik, rassom, islmiy o'simliksimon naqsh, muqarnas, geometric bezak turi, namoyon naqsh kompozitsiyasi.

Iqtibos uchun: Bakayev Sh.Sh. Amaliy bezak san'atida an'anaviy va zamonaviy naqshlarini uyg'unlashtirib kompozitsiya tuzish va qo'llash // Inter education & global study. 2024. № 1. Б. 15–24.

КОМПОЗИЦИЯ, СОЧЕТАЮЩАЯ ТРАДИЦИОННЫЕ И СОВРЕМЕННЫЕ МОТИВЫ В ПРИКЛАДНОМ ДЕКОРАТИВНОМ ИСКУССТВЕ СОСТАВЛЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ

© Ш.Ш.Бакаев ^{1✉}

¹Бухарский государственный университет, Бухара

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматриваются способы украшения традиционных узбекских жилых построек росписью, которая является видом народного декоративного искусства. Освещаются древние традиции бухарской школы, сохраняющиеся из поколения в поколение. Изучение творческих композиций и учений старых мастеров, а также их применение на практике на основе новаторского подхода обсуждается одновременно с развитием композиционного мышления молодых художников.

Человечество с незапамятных времен жаждало красоты, охотилось за своими жилищами, за стенами которых велись бои-в них отражались Джады, вечеринки, торжественные обряды. Наши предки, украшая древние памятники изящными

узорами, не только получали удовольствие, но и воспевали через них свои мечты, свою любовь, свои желания.

Наши старшие мастера говорят, что искусство вышивки в древности было настолько развито, что они могли разговаривать друг с другом без него через символические узоры, которые они рисовали или рисовали. Чтобы знать язык искусства вышивки, необходимо было знать символическую азбуку каждого элемента и цвета узора.

В художественном восприятии пространственных искусств большое значение имеет то, как художник конструирует свое произведение, поскольку законы психологии творчества неразрывно связаны с законами психологии художественного восприятия.

Закон единства, целостности проявляется на основе принципов функциональности и структурности, а закон подчиненности-на основе применения объема и контрастности.

Симметричность определяется состоянием глубокого содержательного центра, визуальным распределением массы и пространства, распределением равновесных масс, распределением, обусловленным внешним видом каждого отдельного элемента. Большое значение такие распределения имеют и в оформлении интерьера, в разных регионах сложились своеобразные традиции.

ЦЕЛЬ: в декоративно-прикладном искусстве составить композицию интерьера, сочетающую традиционные и современные мотивы, древние традиции которых сохранились до наших дней и дошли из поколения в поколение. Изучение творческих работ и учение старых мастеров, и их гармонизация на основе инновационного подхода к практике, в то же время развитие композиционного мышления молодых мастеров в определенной степени.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: при создании орнаментальной композиции необходимо соблюдать определенные правила, такие как симметрия, асимметрия, баланс, ритм, нахождение центра, размер, форма, цвет деталей, и это строго соблюдается. Композиционное мышление учащихся является одним из видов художественно-образного мышления, а также при составлении образцов рисунка опять же требуется соблюдение следующих основных законов композиции.

- нацеливание на форму, размер и размеры рисуемой композиции выкройки;
- размещение форм танобского (составительного) элемента, подразумевая, что композиция состоит из одного или двух предложений;
- совершенствование путем включения в композицию стебля, листа, цветка, шобарга и других элементов узора;
- обогащение узорного ремешка элементами бофта, шукуфта;
- обобщая основную форму (рамку) композиции и называя этот узор, соблюдаются такие вещи, как.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: когда мы наблюдаем узбекскую жилую архитектуру конца XIX-начала XX века и их художественное убранство, мы видим, что они выполнены не совсем одинаково. Потому что в те времена народные

мастера работали в поисках работы или ездили на заказ в другие города. Чаще всего бухарские и ферганские мастера ездили в Самарканд, а маргиланские и кокандские – в Ташкент. Но их узоры, хотя и сходные в результате взаимодействия, отличались цветовым комплексом, стилем, композициями, подходящими для конкретной школы каждого мастера.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Бухарская роспись конца XIX-начала XX века складывалась как школа с богатыми традициями, как продукт накопленного опыта народных умельцев. Можно отметить, что Бухарская роспись имеет

место среди других областей Узбекистана своим художественным совершенством и целостностью метода. Сравнивая выполнение геометрических и исламских узоров на практике, мы прежде всего видим высокую культуру художественного ремесла бухарских мастеров, свидетельствующую о творчестве и тонком вкусе в процессе работы. Успешно овладев умением составлять творческую композицию и обладая отличными знаниями, умениями и эффективностью составления орнаментальной композиции, композиционное мышление успешно развивается в процессе выполнения работ по прикладному декоративному искусству.

Ключевые слова: узор, орнамент, симметричность, художник, растительный узор, мукарнас, геометрический тип орнамента, композиция узора.

Для цитирования: Бакаев Ш.Ш. Композиция, сочетающая традиционные и современные мотивы в прикладном декоративном искусстве: составление и применение. // Inter education & global study. 2024. № 1.С. 15–24.

COMPOSING AND STAYING IN THE ART OF APPLIED DECORATION, HARMONIZING TRADITIONAL AND MODERN PATTERNS

© Shodijon Sh. Bakaev ^{1✉}

Bukhara State University, Bukhara

Annotation

INTRODUCTION: this article will talk about ways of decorating traditional Uzbek residential buildings in painting, a type of folk applied decorative art, the fact that ancient traditions belonging to the Bukhara school have survived to the present day from generation to generation, harmonizing and practicing old masters on the basis of an innovative approach to studying their work and achievements, at the same time developing the compositional. Humanity has been striving for beauty since ancient times, hunting processes to the dwellings where it lives, walls and stones are fighting-it reflects the intensities, feasts, solemn ceremonies. Our ancestors decorated ancient monuments with elegant patterns, while enjoying, they sang their dreams, love, wishes through them.

Our old masters say that in ancient times, the art of embroidery was so advanced that they could talk to each other without it through the symbolic patterns they drew or painted. To know the language of the art of embroidery, it was necessary to know the symbolic alphabet of each element and color of the pattern.

In the artistic perception of spatial arts, it is of great importance how the artist built his work, since the laws of the psychology of artistic perception are inextricably linked with the laws of the psychology of artistic perception. The Muse who creates his work is based on such compositional laws as integrity, co-existence (sopodchinenie), balance, variability, dimensionality (sorazmernost').

Unity, the law of integrity is manifested on the basis of the principles of functionality and structuralism, and the law of subordination on the basis of the application of volume and contrast.

Symmetry is determined by the condition of the Deep content center, the distribution of visual mass and space, the distribution of equilibrium masses, the distribution conditioned by the appearance of each element. Such distributions are also of great importance in the decoration of the interior, and unique pineapples are formed in different regions.

AIM: to compose a composition for the interior in the art of practical decoration, harmonizing its traditional and modern patterns, has come from generation to generation, preserved to the present day of Ancient Traditions. The implementation of the Old Masters by combining them on the basis of an innovative approach, studying their creative work and their turns, at the same time developing a certain amount of compositional thinking of the young naqqoqshs.

MATERIALS AND METHODS: organize the observance of certain rules when creating a pattern composition, such as symmetry, asymmetry, balance, rhythm, finding a center, measurement of details, shape, color, and this is strictly followed. The compositional thinking of students is considered one of the types of artistic-figurative thinking, as well as when drawing up pattern samples, it is again required to adhere to the following Basic Laws of composition.

- to highlight the drawing pattern composition of the shape, size and characteristics.
- placement of forms of the body (maker) Element, referring to the fact that the composition consists of a single or double band.
- perfection by introducing Rod, leaf, flower, shobarg and other pattern elements into the composition.
- enrichment of the pattern band tied with the elements of bofta, shukufta
- it is followed by generalizing the basic shape (frame) of the composition and naming the same pattern.

DISCUSSION AND RESULTS: when we observe Uzbek residential architecture of the late 19th and early 20th centuries and their artistic decoration, we see that they were not performed in almost the same way. Because at that time, folk Masters worked for work or went to other cities on order. Most often, Bukharan and Fergana Masters went to Samarkad, and Margilan and Kokand Masters went to Tashkent. But while their patterns are similar as a result of interaction, each master's own school was different in terms of appropriate color complex, style, compositions.

CONCLUSION: the Bukhara settlement of the late 19th century at the beginning of the 20th century was formed as a school with a rich tradition as a product of the

accumulated experience of folk craftsmen. It can be noted that Bukhara Nagorno-Karabakh, among other regions of Uzbekistan, has its place in artistic excellence and method integrity. Comparing the implementation of geometric and Islamic patterns in practice, we first witness the high culture of the artistic crafts of the Bukharian Masters with creativity and delicate taste in the process of work. Successful mastering of the ability to compose a creative composition and excellent knowledge, skills and effective mastering of drawing up a pattern composition, compositional thinking successfully develops in the process of performing work on the art of practical decoration.

Keywords: pattern, ornament, symmetries, artist, Islami vegetative pattern, muqarnas, geometric ornament type, manifestation pattern composition

For citation: Shodijon Sh. Bakaev. (2024) 'Composing and staying in the art of applied decoration, harmonizing traditional and modern patterns', Inter education & global study, (1), pp. 15–24. (In Uzbek).

XIX asrning oxiri XX asrning boshlarida o'zbek turar joy me'morligini va ularning badiiy bezaklarini kuzatganimizda ular deyarli bir xil usulda bajarilmaganini ko'ramiz. Chunki o'sha vaqtlarda xalq ustalari ish axtarib yoki buyurtma asosida boshqa shaharlarga borib ishlashgan. Ko'pincha buxorolik va farg'onalik ustalar Samarqadga va marg'ilonlik va qo'qonlik ustalar Toshkentga borib ishlashgan. Lekin ularning naqshlari o'zaro ta'sir natijasida o'xshashsa-da har bir ustaning o'ziga xos maktabiga mos rang majmuasi, uslubi, kompozitsiyalari jihatidan farq qilgan.

Farg'ona vodiysida o'ziga xos naqqoshlik maktabi rivoj topgan. Farg'ona naqqoshlari g'irih, o'simliksimon (islamiy) va gulli grih naqshlarni bezaklarda keng qo'llashgan. Kompozitsiyalarning simmetriyalari bo'lish printsipligiga amal qilingan. Farg'ona naqqoshlik maktabi boshqa naqqoshlik maktablaridan naqshlarining tabiatga juda yaqinligi, erkin ishlanishi, ranglarning kontrastligi bilan farqlanadi. Bundan tashqari Farg'ona naqshlarida tabiatdagi gul, barg, g'uncha va boshqalardan to'g'ridan-to'g'ri foydalanilgan. Farg'ona naqshlarida pista gul, anor, atirgul, majnuntol, bodomgul va boshqa shakllardan ham foydalanilgan. Bu naqqoshlik maktabi naqshlari chetlari chiroyli hoshiyalangan va ichiga islamiy shakl tushirilgan qizil, yashil bo'yoqli turunjlarni afzal ko'rishgan.

Toshkent naqshlari o'zining nafisligi va ranglarini bir biriga asta-sekin o'tishi aniq bir koloritga qat'iy rioya qilishi, geometrik va o'simliksimon naqshlarining ko'p ishlatilishi bilan ajralib turadi. Naqshlar ko'pincha yashil gamma ishlanadi. O'simliksimon naqshlardan oygul, paxta, bofta, kufta, bargli gul va boshqa unsurlar aniq soddalashtirib ishlanadi.

Xiva naqqoshligi O'zbekistonning boshqa naqqoshlik maktablaridan tubdan farq qiladi. Naqshlarning umumiy rangi ko'pincha havorang koloritda bajariladi. Ranglar garchi kam ishlatilsada, o'ziga xos ko'rkamlikka ega. Xiva naqqoshlari asosan zangori va yashil ranglarini juda ko'p ishlatishadi. Xorazm naqshlari butun yuzani geometrik naqshlar bilan to'ldirib moviy va yashil bo'yoqlarning etakchiligi bilan xarakterlanadi. Kompozitsiyada asosan novda spiralsimon aylanib aylanib murakkab shakl hosil qiladi. Islamiy naqsh kompozitsiyada novda, marg'ula, shkufta, barg, no'xatgul, oddiy gullardan tashkil topadi.

Bu islimiy naqshlar boshqa naqqoshlik maktablaridan asosan naqshlarining harakatchanligi bilan farq qiladi. Ko'pincha yulduz hosil qiluvchi grihlar tuzilib orasi spiralsimon islimiy naqshlar ishlatiladi. Xiva naqshlari umuman madohil asosida tuziladi va keyin islimiy naqsh spiralsimon mayda, nozik qilib ishlanadi.

Samarqand naqqoshlik maktabi naqshlarni o'ta guldorligi, barg va gullarning badiiy xarakterligi, jonliligi bilan xarakterlanadi. Undagi murakkab grihlar va o'simliksimon naqshlarning aniq bir ritmik takrorlanishi kompozitsiyada ko'zga o'rnatilgan gulbutani namoyonda keng o'rin berilganligi va ularga mayin ishlov berilishi bilan Buxoro naqqoshlariga o'xshash. Samarqand naqqoshligida ilgari zangori rang gammasi etakchi bo'lgan bo'lsa, hozirda yashil ranglar majmui etakchilik qilmoqda.

XIX asrning oxiri XX asrning boshlaridagi Buxoro naqqoshligi xalq hunarmandlarining ko'plab avlodi to'plagan tajribasini mahsulidir. Ma'lum ma'noda qayd qilish mumkinki Buxoro naqqoshligi O'zbekistonning boshqa viloyatlari qatori eng badiiy mukammal va usul yaxlitligi bilan xarakterlanadi.

O'zbekistonning boshqa badiiy maktablari bilan qiyoslaganda Buxoro ustalari maktabi XIX-XX asr boshlarida o'tmish namunalarining eng yaxshilariga sodiqligi bilan ajralib turadi. Shu bilan bir qatorda usuli an'anaviy bo'lgan bu maktab bugungi kunda ham o'z sifatini o'zgartirmagan jonli maktabligicha qolmoqda.

Buxoro naqqoshlarining so'nmas shuhratlari sirini nafaqat an'analarning mustahkamligida, Buxoro ustalari uchun bezak san'ati, naqsh, shunchaki bezak emas, balkim qurilish san'atining ajralmas qismiligidadir. Buxoro naqshi qaerda va qanday qo'llanishi lozim bo'lgan motivlar to'plami sifatida emas, ma'lum bino toifasi devori, shipi va hokazolarni bezagining alohida jiddiy tizimi sifatida mavjuddir.

Har bir unurning o'rni va mo'ljali alohida ixtisoslashtirilganligi tufayli, Buxoro naqshi me'moriy konstruktsiya bilan uzviy bog'liqdir, bu ma'noda u juda tektonikdir.

XIX-XX asr boshlaridagi gumbaz peshtoqli me'moriy obidalarda mahalliy me'morlar ijodi namoyon bo'lgan deb aytish ancha qiyin. Buxoroda bu davrda rangli ganch, ba'zi hollarda koshinlar bilan bezalgan ko'plab masjid va madrasalar qurilgan. Ularning eng yaxshilari ustunli ayvonga ega bo'lib, o'ymakorlik va naqqoshlik bilan bezalgan. Ustunlar va shiplar shakli sharaflar bilan badiiy bezalgan. Unchalik katta bo'lmagan masjidlarining shiplarida turli berkitish usullari qo'llanilgan. Ular o'zining bezagi bilan saroy xonalaridan yoki boy mehmonxonalardan deyarli farq qilmaydi. Boshqacha qilib aytganda, ular fuqaro me'morligining namunalari desak xato bo'lmaydi.

Buxoro turarjoy me'morligining bezak asosini bolor to'sinli, ikki sinchli mehmonxona va ayvonlar tashkil qiladi. Bu tizim uzun va qisqa devorlarni katta kichik bo'lishga va devorlarda bir tomonga qaratilganshga va devorlarda bir tomonga ikki sinchli mehmonxona va ayvonlar, dahliz va madon ustida o'qsimon toqli, derazalari katta xonaga qaragan shohnishin-manzar va boloxonalarni joylashtiradi. Buxoro turarjoy me'morligini bu unsurlari nafaqat cho'pkori devorli turarjoyini, balkim ko'plab mahobatli me'morlik inshootlarini bezak uslublarini belgilab beradi.

Hattoki gumbazli masjidlarni ravoqlari bo'lmagan taqdirda ham uni devori izora uning ustida ingichka tik, ba'zi hollarda to'rtburchak namoyon va sharafa kabi unsurlarga bo'linadi.

Xonalarning tuzilishiga qarab ship alohida bo'laklardan (vassa) yoki yirik tasvirli tekis yuzalardan va xarakterli havzaklardan tashkil topadi.

Devor va shiplarni bo'laklariga bo'lish tuzilish muvofiqlikdan kelib chiqiladi va bu naqshin bezak kompozitsiyasini tushunishga yordam beradi. Devorni ganchxok (ganch va soz tuproq qorishmasi) bilan suvash jarayonida ganchdan quyilgan raxlar yordamida devor izoraga, uni ustida oralarida yo'lak qoldirilgan to'g'ri burchakli dahanalarga, uni ustida esa ganch taxtakalardan qoralama bajarilgan sharafaga ajratiladi. Ravoqlarning tepasida quyma-taxtaklar va bezakli toqning qoralama bajarilgan unsurlari o'rnatiladi. Bezatilayotgan uy va ayvonning sharafalari va bezakli toqlari, devorning me'moriy bezagini muhim unsurini tashkil qiladi. Ular xuddi bezak naqshdek, ammo tekislik yuzasida qabariq holda emas, balki fazoda hajmli tarzda joylashtirilgan. Ba'zi hollarda uy egasining mablag'i etmay qolganda xonaning bezagi oxiriga etkazilmagan. Xona ma'lum muddat bir oz qo'pol, ammo har bir shakl bo'lagi oqlangan, tuzilishi aniq va shu sababli ifodali shaklda qoldirilgan.

Navbatdagi bezak bosqichi xonani devori gulganch (gipsning oliy navi) bilan shuvalib o'ymakorlik va naqqoshlikda bezashdan iborat. Izorada (panel qismi) geometrik naqshlar ishlatilgan.

Devorlarda turunjlar, namoyonlarda o'qsimon mehrob yoki shaklli toq, dahana narron to'g'ri burchakli namoyon dahana ichkarisiga joylashtirilgan. Dahana namoyon tepasida joylashtirilgan kichik namoyon kitoba (turli yozuvlar yoziladigan joy) navbatdagi dahana namoyon ostida lali tarzida almashib keladi.

Ravoqni o'qsimon shaklli ravoq dahana, davripoya shaklli peshtoqi tanob o'ymakorlik va naqqoshlik bilan bezaladi. Ichkarisi esa qolibkori, muqarnas, iroqi quyma toqlar bilan bezalgan.

Bir sinchli xonalarda ravoq o'rnatish imkoniyati yo'qligi sababli ganch taxtalardan shakllar hosil qilingan va ba'zi hollarda ular ustida bir necha qator tokchali mino o'rnatilgan. Devor tepasini yakunlovchi sharafalar tuzilishi bilan tunuk, tosaknok va ancha murakkab bo'lgan imom qozixon nomi bilan ataluvchi sharafalar bilan tugallangan.

Xonalarni bezashda naqqoshlik san'atining qo'llanilishi doirasi asosan dahana yuzasi tokcha, tokchabandi, ruta va namoyonlarni, eshik va derazalarni hoshiyalovchi zanjiradan iborat. Ravoq dahana yoki davripoyalarning ostki qismlari madohil yoki naqshin shoxcha shakllari bilan tugallanadi.

Ro'zg'or buyumlari va mayda buyumlar saqlanadigan ravoqlar yuzasi tokchabandi uslubida bezatiladi, yupqa ganch taxtak shobaqa, ba'zan shobaqani eslatuvchi rangli ganchli xatakash bilan zeb beriladi.

XIX asr oxiri XX asr boshlari Buxoro naqqoshligining o'rganilayotgan davri haqida mahalliy ustalarning chizma va rasm arxivlari yaxshigina ma'lumot beradi. Bu ma'lumotlar qisman meros qolgan, qisman ko'chirilgan, aksariyati mualliflarining o'zlari tomonidan shaxsan yaratilgan. Xalq ustalarining bunday arxivlari O'zbekiston Davlat san'at muzeyida,

Buxoro davlat badiiy me'moriy muzey qo'riqxonasi zaxiralarida va ustalarning oilalari qo'lida saqlanmoqda. Ular daftar tarzida bir biriga elimlanib o'simlik, gul shakli konturi bo'ylab igna bilan teshilgan mahalliy qog'ozlardan, g'ishtdan mozaika yaratish qoralamalaridan, sharafta, dekorativ toq va svodlarning soyasi va chiziqlaridan tashkil topgan. Bu daftarlarda ba'zan ustaning barg, shoxcha, gul turunj qoralamasining shakli toq va boshqalarning shakllarini izlagan mashqlari ham uchrab turadi.

XVI-XVII asr Buxoro naqqoshligi uchun xarakterli bo'lgan qadimiy chizmalaridan farqli o'laroq ular tuzishsiz chiziqli xomakilardan iboratdir. Bu daftardagi chizmalar orasida XIV asrda qurilgan Boyon Qulixon madrasasi XVI asrga oid Abdullaxon va Ko'kaldosh madrasalari va boshqalarning bezak rasmlari mavjuddir. Ushbu daftardagi naqshlar XIX asr oxiri XX asrning boshlarida ham Buxoroda keng qo'llanilgan.

XIX asrning oxiri XX asrning boshlarida Buxoro naqqoshligidagi o'simlik gul naqshlari uchun usta Karomatjon daftardagi axtaqog'oz, xomaki ishlar va rasmlar bizgacha etib kelgan. Naqshlarning o'simlik, gul tasvirlari (motivlari) bir necha guruhni tashkil qiladi:

Islimiy naqshi peshtoq va zanjiraga mo'ljallangan, usuli soddalashtirilgan barg va shoxlarni, ularning ma'lum tartibda o'zaro joylashuvi (kompozitsiya, ritmda) va agar o'ymakorlikka mo'ljallangan bo'lsa pardoz turlari, mobodo naqqoshlikka mo'ljallangan bo'lsa, ranglar joylashuvini belgilaydi.

Kichik hajmli qog'ozlarda qo'lda engil bajarilgan gulli va mevali butalarning erkin kompozitsion qoralamalari. Ularda asosiy e'tibor shoxlarni nozik joylashtirish, chiziqlar ritmi, barglar va gul barglari ritmiga qaratilgan.

Geometrik va islmiy naqshlarning amaliyotda bajarilishini qiyoslay turib, eng avval Buxorolik ustalarning badiiy hunarmandchiligining yuksak madaniyatini ish jarayonidagi ijodkorlik va nozik didining guvohi bo'lamiz. Ijodiy kompozitsiyani tuzish qobiliyatini muvaffaqiyatli o'zlashtirish va naqsh kompozitsiyasini tuzish bo'yicha mukammal bilim, ko'nikma va samarali o'zlashtirish, kompozitsion fikrlash amaliy bezak san'ati bo'yicha ishlarni bajarish jarayonida muvaffaqiyatli rivojlanadi. Keyinchalik tematik kompozitsiyalardan chizma va naqshlarni bajarishda ijodiy qobiliyat, shuningdek talabalarning ijodiy salohiyati rivojlanadi. Bu naqqoshlik maktabi davomchilari ijodkor yoshlar ham qadimiy an'analarga boy san'at turini rivojlantirib, kelgusi avlodga etkazadilar deb ishonamiz.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bakayev Sh.Sh. Multidisciplinary Journal of Science and Technology Vol. 3 No. 5 (2023) <https://mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/421/1187>
2. Nashvanova M., Bakayev Sh. SCIENCE AND EDUCATION scientific journal ISSN 2181-0842 volume 4, issue 11 november 2023 https://drive.google.com/file/d/1wq8Ej_Ovu1kRB5Q_h8I7O-aC2wXML4AB/view
3. S.S. Abdullaev, Sh.Sh. Bakaev, G.R. Ostonsova, Sh.Sh. Sharipov. Ornamental symbolism in the folk arts and crafts of Bukhara. European science, 17-19

4. VR Tukhsanova, ShSh Bakaev. The art of gold embroidery in the city of Bukhara.Academy, 62-65
5. "Science and Education" Scientific Journal / www.openscience.uz November 2023 / Volume 4 Issue 11 ISSN 2181-0842 / Impact Factor 3.848 277
6. Sh.Sh. Bakaev, Sh.N. Avezov. Development of the creative potential of students through folk art // EUROPEAN SCIENCE. – 2020. – No. 4 (53).
7. Sh.Sh. Bakaev. Creativity of folk craftsmen of Uzbekistan. Young scientist, 641-644
8. JS Botirov, SS Bakayev, MM Avliyakov, AL Shirinov, SS Abdullaev. Thesame goes for art classes in private schools specific properties. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol 27 (2)
9. B.S Sobirova Sh. U., Aminov A. Sh. Methodology of using new pedagogical technology in teaching the fundamentals of projection. international journal of special education, 16592-16602
10. Bakaev S. et al. CONTENT OF INNOVATION AND INNOVATIVE ACTIVITY OF THE TEACHER International Journal of psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Special Issue 1, 2020.
11. Jakhongir batirov, Nigora Ibatova, Sherali Avezov, Sh Bakayev, S Ramazonov. Content of innovation and innovative activity of the teacher International ...
12. Sh.Sh. Bakaev, Sh.N. Avezov. Development of the creative potential of students through folk art // EUROPEAN SCIENCE. – 2020. – No. 4 (53).

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Bakayev Shodijon Shokirovich**, dotsent [Бакаев Шодижон Шокирович, доцент], [Shodijon Sh. Bakayev, Associate Professor]; manzil: O'zbekiston, 200117, Buxoro sh. Navoiy shox ko'chasi 25/1 uy 90-xona [адрес: Узбекистан, 200117, г. Бухара, пр.Навои дом 25/1, кв 90], [Uzbekistan, 200117, Bukhara sh. Navoi Shoh Street 25/1 house room 90]; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7256-4588>; e-mail: shodijonbaqoyev@gmail.com

ISLOMDA MUSIQA VA TARBIYA

© J.T.Yarashev ¹✉

¹Buxoro davlat pedagogika instituti, Buxoro

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada islomda musiqa va tarbiya, musiqaning jumladan maqomlarimizning inson ongiga ta'siri, tarbiya kuchi haqida ma'lumot berib o'tiladi. Sharq allomalarimiz hamda islom dini targ'ibotchilari musiqa va musiqaning tarbiyaviy ahamiyati haqidagi fikrlari tahlil qilingan.

MAQSAD: ulg'ayib kelayotgan yosh avlodni milliy kuy-qo'shiqlarimiz yordamida tarbiyalash, ularning islomiy dunyo qarashida musiqaning ahamiyati hamda tarbiyashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: musiqa ilmida yosh avlodni musiqaga o'rgatish bilan bir qatorda islom dinida musiqaning o'rni, bugungi kunda maqomlarimizning ilohiy kuchga ega ekanligi hamda maqomlarda ta'lim, tarbiya, ollohga muhabbat g'oyalari mujassamligi, olib borilgan ilmiy tadqiqot davomida musiqa hamda islomning umume'tirof etilgan qonuniyatlari, prinsiplariga asoslanganligi, buyuk allomalarimizning manbalarining tahlillari asosida aniqlanishi hamda bu jarayonning mazmuni, amaliy asoslari, ularning samaradorlik darajalari eksperimental tadqiqotlar natijalariga asoslangan ilmiy xulosalar ishlab chiqilganligi bilan ta'minlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: islomda musiqa va tarbiyaga oid musiqiy risolalar yozgan Ularni Kindiy, Forobiy, Ibn Sino, Urmaviy, Marog'iy, Jomiy, Husayniy, Kavkabi, Darvesh Ali Changiy kabi ma'lum va mashhur olimlar musiqa – ilohiy ne'matdir, uning yaralishi – inson ruhidagi harakatning namoyon bo'lish hodisasi to'g'risida fikrlar, o'quvchilarda musiqa orqali ta'lim-tarbiyaning shakllantirish, musiqaga bo'lgan munosabat masalasida musulmonlar orasida ayrim ixtiloflar mavjudligi, bu borada islom olimlarining xulosalari, o'quvchilarni maqom kuy-ashulalarini o'rgatish orqali ularda musiqiy didni shakllantirish doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi.

XULOSA: Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki musiqa haqidagi ushbu da'volarni hamma holatlar uchun mutlaq deb bilmaslik kerak. Musiqa tinglash umumiy holda muboh. Lekin u gunoh amallar, faxsh ishlarga ibtido, vosita qilinsa - haromdir.

Kalit so'zlar: Avesto, musiqa, din, ijmo, qiyos, san'at, madaniyat, shaxs, nafislik, badiiy did, milliy g'urur.

Iqtibos uchun: Yarashev J. T. Islomda musiqa va tarbiya// Inter education & global study. 2024. № 1. B. 25–33.

МУЗЫКА И ВОСПИТАНИЕ В ИСЛАМЕ

© Ж.Т. Ярашев¹✉

¹ Бухарский государственный педагогический институт, Бухара

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье представлена информация о музыке и образовании в исламе, влиянии музыки, включая наши статусы, на человеческое сознание, а также о силе образования. Проанализированы мнения наших восточных учёных и пропагандистов ислама о музыке и воспитательном значении музыки.

ЦЕЛЬ: воспитание подрастающего молодого поколения с помощью наших национальных песен – это важность музыки и образования в их исламском мировоззрении.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в музыкальной науке, помимо обучения молодому поколению музыке, роль музыки в исламской религии, то, что наши макамы обладают божественной силой и в макамах воплощены идеи образования, воспитания, любви к Богу, во времена проводимые научные исследования, музыка и ислам в целом основаны на признанных законах и принципах, определенных на основе анализа источников наших великих ученых, а содержание, практические основы и уровни эффективности этого процесса обеспечиваются выработка научных выводов на основе результатов экспериментальных исследований.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: известные ученые, такие как Кинди, Фараби, Ибн Сина, Урмави, Мароги, Джами, Хусайни, Кавкаби, Дарвеш Али Чанги написали музыкальные трактаты о музыке и образовании в исламе. Музыка - это божественное благословение, ее создание происходит в мыслях человеческого духа о проявление движения, формирование воспитания и обучения у учащихся посредством музыки, наличие некоторых разногласий среди мусульман по поводу отношения к музыке, выводы исламских учёных по этому поводу, обучение учащихся исполнению песен макама. предложения и рекомендации по формированию у них музыкального вкуса посредством обучения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: В заключение, эти утверждения о музыке не следует воспринимать как абсолютные для всех ситуаций. Прослушивание музыки в целом разрешено. Но если оно используется как инструмент для греховных поступков, безнравственных поступков, то это запрещено.

Ключевые слова: Авеста, музыка, религия, иджма, сравнение, искусство, культура, личность, элегантность, художественный вкус, национальная гордость.

Для цитирования: Ярашев Ж.Т. Музыка и воспитание в исламе. // Inter education & global study. 2024. № 1. С. 25–33.

MUSIC AND EDUCATION IN ISLAM

© Jurabek. T. Yarashev¹✉

¹ Bukhara State Pedagogical Institute, Bukhara

Annotation

INTRODUCTION: the article provides information about music and education in Islam, the influence of music, including our statuses, on human consciousness, as well as the power of education. The opinions of our Eastern scientists and propagandists of Islam about music and the educational value of music are analyzed.

AIM: educating the rising young generation through our national songs is the importance of music and education in their Islamic worldview.

MATERIALS AND METHODS in musical science, in addition to teaching music to the younger generation, the role of music in the Islamic religion, the fact that our maqams have divine power and the maqams embodied the ideas of education, upbringing, love of God, in times of scientific research, music and Islam in general are based on recognized laws and principles, determined on the basis of an analysis of the sources of our great scientists, and the content, practical basis and levels of effectiveness of this process are ensured by the development of scientific conclusions based on the results of experimental research.

DISCUSSION AND RESULTS: famous scholars such as Kindi, Farabi, Ibn Sina, Urmavi, Marogi, Jami, Husaini, Kawkabi, Darvesh Ali Changi wrote musical treatises on music and education in Islam. Music is a divine blessing, its creation occurs in the thoughts of the human spirit about the manifestation movements, the formation of education and training in students through music, the presence of some disagreements among Muslims regarding the attitude towards music, the conclusions of Islamic scholars on this matter, teaching students to perform maqam songs. suggestions and recommendations for developing their musical taste through training.

CONCLUSION: In conclusion, these statements about music should not be taken as absolute for all situations. Listening to music is generally permitted. But if it is used as a tool for sinful acts, immoral acts, then it is prohibited.

Key words: Avesta, music, religion, ijma, comparison, art, culture, personality, elegance, artistic taste, national pride.

For citation: Jurabek. T. Yarashev. (2024) 'Music and education in islam', Inter education & global study, (1), pp. 25–33. (In Uzbek).

Insoniyat paydo bo'lganidan e'tiboran uning tarixiy jarayoni doimiy ravishda tarbiya muammosini hal qilish bilan bog'liq ekaniga guvohlik beradi. Chunki, inson hayoti, mazmuni, turmush tarzi, madaniy farovonligi tarkibiga Vatan ravnaqi, jamiyat taraqqiyoti asosida tarbiya turadi.

Ulg'ayib kelayotgan yosh avlodni milliy kuy-qo'shiqlarimiz yordamida tarbiyalash, ularning islomiy dunyo qarashida musiqaning ahamiyati hamda tarbiyashdir.

Eramizgacha bo'lgan 589-512 yillarda Zardushtiylar tomonidan yozilgan pandnoma – “Avesto”da shunday nasihat qilinadi: “Tarbiya hayotning eng muhim tirgagi (tayanchi) bo'lib hisoblanishi lozim”.¹

Barchamizga ma'lumku musulmonlarning muqaddas kitobi bo'lmish Qur'oni Karim va Hadislarda barkamol inson tarbiyasiga katta e'tibor berilgan. Tarixiy manbalardagi dalillardan yana shuni anglash mumkinki, tarbiya masalasi insoniyatning umri davomida asosiy falsafiy-axloqiy, madaniy-ma'rifiy burch hamda vazifa bo'lib kelgan va shunday bo'lib qolmoqda. Zero, tarbiyasiz hech qanday rivojlanish va taraqqiyotni tasavvur qilib bo'lmaydi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgandan so'ng prezidentimiz, hukumatimiz, jamiyatimiz ziyolilari va olimlarining diqqat-e'tibori milliy qadriyatlar hamda madaniyatni qayta tiklash, ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilish, milliy tarbiyani tog'ri yo'lga qo'yishga qaratildi.

Darhaqiqat, tarbiya milliy qadriyatlarimiz, madaniyatimiz va xalq an'analari ta'siri ostida samarali bo'ladi, ma'naviy-axloqiy barkamollikka erishiladi. Mamlakatimiz mustaqilligi yillarida siyosiy, ijtimoiy va ma'naviy sohalarda tub islohotlar amalga oshirila boshlandi. Xalqimiz hayotining yangi bosqichi olamshumul o'zgarishlari, muvaffaqiyatlari, o'zining g'oyalari bilan dunyo xalqlari tomonidan hanuzgacha yuksak baholanib kelinmoqda.

Islomda san'atga, musiqaga nisbatan munosabat haqida fikr yuritishda qalamkash Nafas Shodmonovning “Tafakkur” jurnalida e'lon qilingan “Musika – uyg'onish demak” nomli maqolasini to'laligicha keltirishni, lozim deb bildik. Zero maqolada biz ko'targan mavzu xolisona ham ijobiy, ham salbiy munosabatlar mushtarakligida asosli bayon etilgan.

Milliy madaniyatimiz islomiy g'oyalar bilan chambarchas bog'lanib ketgani sir emas. Binobarin, uning muhim bir qirradi – musiqa hamda musiqa ilmining qadimiy an'alarini bor jozibasi, bo'y-basti bilan tiklashda islomni chetlab o'tib bo'lmaydi.

Istiqlol sharofati bois diniy erkinliklardan bahramand bo'layotgan xalqimiz endi musiqaga nisbatan qanday munosabatda bo'lish lozimligini ham bilishi darkor. Bu ma'lum ma'noda islomiy ta'lim ko'rgan yoki shu dinga e'tiqod qo'ygan ba'zi yoshlarimiz tarbiyasida ayniqsa, zo'r ahamiyat kasb etadi.

Ma'lumki, tarixda musiqaga munosabat masalasida musulmonlar orasida ayrim ixtiloflar mavjud bo'lgan. Bu borada islom olimlarining xulosalari taxminan quyidagicha:

- a) har qanday musiqaning ijrosi va istimosi (tinglanishi) mutlaqan harom hukmida;
- b) qurollar bilan kuylash va o'ynash (raqsga tushish) harom qolganlari muboh² hukmida;
- v) mutlaqo muboh;
- g) mubohgina emas, balki mustaxab hukmida.

Ushbu nuqtai-nazarlar sohiblarining har biri fikrining isbotu dalillarini aytadi va muxoliflari keltirgan gaplarni rad etadi. Albatta, bahsda taraflar nima qilib bo'lsa ham yutib chiqishga urinadilar, bu urinishlar ko'pincha hayajon, jazava bilan uyg'unlashadi va

¹ O'zbek pedagogikasi antologiyasi. 1-jild, (tuzuvchi-mualliflar: K.Hoshimov va S.Ochil). –T., “O'qituvchi”, 1995 yil. 30-35 betlar.

² <https://uz.wikipedia.org/wiki/Muboh>

shubhali asoslarning ham dalillar sirasiga kirib kelishiga sharoit tug'diradi. Shuning uchun ham bu masalaga jiddiy yondashish, dalillarni tahlil etishda ularning eng ishonchliqlarini asos qilib olish lozim. Shuning uchun, ba'zi olimlarning aqli asoslangan ijtixodiga, xususiylariga tayanib, jami islom ahli bilan muxolifatga borishi xayrli oqibat emas. Olloh har bir xilqatni yaratar ekan, uning sirli botinidan albatta, zoxirida nishonalar bergan. Bu nishonalar uning quvvati, qobiliyati, ehtiyoji kabi ma'naviy omillardan dalolatdir. Inson ana shunday nishonalaridan ba'zilarini hamisha bo'rttirib ko'rsatishga, ayrimlarini esa pinhon tutishga intiladi. Musiqqa ana shunday sirli nishonalardan biridir. Uni bo'rttirish yoki pinxon tutishda ham shubhasizki, qandaydir hikmatbor.

Mashhur adib Chingiz Aytmatov musiqqa bunday ta'rif beradi: "Hayot, o'lim, muhabbat, shavqat va ilhom – hammasini musiqqa aytadi, zotan, biz musiqqa vositasida eng oliy hurlikka erishamiz, bu hurlik uchun esa ongimiz yorishgan zamonlardan to hozirgacha – butun tariximiz davomida kurashganmiz, lekin unga faqat musiqqa vositasidagina yetishganmiz. Fakat musiqqagina zamonlarga xos aqidalarni yengib o'tib, mudom kelajak sari intiladi...". Bu ta'rif Jaloliddin Rumiy asos slogan mavlaviya taraqqiyoti g'oyalarini to'ldirgandek bo'ladi: "Dunyoda hech narsa musiqiy va raqs yanglig' inson ruhining yashirin quvvatlarini oshkor etolmas, musiqiychalik uni mayda-chuyda turmush tashvishlaridan xalos etib, o'z ruhiy olami sari boshlay olmas... Musiqqa xotin kishiga o'xshaydi. Uni cho'ri deb istefoda etarkansiz, o'zingizda insonni uxlatib, hayvonni uyg'otasiz. Lekin uni sevishingiz, unga birikib, bir to'lqinda oqishingiz, shu yo'sinda ruhiyatingizdagi chin insoniy mohiyatni uyg'otish uchun ilk qadam qo'yishingiz ham mumkin... Samo-uyg'onish...".

Bu iqtiboslar islomiy hukmlar uchun yetarli darajada ishonchli hujjat hisoblanmasada, inson xilqatiga xos xususiyatlarni oydinlashtirish nuqtai-nazarida qimmatlidir. Asosiy hujjat sifatida esa, Qur'oni Karim oyatlari, hadis, ijmo va qiyosni tan olamiz. Mabodo ulardan birida dalolat mavjud bo'lmasa, ikinchisida bo'lmasa, uchinchisidan izlanadi. Qur'oni Karimda musiqani eshitish mumkin yoki mumkin emas degan oyat yo'q. Ba'zi olimlar mutashobix oyatlardan xulosa chiqarmoqchi bo'ladilar. Ammo bu maqbul ish emas. Chunki, "Oliy Imron" surasining 7-oyatida bunday deyiladi: "U sizga kitob nozil qilgan zotdirki, u (kitobdan) shu kitobning asl mohiyati bo'lgan muxkam aniq-ravshan oyatlar ham va boshqa (qiyomat, jannat, do'zax va hokazolar haqidagi) mutashobix – tushunish qiyin bo'lgan oyatlar ham o'rin olgandir. Endi dillardagi haq yo'ldan og'ish hissi bo'lgan kimsalar odamlarni aldab fitnaga solish va o'z havoyi nafslariga muvofiq tavisir qilish uchun uning mutashobix oyatlariga ergashadilar. Holbuki, unday oyatlarning tavisirini yolg'iz olloh bilur...".

Musiqqa ohangini tinglash harom degan davoni aql bilan isbot qilib bo'ladimi? Yoki, bunga shariy dalil bormi? Fatvo kitoblarida keltirilgan fikrlar sira dalil bo'lolmaydi. Shuning uchun taxmin yoki "falon olim unday degan" kabi naqlar, rivoyatlar kofiy emas. Yuqorida aytganimizdek, oyat yoki hadis kabi qat'iy dalil keltirmas ekan, nimaga asoslanib musiqani harom deyish mumkin?

Masruh, Ibrohim, Nax'iy, Solim ibn Abdulloh, Hasan Basriy, Umar ibn Shu'ayb, Abdulloh ibn Umar, Sa'd ibn Abu Vaqqos, Abdulloh ibn Mas'ud kabi olimlar she'r va musiqani makruh deb takidlagan bo'lsalar, Imom Buxoriy, At-Termiziy va Abu Muslimning

saxix hadislarida, Omir ibn Sa'd, Abu Xanifa, Molik, Shofi'iy, Ahmad, Sa'iyd ibn al-Musiyb, Abu Yusuf, Abu Ubayd, Rizouddin ibn Faxriddin kabi bir talay allomalar asarlarida musiqa ohangini tinglash bezararlighi aytib o'tilgan.

Imom Buxoriyning "Al-Jomi' as-Saxix" (Ishonchli to'plam) kitobining 3-jildida quyidagi ikkita hadis bor: "Rabi' binti Muavviz ibn Afro' (payg'ambarimizning zavjai poklaridan) rivoyat qiladilar: "Janob Rasululloh menga qo'shilmoq bo'lib huzurimga kirganlarida, hozir sen o'tirganingdek to'shagimga o'tirdilar. Joriya qizlarimiz doira chalib, Badr g'azotidan shaxid bo'lgan ota-bobolarim haqida, yig'lab kuylay boshladi". Ulardan biri: "Bizning oramizda payg'ambar hozirlar, u zot ertangi kundan boxabarlar", - deya, kuylar edi. Shunda u zot: "Bu qo'shig'ingni bas qilgin, avvalgi qo'shig'ingni aytavergil!", - dedilar. Hishom ibn Urva rivoyat qiladilar: "Oysha Roziyallohu anho bir kelinni bir ansoriy kuyovning huzuriga kuzatib qo'ydilar". Janob Rasululloh: "Ey Oysha, musiqa chalib o'yin-kulgi bilan kuzatib qo'ydinglarmi? Ansorlar musiqa chalib o'yin-kulgi qilishni xush ko'radilar", - dedilar.

Bu ikki hadisda musiqa tinglash man qilinmaydigina emas, balki o'yin-kulgiga targ'ib ma'nosi bor. Rasulullohning iyd kuni Oysha onamizga musiqa tinglashni man qilmaganlari to'g'risida ham hadis borligi ma'lum. Xo'sh, unda musiqani harom deyishga sabab nima? Bunga hajv, hazil hamda sharmsiz so'zlarni so'zlashga musiqa bir vosita bo'lish mumkinligi, musiqa mavzun va sajli bo'lib, unda lazzatbaxshlik xususiyati mavjudligi, aksar san'atkorlar davosida bo'lgan kishilarning tarjimai hollarida ko'pincha qusirlar bo'rtib turishi kabi ehtimollar asos bo'lgan.

Keling, endi ushbu ehtimollarni tahlil qilib ko'raylik.

Hajv, hazil yoki sharmsiz so'zlarni so'zlashga musiqa vosita bo'lmasligi ham mumkin. Shuning uchun hajv va hazilni sharmsiz so'zlar qatorida tushunish unchalik to'g'ri emas. Rizouddin ibn Fazriddin: "Javomi' ul-Kalim sharxi"da "Inna minal-bayoni sehran va inna mina-sh-she'ri xikaman" (ma'nosi: ba'zi bayonda (nutqda) sehr (jalb etish) va ba'zi she'rda hikmat bor) hadisni sharhlar ekan, she'rdan ko'ra nasrda hajv, faxsh so'zlarning ko'pligi, agar bunday so'zlar sababli she'r harom bo'lsa, yaxshisi, gapirmay jim turish lozimligini ta'kidlagan.

Mavzun va sajli narsalarni ham harom deyishga asos yo'q. Mavzun va sajli she'rlar Rasululloh huzurida ko'p bor o'qilgan. Rizouddin ibn Faxriddin Termiziy bunday rivoyat qiladi: "Rasululloh majlislarida yuz martadan ziyod ishtirok etdim. Bu majislarda sahobalar she'r o'qib, joxiliyat davridagi voqealardan muzokara qilardilar. Rasululloh ularni tinglar va ko'pincha tabassum qilib o'tirar edilar". Sadxixi Buxoriydan ko'chirilganligiga ko'ra, Rasululloh Xison ismli shoirga: "Yana o'qi, Jabroil farishta sening birla barobardur", - degan ekanlar. Muhammad Alayxissalomning bir shoirni Jabroildek ulug' farishtaga tenglashtirishlari hazil gap emas.

She'r - boshqa, kuy – boshqa degan fikrda yurgan kishilar mumtoz arab she'riyatining salmoqli qismi aruz vaznida yozilganidan, ehtimol bexabardirlar. Aruz vaznida bitilgan she'rlar misralardagi hijolarning miqdori bilangina emas, balki ularning sifati, ya'ni cho'ziq va qisqaligi bilan ham xoslanadi. Cho'ziq-qisqa xijolarning bir xilda – muayyan nizom asosida takrorlanishi ohangdorlikni vujudga keltiradi.

Ko'p asrlar mobaynida she'riyatimizni aruz vazni yetakchi o'rin tutib keldi. O'tgan asrlarda, hatto yaqin o'n yilliklargacha bu vaznda yozilgan bayozlarning o'ziga xos o'qilishi an'anasi mavjud edi. 70-yillarning boshlarida anashunday an'anaga muvofiq she'rxonliklar o'tkazilgan bo'lib g'azallar, masnaviyar, murabba va muxammaslar shunday jozib ohanglar bilan o'qilardiki, muhlislar ko'zda yosh bilan tinglar edi. Ular she'rxonlikdan keyin ham allaqanday kuylarni emas, purma'no baytlarni xirgoyi qilib yurardilar. Bunday she'rxonliklarning ildizi Rasululloh davrlaridan boshlanmaganmikan? Axir, bizning mumtoz she'riyatimiz arab she'riyati ta'sirida vujudga kelganiga shubha yo'q-ku!

Demak, she'r ham, kuy ham mavzun (muayyan vaznli) ularning biri harom, biri mubox bo'lishi mumkin emas. Qolaversa, Olloh taolo bir talay parrandalarni ham mavzun va sajli kuylaydigan qilib yaratgan.

Lazzatbaxshlik haqida shuni aytish mumkinki, islom dini hamma lazzatli narsalarni harom qilmagan. Masalan: uyqu kishiga lazzat baxsh etib, ruxni ma'lum vaqt g'aflatga tutadi. Lekin inson uyqusiz yashay olmaydi. Boshqa ba'zi lazzatbaxsh holatlar ham shunday. Binobarin, ularning barchasi birday harom emas. Demak, bu boradagi da'volar ham asossizdir.

San'atkorlik da'vosida bo'lgan aksariyat kishilarning tarjmai hollarida qusur bo'lishi ham musiqani harom deyishga sabab bo'lolmaydi. To'g'ri, bu qavm orasida hayotga yengil qarovchilar boshqa kasbdagilarga nisbatan ko'proq uchrab turadi. Biroq buni xudosisizlik tarbiyasi oqibatidagi bir hol deb qarash joiz. Ayni paytda iymonli, ilmi musiqashunoslar ham ko'pligini unutmasligimiz lozim.

Islom hukmron bo'lgan Sharq mamlakatlarida bir necha asr davomida yuzlab musiqiy risolalar yozildi. Ularni Kindiy, Forobiy, Ibn Sino, Urmaviy, Marog'iy, Jomiy, Husayniy, Kavkabiy, Darvesh Ali Changiy kabi ma'lum va mashhur olimlar yaratdilar. Ularning ta'kidlashicha, musiqa – ilohiy ne'matdir, uning yaralishi – inson ruhidagi harakatning namoyon bo'lish hodisasidir. Hali hech narsaga aqli yetmaydigan go'dakka alla eshitishga moyillik bo'lishi yoki musiqa eshitishi bilan oyoq-qo'llarini silkita boshlashi o'sha hodisadan darak.

Shu o'rinda taniqli olim Isxoq Rajabovga shoir Zokirjon Habibiy so'zlab bergan bir rivoyat esga tushadi.

Qadim zamonlarda bir podshoning merosxo'ri bo'lmagan ekan. Lekin dono vaziri bor ekan. U yangi podshoning taxtiga o'tirishi saroyda katta janjalga sabab bo'lishini bilar ekan. Shuning uchun shaharga jarchi qo'ydirib, podsho o'lgan kuni tug'ilgan o'g'il bolalarni saroyga yig'diribdi. So'ngra huzuriga sozandalarni chorlashni buyuribdi. Bolalar yig'lay boshlagan onda musiqa chaldirib, mulozimlarga yig'idan birinchi to'xtagan bolani tanlab berishni so'rabdi. Taklif ado etilibdi. Vazir ayonlarga murojaat etib: "Shu go'dak podsho bo'ladi. Chunki bu bolada tug'ma his-tuyg'u bor. Bola ulg'aygach, aqlli, xalq ahvolini, uning arzu dodini ziyraklik bilan his qi'ladigan odil podsho bo'ladi", - debdi. Yana ayrim bir rivoyatlarga qaraganda, inson tanasiga jon musiqa sadolari vositasida jo etilgan ekan. Albatta, bir qarashda bu gapga ishonish qiyinroqdek tuyuladi. Lekin qiyomat kuni barcha o'lik maxluqlar Isrofil farishta suri sasi ostida qayta tirilishiga hujjat bor: "Va nufixa fis-suri faizaxum mina-l-ajdasi ila robbixim yansilun". (Ma'nosi: qiyomat soati kelib farishta

Isrofilning suri chalinishi bilan banogox ular, qabrlaridan parvardigorlari (huzuriga hisob-kitob uchun) sug'urilib chiqurlar). "Yosin" surasi, 51-oyat. Oyatdagi "Nufixa" kalimasi majxul nisbatdagi "puflanmoq" ma'nosini bildiradi. Puflab chalinadigan asboblar qadimda "zavotun-nafx" deb atalgan. Mantiqan ma'lum bo'ladiki, surga puflab o'lik tanlarga jon ato qilinar ekan.

Abduraxmon Jomiy musiqani man etuvchilarga aynan shuni ishora qiladi:

*Ma'ni samo'ki mikunad-faqih,
G'ofil az sur va nufixat fih.*

Ma'nosi: Ey fahih, samoni man qiluvchilar sur va unga puflanishidan g'ofildir.

Darhaqiqat, musiqaning harom qilingani to'g'risida Qur'on yoki hadisda dalil yo'q. Mashhur mazhablarning peshvolari ham bunga qat'iy hukm aytmaganlar.

Rasulullohning to'y va iydarda musiqani man etmay, uni targ'ib etgani haqiqat ekan, uni harom deyishga asos yo'q. Islom dini peshvolari ham musiqaga hayrihoh bildirganlar. Ulardan Abdulloh Dehlaviyning faoliyati, ayniqsa, ul zotning "Taxiku-s-samo" asari bilan musiqa homiysi sifatida namoyon bo'lishi diqqatga loyiq. To'g'ri, u musiqaning hamma turini yoqlamaydi. Olimning fikricha, musiqa dunyoviy ayshu ishratlar doirasida bo'lar ekan, u haqiqatdan inson ruhini g'aflat va befarqlikka cho'lg'aydi. Ogohlikdan benasib etadi. Dehlaviyga ergashgan ulamolar nazdida "ayshu ishrat sozi – shaytonning namozidir".

Samarqandda dinning ustunlaridan biri deb nom olgan mashhur so'fiy Xoja Ubaydulloh Axror dargohida bir talay musiqa ixlosmandlari bo'lgani tarixdan ma'lum. Darvesh Ali Changiy o'zining "Tuxfatus-surur" deb nomlangan risolasida bir necha musiqashunoslar, jumladan, Darvesh Axmad Qonuniy, Sulton Axmad, Mavlono Xisobiy kabi zotlar Xoja Ubaydulloh Axror dargoxida Jaloliddin Rumiy, Qosim Anvar singari shoirlarning she'rlariga kuy bastalab, nash'u namo topgani haqida to'xtaladi.

Bahouddin Naqshband tariqatida bo'lgan ba'zi olimlar, masalan, So'fi Oллоhyor "Quloq bergan tag'anniyu navoga, ko'ngil bergay havas birlan havoga" deya samoga muxtalif so'z aytsa ham, mashhur mutasavvufning o'zi kuy tinglagani zikr etilgan manbalar anchagina. Alisher Navoiy "Nasoyim-ul muhabbat" asarida zikr qilinishicha, avliyo Xirmoniy: "Rubob uni – bexisht eshigining kaliti", - degan ekanlar.

Xoja Axmad Yassaviyning zikrlari haqida ham shunday fikrlar aytish mumkin.

Genri Jorj Farmer "Arab musiqasi manbalari", - degan kitobida arab musiqasi iborasini, islom musiqasi iborasi bilan birga ishlatadi. Demak, xalqaro tushunchalarda ham islom musiqaga qarshi deb qaralmaydi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki musiqa haqidagi ushbu da'volarni hamma holatlar uchun mutlaq deb bilmaslik kerak. Musiqa tinglash umumiy holda muboh. Lekin u gunoh amallar, faxsh ishlarga ibtido, vosita qilinsa - haromdir. Bu - gunoh ish qildirish uchun birovga halol luqma yedirib, gunohkor bo'lishdek gap.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbek pedagogikasi antalogiyasi. 1-jild, (tuzuvchi-mualliflar: K.Hoshimov va S.Ochil). –T., "O'qituvchi", 1995 yil. 30-35betlar.

2. R.Mavlonova. Pedagogika. —Milliy tarbiyaning o'ziga xosligi va me'zonlarill Toshkent, 2001 yil.
3. Musiqa darslari, musiqa savodxonligi jarayonida bastakorlar va xalq hofizlari ijodiyotini o'rganish metodlari (muhaz.org)
4. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Muboh>

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Yarashev Jo'rabek To'rayevich**, PhD, dotsent [**Ярашев Жўрабек Тўраевич**, PhD, доцент], [**Jo'rabek T. Yarashev**, PhD, Associate Professor]; manzil: O'zbekiston, 200100, Buxoro tuman, Udurg'u 84; [адрес:Удургу 84, район Бухара, Узбекистан, 200100]; [address: Udurg'u 84, Bukhara, Uzbekistan, 200100]; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4437-5707>; Yarashev1982y@gmail.com

CHIZMACHILIK FANINI O'QITISHDA GRAFIK DASTURLARDAN FOYDALANISH VA METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

© G.X. Xamidova ¹✉

¹Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy

Annotatsiya

KIRISH: maqolada chizmachilik va chizma geometriya fanlarini o'zlashtirishdagi muammo va kamchiliklar va ularni bartaraf etishda grafik dasturlardan foydalangan holda talabalarning murakkab bo'lgan chizmalarni osonlik bilan ishlash qulayliklari haqida so'z boradi. AutoCAD ushbu fanlarni o'rganishdagi grafik dasturlarga misol bo'la oladi.

MAQSAD: kompyuter texnologiyalari yordamida grafik dasturlardan foydalanib chizmachilik va chizma geometriya fanlarini oson o'zlashtirish va tasavvurni kengaytirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun 15 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. (5 tasi zamonaviy texnologiyalarni qo'llaganda kelib chiqadigan muammolar va 10 tasi grafik dasturlaridan foydalanish afzalliklari bo'yicha maqolalar). Yig'ilgan maqolalar 2019-2023 yillar oralig'ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MUHOKAMA VA NATEJALAR: yig'ilgan materiallar o'rganilish natejasida ishtirok etish belgilaridan foydalanishga ta'sirini aniqlandi. Chizmachilikni grafik dasturlar bilan o'rgatishning afzalliklari bo'yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalar zamonaviy kompyuter texnologiyalarining kamchiliklariga qaratilgan maqolalarga qaraganda ko'proq jalb qilish kontingentiga tayanadi. Ikkala o'rganish natejalari bo'yicha mualliflar o'quvchiga murojaat qilish va umumiy bilimlarga murojaat qilish orqali o'quvchi bilan muloqot qiladi, ammo chizmachilikni an'anaviy ravishda o'qitishga qaraganda kompyuter grafik dasturlari bilan bog'lab yozilgan maqolalar o'quvchi e'tiborini faol ravishda yo'naltiradi va sharhlar orqali ularga bevosita murojaat qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llagan holda grafik dasturlar bilan o'quvchiga chizmachilik va chizma geometriya fanlari haqida bilim berish ularda ko'proq tassavvurni kengayishi va bilimni to'laqonli egallashga ko'maklashgan. Asosiy farq o'quvchiga to'g'ridan-to'g'ri murojaatlarda bo'lib, ular shaxsiy sharhlar va savollarda amalga oshiriladi.

XULOSA: tadqiqot natijalari muhim pedagogik ahamiyatga ega ilmiy maqolalar mualliflari tomonidan juda ko'p murojat qilingan bo'lib, aksariyatida 3D o'lchamning muvaffaqiyatli bajarilishi va qo'g'oz, qalamdan ko'ra aniqlik darajasining kengligi, yaqqol tasvirni bajarishda qulayliklar, ko'rish va tasavvur qilish imkoniyatlari chizmachilik, chizma

geometriya va mashinasozlik fanlarini o'qitish jaroyonida muhim ahamiyati ko'rsatilgan. Bu esa o'z o'rnida global bilimlarni rivojlantirish va ularni to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: chizma, rasm, chizmachilik, AutoCAD, eskiz, proyeksion bog'lanish, texnik rasm.

Iqtibos uchun: Xamidova G.X. Chizmachilik fanini o'qitishda grafik dasturlardan foydalanish va metodikasini takomillashtirish // Inter education & global study. 2024. № 1. Б. 34–44.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И МЕТОДИКИ ГРАФИЧЕСКИХ ПРОГРАММ В ОБУЧЕНИИ ЧЕРЧЕНИЮ

© Г.Х. Хамидова ¹✉

¹ Навоийский государственный педагогический институт, Наваи

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье говорится о проблемах и недостатках в освоении предметов черчения и черчения геометрии и способах их преодоления с помощью графических программ, помогающих учащимся легко работать со сложными чертежами. AutoCAD является примером графического программного обеспечения при изучении этих предметов.

ЦЕЛЬ: легкое овладение наукой черчения и чертежной геометрии и расширение воображения с использованием графических программ с помощью компьютерных технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа степени освоения студентами изучаемой науки и техники и влияния легкости и трудностей овладения этой наукой после обучения создан корпус из 15 научных статей. (5 статей о проблемах, возникающих при использовании современных технологий и 10 статей о преимуществах использования графических программ). Сборники статей были опубликованы в международных и национальных академических журналах в период 2019-2023 гг. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: собранные материалы выявили влияние использования символов участия на результат обучения. Научные статьи, анализирующие преимущества обучения черчению с помощью графических программ, рассчитаны на более высокий контингент вовлеченности, чем статьи, посвященные недостаткам современных компьютерных технологий. В обоих результатах обучения авторы общаются с читателем, обращаясь к читателю и ссылаясь на общие знания, но статьи, написанные с помощью программ компьютерной графики, более доступны читателю, чем при традиционном обучении черчению. Внимание и обращается к ним непосредственно через комментарии. Обучение студентов черчению и графическая геометрии с помощью графических программ с использованием современных педагогических технологий помогло им расширить воображение и в полной мере овладеть знаниями. Основное отличие – в прямых обращениях к читателю, которые осуществляются в личных комментариях и вопросах.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования широко цитируются авторами научных статей, имеющих важное педагогическое значение, большинство из них показывают успешную реализацию 3D-измерений и широкий диапазон уровней точности по сравнению с бумагой и карандашом, удобство проведения четких измерений, изображение, множество. Показано, что умение видеть и представлять имеет большое значение в процессе обучения черчению, графическая геометрии и машиностроению. Это, в свою очередь, помогает развивать глобальные знания и правильно их направлять.

Ключевые слова: чертёж, AutoCAD, эскиз, соединение проекций, технический рисунок.

Для цитирования: Хамидова Г.Х. Совершенствование использования и методики графических программ в обучении черчению. // Inter education & global study. 2024. № 1.С. 34–44.

IMPROVING THE USE AND METHODOLOGY OF GRAPHIC PROGRAMS IN THE TEACHING OF DRAWING

© Gulmira X. Xamidova ¹✉

¹Navoi State Pedagogical Institute, Navai

Annotation

INTRODUCTION: the article addresses the problems and shortcomings encountered in mastering the subjects of drawing and geometric drawing, and proposes overcoming them through the use of graphic programs to facilitate students' work with complex drawings. AutoCAD serves as an example of graphics software utilized in the study of these subjects.

AIM: the aim is to facilitate the mastery of drawing and geometric drawing and to enhance imagination using graphic programs with the assistance of computer technologies.

MATERIALS AND METHODS: a corpus of 15 scientific articles was assembled to analyze the extent to which students can master the subject matter and technology under study, and to evaluate the influence of ease and difficulties in mastering this subject matter post-instruction. The corpus consists of 5 articles addressing problems arising from the use of modern technologies and 10 articles discussing the advantages of using graphic programs. These articles were published in international and national academic journals between 2019 and 2023. They underwent analysis and a comparative study was conducted.

DISCUSSION AND RESULTS: the collected materials reveal the impact of using graphic symbols on learning outcomes. Scientific articles analyzing the advantages of teaching drawing with graphic programs demonstrate a higher level of engagement compared to articles focusing on the disadvantages of modern computer technology. In both cases, authors engage with the reader by referencing them and drawing upon general knowledge. However, articles related to computer graphics programs are more accessible to the reader than those focused on traditional drawing instruction, actively directing

attention and directly addressing the reader through comments. Teaching drawing and geometric drawing with graphic programs using modern pedagogical technologies helped expand students' imagination and facilitated comprehensive knowledge acquisition. The primary distinction lies in direct appeals to the reader, conveyed through personal comments and questions.

CONCLUSION: the research results have been widely cited in scientific articles of significant pedagogical value, with most demonstrating successful implementation of 3D modeling and varying levels of accuracy compared to traditional methods. The convenience of producing clear images and the enhanced ability to visualize and imagine are shown to be of great importance in teaching drawing, geometric drawing, and mechanical engineering. This, in turn, aids in the development and appropriate direction of global knowledge.

Keywords: drawing, AutoCAD, sketch, projection, connection, technical drawing.

For citation: Gulmira X. Xamidova. (2024) 'Improving the use and methodology of graphic programs in the teaching of drawing', *Inter education & global study*, (1), pp. 34–44. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasining mustaqallikka erishishi ma'naviy, tarixiy qadriyatlarimiz hamda xalq pedagogikasi an'alarini qayta tiklash va ularni zamonaviy pedagogik hamda axborot texnologiyalari asosida rivojlantirishga katta yo'l ochib berdi. Ta'lim sohasini yanada rivojlantirishga yangidan-yangi qonunlar, farmoyishlar e'lon qilindi. Prezident Shavkat Mirziyoyev so'zlari bilan aytganda "Yoshlarimiz haqli ravishda Vatanimizning kelajagi uchun javobgarlikni zimmasiga olishga qodir bo'lgan, bugungi va ertangi kunimizning hal etuvchi kuchiga aylanib borayotgani barchamizga g'urur va iftixor bag'ishlaydi.

Bu sohada olib borayotgan keng miqyosli ishlarimizni, xususan, ta'lim-tarbiya bo'yicha qabul qilingan umummilliy dasturlarimizni mantiqiy yakuniga yetkazishimiz zarur.

Shu maqsadda Hukumatning, tegishli vazirlik va idoralar hamda butun ta'lim tizimining, hurmatli domlalarimiz va professor-o'qituvchilarning eng muhim vazifasi – yosh avlodga puxta ta'lim berish, ularni jismoniy va ma'naviy yetuk insonlar etib tarbiyalashdan iboratdir.”³

Hozirgi kunda oliy ta'lim sohasida kompyuter texnologiyalari imkoniyatlaridan foydalanilmaydigan o'quv fanlarini bo'lmasa kerak. Oliy talim o'quv jarayonlarida hamma fanlarda axborot texnologiyalarining turli dasturlari, yangi pedagogik texnologiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, kompyuter texnologiyalaridan foydalanish sur'ati yildan-yilga ortib bormoqda. Ta'kidlab o'tish zarurki, kompyuterdan ta'lim tizimining turli sohalarida: informatika, kimyo, chizmachilik, fizika, biologiya, geografiya, geometriya, matematika kabi fanlardan keng foydalanilmoqda.

³ Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. T. O'zbekiston.2016. -B. 18 // www.google.uz

Muhandislik kompyuter grafikasi darslarida berilgan grafik chizmalarni bajarish o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otish bilan birga grafik dasturlarda ishlash ko'nikmalarini shakllantirish uchun xizmat qiladi va o'zlashtirishni faollashtiradi.

Talabalar uchun berib boriladigan grafik ishlar texnik mutaxasislar va chizmachilik fani bo'yicha mutaxasis o'qituvchilar tayyorlaydigan pedagogik Oliy o'quv yurtlari talabalariga mo'ljallangan. Bu grafik ishlarining shakli va mazmunini turli soha mutaxasisliklari uchun esa, ularda bajariladigan grafik tasvirlar asosida tanlab olinadi. Masalan, qurilish-arxitektura sohasida grafik ishlari, naqqoshlikda ko'p qo'llaniladigan geometrik naqshlar-girihlarni yoki xalq amaliy san'atida yog'och va ganch o'ymakorligining vazifalari sifatida tayyor girih kompozitsiya taqsimlarini hamda qurilish inshootlari obyektlarining loyihalarini olish mumkin.

Bunda o'z-o'zidan, «Nima uchun aynan AutoCAD grafik dasturdan foydalanish» lozim degan savol tug'iladi. Chunki Autodesk kompaniyasining AutoCAD tizimi hozirgi davrda avtomatik loyihalashning xalqaro standarti hisoblanadi. AutoCAD dasturining yaratilganligiga 20 yildan oshgan bo'lsada, grafik dasturlari orasida hanuzgacha mashhurligicha qolmoqda.⁴ Chunki AutoCAD dasturi mukammal va ommabop hamda loyihalash ishlari avtomatlashtirilgan dastur bo'lib, u har qanday turdagi sxema va chizmalarni yuqori aniqlikda sifatli bajaradi. Shuningdek, bu dasturdan foydalanuvchilarning ijodiy imkoniyatlarini to'la amalga oshirishga yordam beradi.

Hozirgi kunda bunday murakkablikdagi qurilish chizmalari, mashinasizlik chizmalarini bajarish uchun grafik dasturlarda bir qancha qulayliklar mavjud. Ular orasida AutoCAD dasturi loyihalash uchun juda qulayligi va aniq o'lchamlar asosida ikki va uch o'lchamli chizmalarni bajarishda yuqori darajada aniqlikda ishlash imkonini beradi.

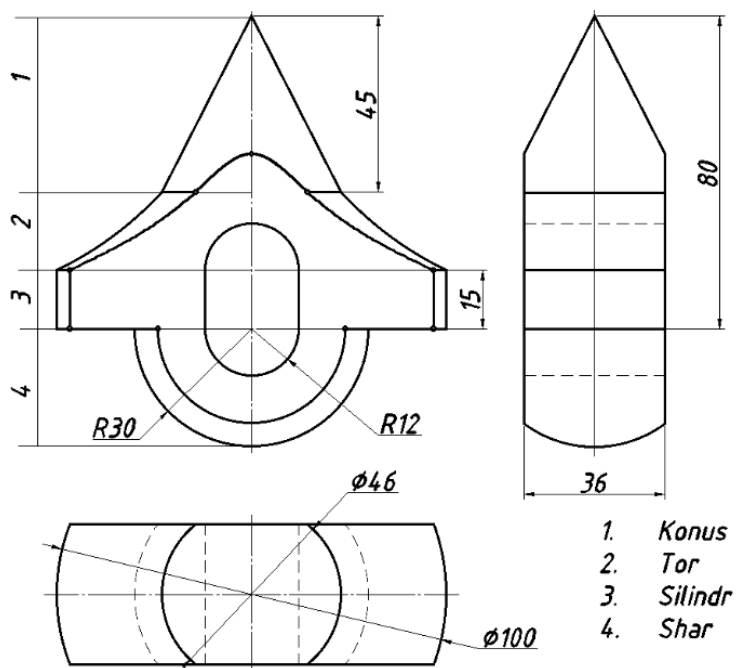
Dasturda ikki o'lchamli chizmalardan tashqari uch o'lchamli chizmalarni bajarish uchun ham bir qancha qulayliklarga ega bo'lib ular quyidagilar:

1. Sirtlarni yasashda yasovchi va aylanish o'qining bo'lishi yetarliligi;
2. Ko'rinishlar bilan ishlashda ularni har birini vaziyatini uch o'lchamda ko'rish imkoni borligi;
3. Chizib olingan detallarni soya - yorug'lari bilan bo'yash;
4. Har bir chizilgan detalni ishlab chiqarish uchun mo'ljallangan o'lchamda qo'ya olish;
5. 3D o'lchamda chizilgan buyumni har bir nuqtadan aylanib qarash imkonining borligi.

3D muhitda ishlash uchun kerak bo'ladigan har bir ish stoli panellari bilan tanishib chiqiladi. Siz bilan sirtlar va ular ustida amallar bajarishni ko'rib chiqamiz. Quyidagi ketma-ketlikda chizma bajariladi.

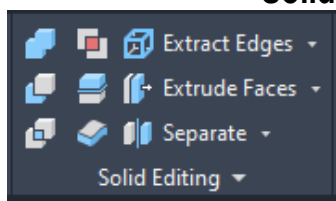
⁴ Т.Рихсибаев ва б. Компьютер графикаси. – Т.: Тафаккур қаноти, 2012й.

Demak, bizda bir nechta aylanish sirtlari mavjud bo'lgan sirt berilgan bo'lib bu sirtlarning har birini alohida chizilishini o'rgangandik endilikda ularni birlashtirib chizib, tekis qirqim bajarib ko'ramiz. Buning uchun, Sirtlarni yasovchisi va o'qini qoldirib olamiz. Yasovchisi va o'qi orqali "Revolve" buyrug'i asosida detalni chizib olamiz. Tekis qirqim bajarish uchun "Solid edition" paneli buyruqlari orqali kesib olamiz.

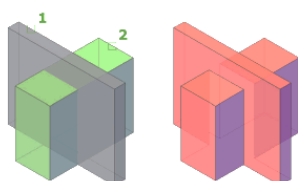
"Solid edition" paneli buyruqlari va ularning ishlatilishi.

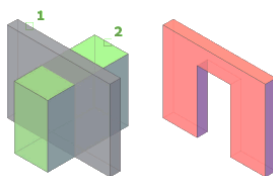
"Union" «Объединение» 3D modelingda bajarilgan alohida-alohida detallarni birlashtirib, umumiy bitta buyum shakliga keltirib beradi. Bunda buyruq tanlanib birlashtirish kerak bo'lgan detallar belgilanadi va "Enter" bilan tasdiqlanadi. 1-rasm.

"Subtract" «Вычитание» bir-biri bilan keseshib turgan alohida detallarni asosiysidan kerak bo'lmagan qismini ayirib tashlanadi. Bunda buyruq yuklanadi va qoladigan detal belgilanib "Enter" bosiladi va keyin olib tashlanadigan detal belgilanib "Enter" bilan tasdiqlanadi. 2-rasm.

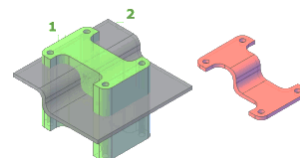
"Intersect" «Пересечение» ikkita bir-biri bilan birlashib turgan detallarning birlashgan qismini olib qolish. Bunda buyruq yuklanadi va ikkiala detal tanlanib, "Enter" bilan tasdiqlanadi. 3-rasm.

1-rasm

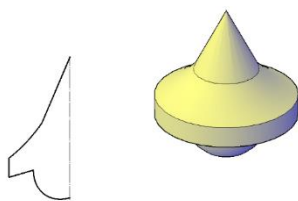

2-rasm

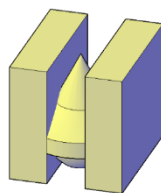

3-rasm

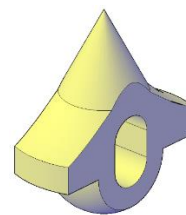
Sirtlarning birlashishidan tashkil topgan detalimizni tekis qirqimini bajarib ko'ramiz. Yasovchisi oqali aksonometriyasini "Revolve"da yasab oldik. 4-rasm. Endi esa uni ikki tomoniga box chizib olamiz va "Subtract" buyrug'i orqali tekis qirqim bajarib olamiz. 5-rasm. Shunda 6-rasmdagidek detal hosil bo'ladi.

4-rasm

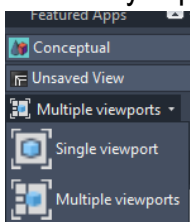

5-rasm

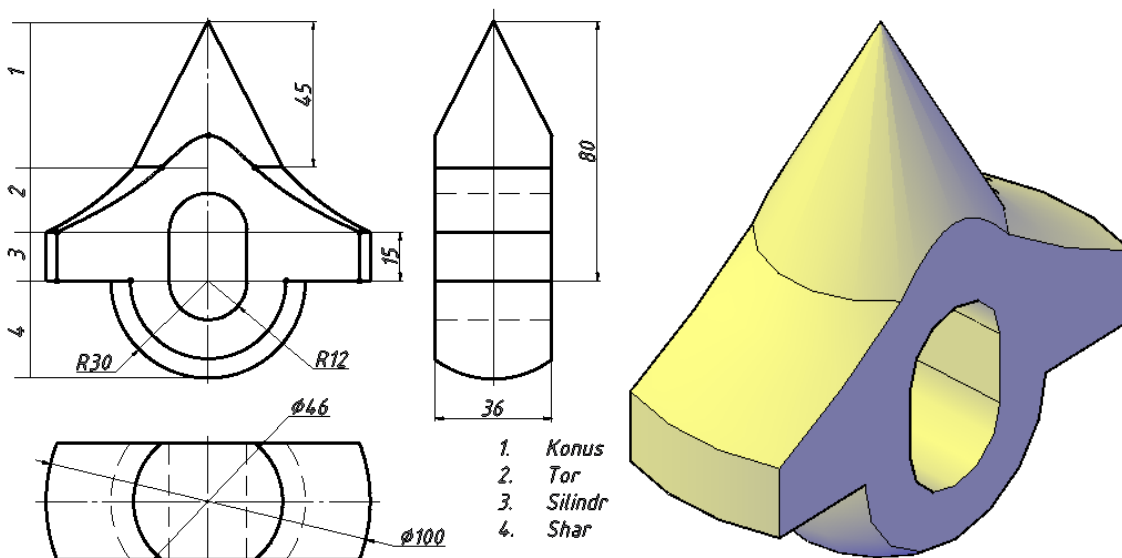
6-rasm

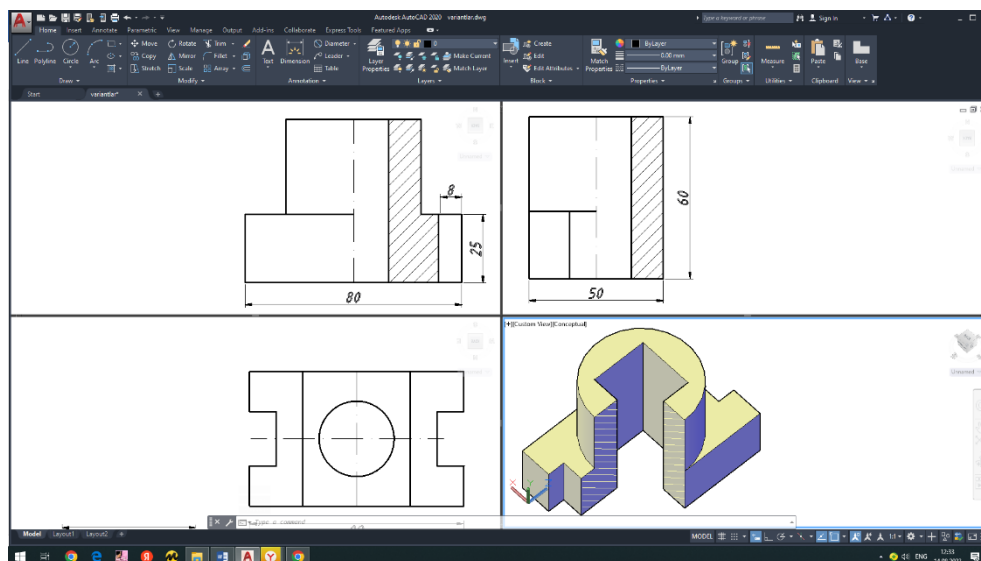
2D va 3D muhitda bajarilgan chizmalarni formatga joylashtirishda “Viewports” «Видовые экраны» buyruqlar panelidan foydalanish algoritmi.

“Multiple viewports” ya’ni bir nechta ko’rish oynalariga kiramiz va u yerdan “Single viewports” - bitta oyna yoki “Multiple viewports” bir nechta oynalarni ko’rish imkonini beradi.

Buni 7-rasmda ko’rish mumkin. Bu oynalarga 3 ta asosiy ko’rinishni va aksonometrik proyeksiyasini bitta oynada bir nechta qimlarda ishlash orqali ko’rish mumkin bo’ladi. Har bir oynani ustiga sichqoncha bilan tanlanganda o’sha oynada ishlash imkonini beradi.

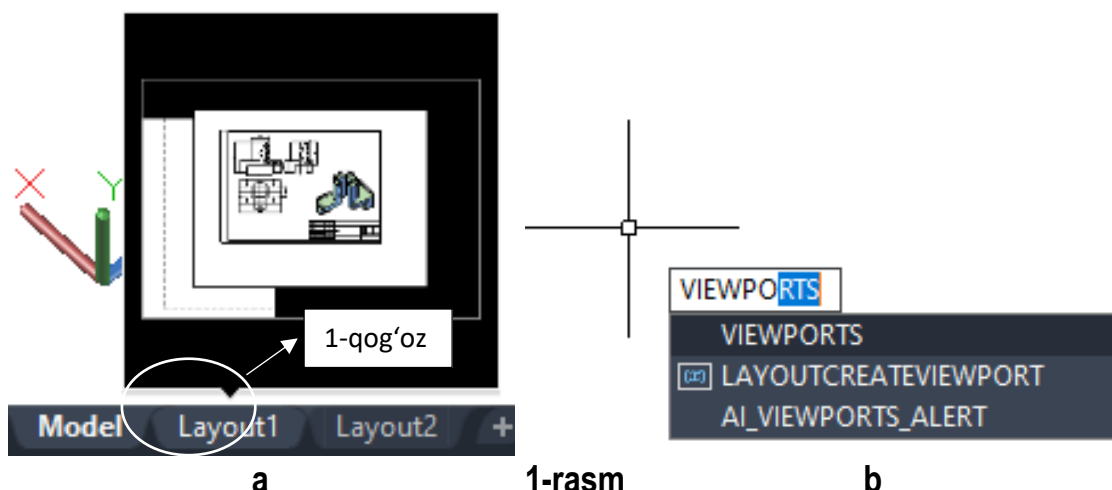

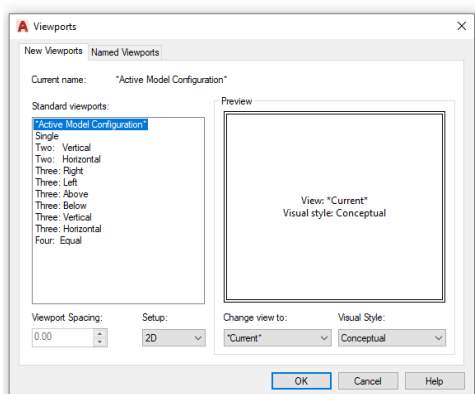
7-rasm

“Viewport” «Видовые экраны» - ko‘rish oynalari. Bunda bir qog‘ozda ya’ni shtamp ramkaga uch ko‘rinish bilan birga aksonometriyasini joylab olish va uni chop etish imkonini beradi. Buni bajarish ketma ketligi:

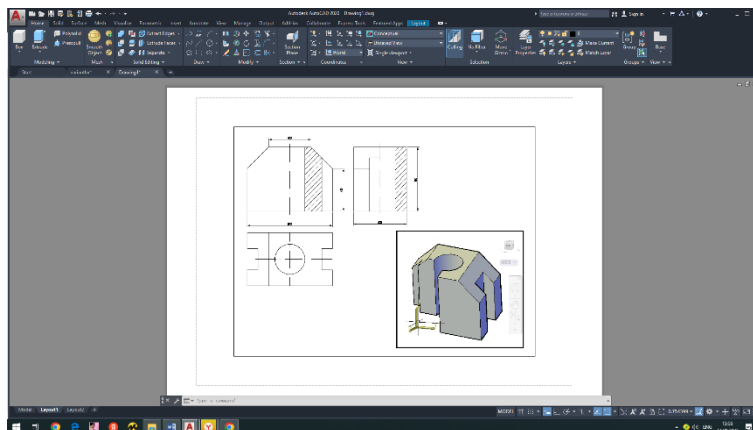
1. “Layout1” – qog‘oz ko‘rinishiga o‘tib olamiz. 8-rasm a.
2. “Viewport”-klaviatura yordamida yozib “Enter” bilan tasdiqlanadi. (8-rasm b)
3. Muloqot oynasi paydo bo‘ladi. Bu oyna orqali bizga kerak bo‘lgan yangi oyna ochib olamiz. “OK” tugmasi bilan tasdiqlab olamiz. 9-rasm.
4. Oynani o‘zimiz kerakli joyga chizib olamiz va shu oynani ichiga sichqonchani olib borib ikki marta bosganda bu oyna chegarasi yonadi va ishga tushadi. 10-rasm.
5. Oyna ichiga aksonometrik proyeksiyani kerakli ko‘rinishda joylab olamiz va chop etishga berish mumkin bo‘ladi.

1-rasm

9-rasm

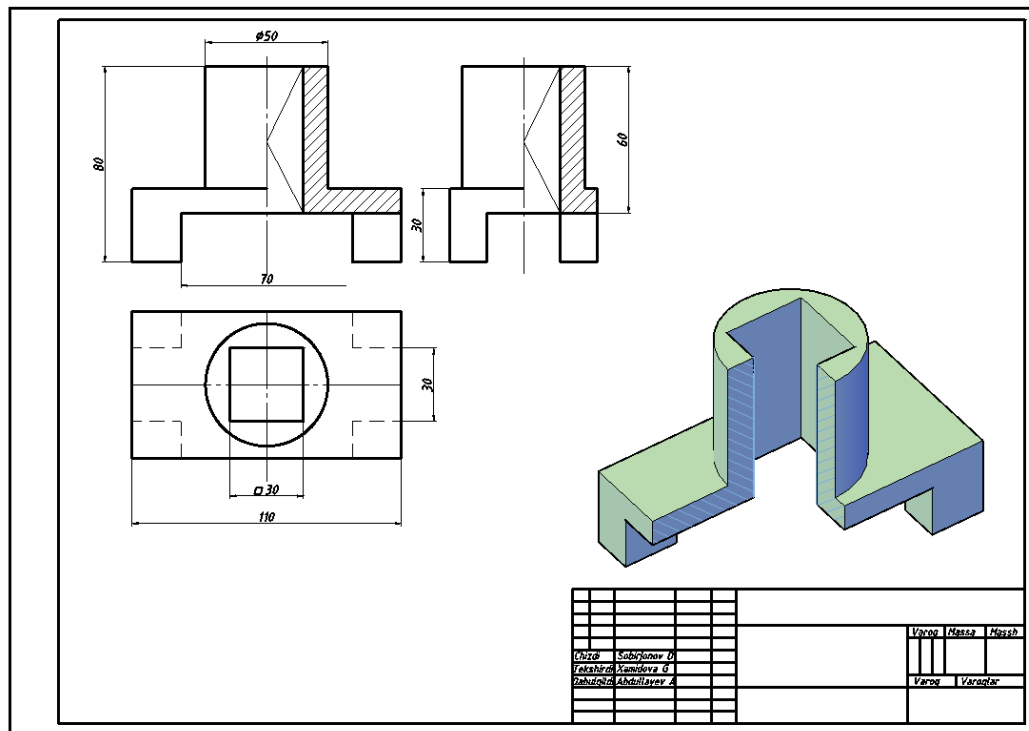

10-rasm

Kompyuterda 3D modellashtirishning yuqorida qayd etilgan imkoniyatlari shuni ko'rsatadiki, kompyuterda ishlangan 3D chizma qog'ozda ishlangan 3D chizmaga nisbatan juda ko'p afzalliklarga ega. Bular chizishning qulayligi, yuqori sifat va aniqlik, tahrirlash imkoniyatlari va, albatta, modellashtirish orqali parametrlarni boshqarish kabi qulay imkoniyatlar mavjud. Qog'ozda ayniqsa murakkab sirtga ega bo'lgan texnik ob'ektlar taxminiy geometrik parametrlar bo'lib, bu muammo kompyuterda 3D modelda hal qilinadi. Bugungi kunda zamonaviy ishlab chiqarishda qo'llanilayotgan avtomatlashtirilgan loyihalash tizimlarining aksariyati ingliz tilidaligi sababli, kelajakda bunday tizimlar bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish maqsadida 3D modellashtirish asboblarning inglizcha terminologiyasi va ularning funksiyalari AutoCAD dasturi bo'yicha xorijiy adabiyotlardan olinadi.

Chizma va chizma geometriya fanlarini o'zlashtirishda o'quvchilar birinchi navbatda chizmalarni o'qish, ularni bajarish, grafik ma'lumotlarni yig'ish, sxemalarni chizishni bilishlari kerak. Muhandislik grafikasidan ma'lumki, loyihachi yoki tadqiqotchi birinchi navbatda texnik qurilma ongida yaratilgan tasvirni yoki ma'lum bir yo'nalishdagi jarayon modelini qog'ozda tasvirlaydi. Ushbu tasvirlar to'g'ri burchakli proyeksiya usuliga asoslangan bo'lsa-da, u chizma asboblari yordamisiz eskiz shaklida qo'lda bajarilardi. To'g'ridan-to'g'ri aniq o'lchamlarga qarab chizish amaliy emas, chunki bu faqat g'oya. Tasvirlarga ko'ra, qurilmaning tuzilishi, uning ishlash tamoyillari muhokama qilinadi va muayyan tuzatishlar kiritiladi. Shuningdek, eskizlar ashyo va detallarni dastlabki loyihalashda, ta'mirlash ishlarida, kelib chiqishiga qarab detallarning chizmalarini bajarishda qo'llaniladi. Ba'zan "texnik chizma" deb ataladigan aksonometrik proyeksiyalar asosida vizual tasvir ham amalga oshiriladi, chunki texnik chizma chizma asboblari yordamisiz qo'lda bajariladi.

Qismning asl o'lchamlari o'lchov asboblari yordamida amalga oshiriladi va eskizga olib borib qo'yiladi. Bulardan ko'rinib turibdiki, eskiz yoki texnik rasm chizish uchun chizma asboblari yordamisiz qo'lda to'g'ri chiziq, aylana yoki ellips tasvirlarini yasashda ma'lum ko'nikma va malakaga ega bo'lish zarur. Eskizlar kompyuterda o'rnatilgan chizmachilik dasturlari asosida tuzilganda, agar uch o'lchamli model ishlatilsa, eskiz va texnik chizma bir vaqtning o'zida amalga oshiriladi. Endi bu jarayon kompyuterda - zamonaviy yutuqlarga asoslangan AutoCAD dasturi yordamida amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar./ Список литературы./ References.

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xarkimiz bilan birga kuramiz. - Toshkent, O'zbekiston, 2017. - 488 b.
2. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik Uzbekistan davlatini birgalikda barpo etamiz. - Toshkent, O'zbekiston, 2016. - 56 b.
3. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yunalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.
4. T.Rixsiboyev., Kompyuter grafikasi. Toshkent, «Tafakkur qanoti», 2006.
5. S.S.Saydaliyev, «Chizmachilik», T.:, 2013.
6. A. To'xtayev, Mashinasozlik chizmachiligi, T., O'zbekiston, 2010.
7. I.Raxmonov Chizmachilikdan ma'lumotnoma, "O'quv qo'llanma" T.:, 2005.
8. A.Valiyev. Chizmachilik (Geometrik chizmachilik), T.:, TDPU , 2020.
9. Шавдиров, С.А. (2017). Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности. Педагогическое образование и наука, (2), 109-110.
10. Ibragimovich I. X., Shovdirov S. A. THEORETICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF STUDY COMPETENCIES REGARDING ART LITERACY IN STUDENTS //Science and Innovation. – 2023. – T. 2. – №. 10. – С. 192-198.
11. Shovdirov, S. BB Boymetov Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts International Journal on Integrated Education.
12. Саъдиев С.Т., Очилов З. С. ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА КАЧЕСТВО МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ //XLIII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND

- PRACTICAL CONFERENCE" INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION". – 2018. – С. 110-111.
13. Aslonov F. B. MAMLAKATIMIZNING TURLI HUDUDLARIDA GANCHKORLIK SAN'ATININING RIVOJLANISH TARIXI //Innovative Development in Educational Activities. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 218-221.
14. Aziza To'xtaqulovna Vosiyeva, Zarifa Usmonovna Amonova TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILARNI KASB – HUNARGA YO'NALTIRISH // Oriental Art and Culture. 2023. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tasviriy-san-at-darslarida-o-quvchilarni-kasb-hunarga-yo-naltirish> (дата обращения:
15. Amonova Z.U., Quziboyeva R.A. BADIY HUNARMANDCHILIK SOHASIDA KASHTACHILIK TARIXI VA ZAMONAVIY TA'LIMDAGI ETNO O'ZARO TA'SIRI // Экономика и социум. 2022. №5-2 (92). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/badiiy-hunarmandchilik-sohasida-kashtachilik-tarixi-va-zamonaviy-ta-limdagi-etno-o-zaro-ta-siri> (дата обращения:
16. Xamidova, G. X. (2022). MUHANDISLIK GRAFIKASI VA CHIZMA GEOMETRIYA FANLARIDAGI ONA TILI QOIDALARIGA XILOF, NOTO 'G 'RI VA NOANIQ BAYON QILINAYOTGAN TERMINLAR VA ULARNING OLDINI OLISH. Journal of Integrated Education and Research, 1(6), 203-207.
17. Khamidovna K. G., Usmonovna A. Z. The Role of Embroidery and Ethno Interaction in Traditional Art Crafts //Eurasian Scientific Herald. – 2022. – Т. 7. – С. 275-278.
18. Khamidovna, K. G. (2021). Aesthetic importance of the use of information and communication technologies in fine and applied arts lessons. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR), 10(2), 235-239.
19. Usmonovna A. Z. THE USE OF CLASSIC STYLES IN MODERN FASHION //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. A4. – С. 263-264.
20. Usmonovna, A. Z. (2023). THE USE OF CLASSIC STYLES IN MODERN FASHION. Science and innovation, 2(A4), 263-264.
21. Amonova Z. U., Vosiyeva A. T. Modelyer dizaynerlar chizadigan inson qomatida liboslarga rangning bosqichma-bosqich berilishi usullari //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 178-182.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Xamidova Gulmira Xamidovna**, o'qituvchi [**Хамидова Гульмира Хамидовна**, преподаватель], [**Gulmira X. Xamidova**, teacher]; manzil: O'zbekiston, 117036, Navoiy, Tolstoy ko'chasi, 36A [адрес: Узбекистан, 117036, Наваи, улица Толстого, 36А.], [address: Uzbekistan, 117036, Navoi, Tolstoy Street, 36A.]; ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9168-6908>; xamidovagulmira9@gmail.com

MANZARA – RANGTASVIRIDA ASOSIY RANG MUNOSABATLARINI IDROK QILISH VA MUSTAQIL JANR SIFATIDA TABIAT MANZARASINI TASVIRLASH USLUBI

© F.A. Berdiev ¹✉

¹ Toshkent arxitektura-qurilish universiteti, Toshkent

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi zamon talablariga binoan oliy o'quv yurtlari oldida turgan eng muhim vazifalardan biri jahon standartlari talablariga javob bera oladigan bilimli, zukko va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashdan iboratdir. Ma'lumki san'atning turlari nihoyatda ko'p bo'lib ularning eng asosiylari adabiyot, kino, teatr, memorchilik, amaliy bezak san'ati, sirk, televidenie, tasviriy san'at kabilar alohida e'tiborga ega. Tasviriy san'at ham shu san'at turlaridan biri hisoblanib, tabiatni *rangtasvirda tabiat manzarasini tasvirlash* xalqlar tarixini o'rganishga xizmat qiladi. Tasviriy san'atning paydo bo'lishi ibtidoiy jamoa davriga borib taqaladi. Ayniqsa tarixiy mavzudagi san'at asarlarini tomosha qilganda o'sha davrdagi tabiat manzaralari narsa buyumlar mehnat va jangovor qurollari kishilar hayoti ularning kiyimlari, urf odatlari, qurilishlar, binolari haqida tasavvurga ega bo'lamiz.

MAQSAD: tasviriy san'atning amalda bajarish bilan birgalikda nazariyasini ham muntazam o'rganish ushbu ta'limni muvofaqiyatli o'zlashtirishning asosi hisoblanadi. Rang tasvir qonun qoidalarini puxta egallagan talaba amaliy ijodda samarali yutug'larga erishishi mumkin. Bu borada rang tasvir sohasida amaliyot hamisha kuchli nazariyot bilan bog'liq holda amalga oshirish zaruriyatini anglagan holda darslarni to'g'ri maqsadli tashkillashtirishni nazarga tutilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: manzaraning rangtasviri – rangtasvir dasturining kerakli bo'limi bo'lib, rassom-pedagoglarni tayyorlash jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tabiat benihoyat jozibali va go'zaldir. Quyosh nuri va atrof muhit cheksiz turli ranglarni hosil qiladi. Manzara tasviri esa san'atning eng hissiyotli janrlaridan biri hisoblanadi. Go'zal manzara asarlari o'zining nafosatli ta'siri bilan insonni ma'naviy boyitishga erishadi.

Ona tabiat qo'ynida bo'lish ijodiy fikrlar tug'ilishi va ruhlanishni o'zgarmas manbai hisoblanadi. Rassom biror bir joyni tasvirlashda o'sha muhitni chuqur o'rganmay, tahlil etmay xayolan tasvirlasa bu ish soxta chiqib tomoshabinni o'ziga jalb eta olmaydi. Muntazam ijod etish rassomni nozik sezishga va tabiatni ma'lum holatini rangli va tusli xususiyatlarini to'laqonli etkazishga o'rgatadi.

Dala amaliyotida ijod qilish xona ichkarisidagi ishlash sharoitidan farqlanadi. Kuchli yorug'likni hosil qiluvchi yorug'likni ko'pligi, reflekslarni turli-tumanligi, manzara ob'ektlarini kuzatuvchidan yiroqligi, yoritilishning tezlik bilan almashuvi, yil fasli va ob - havoni turli holati buning hammasi yosh rassomga yangi va odatlanmagan sharoitdir.

Manzara etyudining muhim afzalligi – tabiatning ma'lum holatini, yoritilganligini havoii muhit ta'sirini ma'noli makonni etkazishdir. Manzara tasvirini bunday sifatlariga rassom havo perspektiva qonuniyatlariga amal qilish, rang munosabatlari bilan ishlash metodi, umumiy tus va rang holatini to'g'ri topish yordamida erishadi. Manzara ob'ektlari va narsalarni rang, och-to'qligi va to'yinganligi bo'yicha taqqoslash, solishtirish ularning naturadagi farqlarini belgilash – bular etyudning rangli munosabatlarini to'g'ri ifodalashda asos qilib olinadi.

Qalam yoki rang uchun ishlatiladigan qog'ozni kartonga elimlanadi. Elim surtilgach elimdan namlangan qog'oz qurish jarayonida karton qog'oz tomonga bukiladi va qurigach egilib qoladi. Buni tuzatish uchun quyidagilarni qo'llaymiz.

1. Agar karton qurigandan so'ng bukilib qolsa, uning orqa tomoniga yupqa qog'oz varog'i yopishtiriladi;

2. Kartonni orqa tomoniga qog'ozni elimlashdan oldin uni bir tekis va mo'l suv bilan namlanadi. Karton to'g'rilangandan so'ng, qog'oz elim bilan surtilib kartonning old tomoniga yopishtiriladi. Asos sifatida turli zig'ir tolasidan tayyorlangan mato va ip gazlamalardan foydalanish mumkin. Materialni old tomonidagi g'adir-budur, tugunchalar olib tashlanadi. Bu jarayonni tartibi quyidagicha:

a) tekis taxta ustiga gazlama tortilib chetlari mix bilan qotiriladi;

b) Gazlama suv bilan to'liq shimilguncha ho'llanadi;

c) Gazlama qurigandan so'ng qaytadan tarang tortib bir sidra quyuq kraxmal elim bilan qoplanadi;

d) Elimlanadigan qog'ozni orqa tomoniga elim surtiladi va gazlama ustiga qo'yib tekis tortiladi;

e) Yuza to'liq qurigach mixlar sug'urib olinadi. Qalin qog'ozga masalan, vatmanga, elim surtishdan oldin ikki tomoni suv bilan namlanadi, so'ngra toza latta bilan ortiqcha suyuqlik sidirib tashlanadi.

3. Bo'yoqlarni astoydil aralashtirib tayyorlash uchun chinni idishlardan foydalangan ma'qul.

4. Qoida bo'yicha avvalo yorug' tusli bo'yoqlar undan so'ng to'qrog'i surtiladi, ya'ni suyuq bo'yoqlar, keyin esa quyuqroqlari beriladi. YAxshi akvarel' bo'lishi uchun suvli qilib yorqin bo'yoqda yozish kerak. Buyumni bo'yashdan oldin yorug'lik kuchli tushib turgan qismi saqlab qolinadi.

Katta mo'yqalamda bir xil rangda yopish uchun bo'yoqni idishdagi suvda aralashtirib olgach, unga besh-o'n daqiqa vaqt berib tindiriladi. Keyin yangi idishga toza oq mato orqali suzilgach mo'yqalam bo'yoq bilan shimdiriladi. Qog'ozni qiya holatda ushlab, yuqoridan pastga qarab mo'yqalam bilan rang beriladi. Maboda bo'yoq idish tagida cho'kib qolsa «eritma»ni ishlatishdan oldin har safar biroz chayqatib (boshqa mo'yqalam bilan), biroz fursat davomida tindirishga imkon berish kerak.

Iqtibos uchun: Berdiev F. A. Manzara – rangtasvirida asosiy rang munosabatlari
idrok qilish va mustaqil janr sifatida tabiat manzarasini tasvirlash uslubi // Inter
education & global study. 2024. № 1. B. 45–54.

ПЕЙЗАЖ-ВОСПРИЯТИЕ ОСНОВНЫХ ЦВЕТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЖИВОПИСИ И СПОСОБ ИЗОБРАЖЕНИЯ ПЕЙЗАЖА ПРИРОДЫ КАК САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ЖАНРА

© Ф.А. Бердиев ¹✉

¹ Ташкентский архитектурно-строительный университет, Ташкент

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: согласно современным требованиям, одной из важнейших задач, стоящих перед высшими учебными заведениями, является подготовка знающих, умных и конкурентоспособных специалистов, способных соответствовать требованиям мировых стандартов. Известно, что существует множество видов искусства, среди которых важнейшими являются литература, кино, театр, архитектура, декоративно-прикладное искусство, цирк, телевидение, изобразительное искусство. Изобразительное искусство, включая изображение природы на картине, служит изучению истории народов. Появление изобразительного искусства восходит к временам первобытных общин. Особенно, когда мы рассматриваем произведения искусства на историческую тему, мы получаем представление о сценах природы, предметах труда и боевом оружии, жизни людей, их одежде, обычаях, зданиях и постройках того времени.

ЦЕЛЬ: регулярное изучение теории изобразительного искусства вместе с практическим применением является основой успешного освоения этого направления образования. Студент, овладевший правилами цветового изображения, может достигнуть значительных успехов в практическом творчестве. При этом в области цветного изображения учитывается, что практика всегда должна сочетаться с крепкой теоретической базой, а занятия должны быть организованы грамотно.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: пейзажная живопись – необходимый раздел живописной программы, приобретающий важное значение в процессе подготовки художников-педагогов.

Природа безупречно привлекательна и прекрасна. Солнечный свет и окружающая среда создают бесконечное разнообразие цветов. Пейзаж, с другой стороны, считается одним из самых эмоциональных жанров изобразительного искусства. Прекрасные пейзажные произведения своим изысканным эффектом достигают духовного обогащения человека.

Важным преимуществом ландшафтной проработки является передача осмысленному пространству определенного состояния природы, освещенности, воздействия воздушной среды. Этих качеств пейзажного изображения художник достигает, следуя законам воздушной перспективы, приему работы с цветовыми

отношениями, правильно находя общий тон и цветовое состояние. Сравнение пейзажных предметов и вещей по цвету, светлоте и насыщенности, определение их различий в природе – вот основа правильного выражения цветовых отношений этюда.

К картону приклеивается бумага для карандашей или цветная. После нанесения клея, в процессе смачивания бумаги клеем, картон прогибается к бумаге, а при высыхании - изгибается. Чтобы исправить это, мы используем следующее:

1. Если картон после высыхания прогибается, к его обратной стороне приклеивают тонкий лист бумаги;

2. Прежде чем приклеивать бумагу к обратной стороне картона, равномерно и обильно смочите ее водой. После расправления картона бумага наносится клеем и приклеивается к лицевой стороне картона. В качестве основы можно использовать ткани и пряжу из разных льняных волокон. Убираются неровности и сучки на лицевой стороне материала. Порядок этого процесса следующий:

а) Ткань растягивают на ровной доске и закрепляют края гвоздями;

б) Ткань замачивают водой до полного размокания;

в) После высыхания ткани ее снова растягивают и покрывают густым крахмальным клеем;

г) Клей наносится на обратную сторону склеиваемой бумаги, кладется на ткань и растягивается;

д) Когда поверхность полностью высохнет, гвозди выдергивают. Перед нанесением клея на плотную бумагу, например, ватман, обе стороны смачивают водой, а затем промокают лишнюю жидкость чистой тканью.

3. Для приготовления красок лучше использовать фарфоровые емкости, старательно перемешивая содержимое.

4. Как правило, сначала наносятся светлые цвета, затем более темные. Чтобы получить хорошую акварель, необходимо писать водянистой и яркой краской. Перед покраской объекта необходимо оставить непокрытой ту часть, на которую сильно падает свет.

После смешивания краски в миске с водой и покрытия ею поверхности с помощью большой кисти, краске дают настояться в течение пяти-десяти минут. Затем, процедив через чистую белую ткань в новую емкость, кисть обмакивают в краску. Держа бумагу в наклонном положении, кистью наносят цвет сверху вниз. Если краска оседает на дно емкости, необходимо каждый раз встряхивать краску другой кистью и давать ей немного постоять перед использованием.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Пребывание на лоне матери-природы-неизменный источник зарождения творческих мыслей и вдохновения. Когда художник, изображая место, иллюзорно изображает эту среду, не углубляясь в нее и не анализируя, эта работа не может выйти за рамки подделки и привлечь зрителя. Регулярное творчество учит художника тонко чувствовать и полноценно передавать колористические и колористические особенности определенного состояния природы.

Творчество в полевой практике отличается от условий работы в помещении. Обилие света, генерирующего интенсивный свет, разнообразие рефлексов, удаленность объектов пейзажа от наблюдателя, быстрота смены освещения, разнообразие времен года и погоды-все это новые и непривычные условия для молодого художника.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: важным достоинством пейзажного этюда является передача определенного состояния природы, освещения, влияния воздушной среды на смысловое пространство. Таких качеств пейзажной живописи художник достигает с помощью соблюдения законов воздушной перспективы, метода работы с цветовыми отношениями, правильного нахождения общего тона и цветового состояния. Сопоставление предметов и предметов пейзажа по цвету, светлосыщенности и насыщенности, сопоставление обозначение их различий в натуре – они берутся за основу при правильном выражении цветовых соотношений этюда.

Ключевые слова: Изобразительное искусство, цветное изображение, перспектива, этюд, пейзажное изображение, композиция.

Для цитирования: Бердиев Ф. А. Пейзаж-восприятие основных цветовых отношений в живописи и способ изображения пейзажа природы как самостоятельного жанра // Inter education & global study. 2024. № 1. С. 45–54.

LANDSCAPE-A WAY OF PERCEIVING THE MAIN COLOR RELATIONS IN PAINTING AND DEPICTING THE LANDSCAPE OF NATURE AS AN INDEPENDENT GENRE

© Fazliddin A. Berdiev ¹✉

¹ Tashkent University of architecture and construction, Tashkent

---

Annotation

INTRODUCTION: one of the most important tasks facing higher education institutions according to the requirements of the present time is the training of knowledgeable, resourceful and competitive specialists who can meet the requirements of world standards. It is known that the types of art are extremely numerous, the main of which are literature, cinema, theater, memorialization, applied decorative arts, circus, television, fine arts, among others, with special attention. Fine art is also considered one of these types of art, and depicting nature in painting serves to hit the history of the chinks.

The emergence of fine art dates back to the era of the primitive community. Especially when watching works of art with a historical theme, the natural landscapes of that time are objects of Labor and weapons of war people's lives we get an idea of their clothes, customs, constructions, buildings.

AIM: the systematic study of The Theory of Visual Art in combination with the implementation of it in practice is the basis of the successful assimilation of this education. Color Image A student who has mastered the rules of the law can achieve effective achievements in practical creativity. In this regard, practice in the field of color imaging has

always looked at the correct purposeful Organization of classes, realizing the need to carry out in connection with a strong theory.

MATERIALS AND METHODS: the painting of the landscape is the necessary section of the painting program and is important in the process of training artist – educators.

Nature is unattractive and beautiful. Sunlight and the environment produce infinitely different colors. Landscape painting, on the other hand, is considered one of the most sensual genres of art. Beautiful landscape works achieve spiritual enrichment of a person with their breathtaking influence.

DISCUSSION AND RESULTS: Being in the bosom of Mother Nature is an irreplaceable source of creative thoughts and uplifting. This work cannot be faked out and captivate the viewer if the artist imagines that he does not delve deeply into and analyze that environment when describing a place. Regular creativity teaches the artist to perceive delicately and to fully convey the color and tonal characteristics of a certain state of nature.

CONCLUSION: In field practice, creativity differs from the conditions of work inside the room. The abundance of light that produces strong light, the variety of reflexes, the distance from the observer of landscape objects, the speed alternation of lighting, the different state of the year and the weather all this is a new and unaccustomed condition for the young artist.

Keywords: fine Art, Color Image, perspective, etyud, landscape image, composition.

For citation: Fazliddin A. Berdiev. (2024) 'Landscape-a way of perceiving the main color relations in painting and depicting the landscape of nature as an independent genre', Inter education & global study, (1), pp. 45–54. (In Uzbek).

Har qanday tasvir mayda qismlardan emas, yaxlitlikdan boshlanadi. Dastlab katta umumiy shakl topiladi, keyin esa mayda bo'laklari ishlanadi. Shu munosabat bilan tasvirlash jarayoni qoidasi mavjud: umumiydan-mayda bo'laklarga va yana umumlashtirishga. Manzara etyudini ishlash yaxlit asosiy munosabatlarni qurishdan manzaraning asosiy ob'ektlari (osmon, er, suv, old, o'rta va olisdagi ko'rinishlari bilan) orasidagi rang farqlaridan boshlanadi.

Manzaraning ob'ektlaridagi asosiy munosabatlarni to'g'ri olinishi keyingi rang qurilishi, mayda bo'laklarni tasvirlashda ishni osonlashtiradi. Agarda asosiy rang munosabatlari noto'g'ri topilgan bo'lsa, reflekslar va ranglardagi nozik farqlar, mayda qismlarni qanchalik sinchiklab (astoydil) bajarilmasin, mazmunli tasvir hosil bo'lmaydi.

Plenerda boshlang'ich ishlar jarayonida kichik etyudlar (15x10sm) bajarish zarur. Qo'yilmadagi keskin kontrastlar (tusli va rangdorlik) ko'rish taassurotlari bo'yicha taqqoslanadi. Birinchi navbatda old ko'rinish munosabatlari olisdagiga nisbatan aniqlashtiriladi. Qoida bo'yicha kichik o'lchamdagi etyudlarda maydalangan qismlarni idrok etish mumkin emas. Yosh rassom naturani aynan «ko'chirmasdan», balki yaxlit rang munosabatlarida tasvirlaydi.

Tus va rang munosabatlari metodi bilan etyudni bajarish aslida naturadagi och-to'qlik, intensiv va to'q rang dog'larni aniqlashdan boshlanadi. Ular oraliqdagi tus va rang dog'larini kuchi jixatdan taqqoslanadi. Manzarada, masalan, quyosh nuri bilan yoritilgan yashil yalanglik eng yorug' va rang bo'yicha yorqin bo'lishi, to'q tusda esa old ko'rinish.

Manzaraning umumiy rang munosabatlarini topish maqsadida talaba vazifani etarli darajada savodli uddalay olmasa qisqa vaqtli etyudlarni ko'p marta takrorlash zarur. Dastlab tasvirlash uchun uncha murakkab bo'lmagan yopiq kenglikli syujetlar (masalan, qisman hovlili uyni va h.k.), ob'ektlar bo'lib xizmat qilishi mumkin. Keyin vazifani biroz murakkablashtirib, bir nechta ko'rinishga (old, o'rta va uzoq) ega bo'lgan ochiq kenglikdagi manzarani tanlash zarur. Bu etyudlarda esa e'tiborni havoiiy perspektivaga, osmon rangi, manzaraning barcha ob'ektlarini nozik farqlari bo'yicha och-to'qligi va to'yingan ranglarining o'zgarishlariga qaratish kerak. Ularni baravar idrok qilishda manzarani barcha ko'rinishlarini taqqoslash yo'li bilan sezish mumkin. Masalan, old ko'rinishdagi daryo qirg'og'ini ikkinchi va yiroqdagi ko'rinishlari bilan bir vaqt o'zida osmonning suvdagi aksi bilan ham qiyoslanadi. Etyudning rangdor munosabatlari yaxlit belgilanmaguncha uning bir qismini tugatish mumkin emas. Har bir etyud 30 daqiqadan 1 soatgacha davom etadi.

Manzara etyudida echiladigan muhim vazifa turli ob-havoda, kunning istagan vaqtini yoritilgan holatini tasvirlashdir. Professional tilda buni umumiy tus va rang holatini ko'rsatishga aytiladi. Xoxlagan etyudning rang qatori faqat narsalarning ranglaridagi tus va rang munosabatlariga mos bo'lmashligi kerak. etyudning rang farqlari albatta naturaning yoritilgan holatini hisobga olib qurilishi kerak.

Bulutli kunda ko'katlar rangi ancha quyuq (qoramtir) va kam to'yingan bo'ladi. Qosh qorayganda hamma narsalar to'qlashadi, qizil, zarg'aldoq va sarig' ranglar to'yinganligi jihatidan xiralashadi, yashil bilan zangori rang esa faollashadi. Shuning uchun bunday holatlarni hisobga olmasdan manzarani tasvirlab bo'lmaydi. Kunning istalgan vaqtida yoki turli ob-havo sharoitida tasvirlangan etyudlar, umumiy tus va rang jixatdan bir-biridan farq qilishi lozim.

Manzara ko'rinishlarini yuqori yoki past darajada yoritilgan holatini tasvirlash uchun to'liq diapazonli och-to'q, yorqin va qoramtir bo'yoqlardan rassom har doim ham foydalana olmaydi. Ishni boshlashdan oldin rassom etyudda naturaning eng yorqin va intensiv qismlarini qanchalik yorug' va rang kuchlariga ega ekanligini aniqlaydi. Quyoshli kunda etyud bajarishda palitradagi yorqin va jozibali diapazonini to'liq ishlatadi. Kechqurun yoki bulutli kunda etyuddagi rang munosabatlari to'qroq va kam to'yingan bo'yoqlar bilan ifodalanadi. Rangtasvirchi shunday qilib tus va rang ko'lamini saqlab qoladi. Manzara etyudining yoritilishi holatini puxta o'rganish uchun bulutli, quyoshli kunda yoz va qishda aynan bir mavzuni tasvirlash juda foydali. Qator bajarilgan etyudlarni solishtirib, manzaraning turli holatini jozibali xususiyatlarini sezish mumkin: barcha etyudlarda eng yorqin va ravshan dog'lar palitraning yorqin to'yingan bo'yoqlarida tasvirlangan.

Ertalabki quyosh barcha narsalarga va manzara ob'ektlariga pushti sariq nozik rangni, kunduzgi quyosh esa - oltinsimon, kechqurungisi to'q sariq yoki qizil rangni baxsh etadi. Tungi oy yorug'ligi narsalar rangini ko'kimtir yashil tomonga o'zartiradi. elektr

chirog'ida narsalar och-to'q sariqni, sham esa to'q sariq bo'yoqni xadya etadi. Demak, yoritilishning o'zgaruvchan sharoitida narsalar rangi yoritilish manbai ta'sirida bo'ladi.

Yoppasiga bulutlar quyuni bilan qoplanib yorug'ligi tarqatilgan osmonda narsaning shaxsiy rangi ko'proq namoyon bo'ladi. Bulutli kunning engil tekis yorug'ligi narsalarning shaxsiy ranglaridagi xarakter va xususiyatlarini aniqlashga imkon tug'diradi.

Manzarali rangtasvirning keyingi bosqichida ko'p seansli davomli etyud mashqlari bo'lib ilgari o'zlashtirilgan nazariy qoidalarni eslash, amaliy ko'nikmalarni qo'llash hamda yangilarini o'zlashtirish kerak.

Uzoq vaqtli etyudlarda shakllar puxta ishlanishi bilan farqlanishi kerak. Ularni bajarish vaqti 2-4 soatdan (bir seansli) bir necha o'n soatgacha (ko'p seansli), davom etishi mumkin. Ko'p seansli etyud quyoshda ham, bulutli ob-havoda ham belgilangan bir vaqtda bajarilishi lozim.

Manzara mazmuni uning hayotiy mavzusi naturaning yaxlit ko'rinishi plastik-kompozitsiya munosabatlarida ham, koloritda ham asosiy aniqlash kompozitsiyaning ajralmas qismidir. Shuning uchun davomli etyud bajarish jarayonida kompozitsiya syujetini puxta o'ylash, tahlil etish va uni tasvirlash muhimdir. Tasvirlash tekisligida ob'ektlar va narsalar joylashuvini mukammal tasavvur qilish zarur. Manzara ob'ektiga yaqinlashib yoki uzoqlashib joyni xususiyatlarini o'rganish, ko'rish nuqtasini topish mumkin. Kompozitsiyada osmon bilan er va boshqa ob'ektlar orasidagi munosabatlarni aniqlash juda ham muhimdir.

Naturadan manzara kompozitsiyasini yaratish, natyurmort qo'yilmalari uchun narsalar tanlash bilan ayrim o'xshashlikka egadir. Etyud kompozitsiyasini yaratishda rassom chuqur fikrlashi, joyni tanlay bilishi, perspektiva qoidalariga amal qilishi va eng muhimi fazoviy kenglikni mohirona tasvirlay olishi zarur. Manzara mavzusini tanlashda did, badiiylik va kompozitsiyani asarda maromiga etkazib tasvirlash, rang va tus munosabatlarida ishni yaxlit yakunlay olish rassomning professional mahoratiga bog'liq.

Ma'lumki, narsalar katta masofada xajmliligini, rel'efligini yo'qotib siluetli tekislik xarakteriga ega bo'ladi. Old ko'rinishdagi narsalar ancha xajmli, soya-yorug'i kontrast bo'lib ko'rinadi. Yaqinda joylashgan yashil dala masofa uzoqlashgan sari yashil rangdor bo'yog'i asta-sekin moviyga o'tadi. Olisdagi to'q narsalar ochroq va ko'kimtir bo'lib ko'rinadi. Quyosh nurida bulutlar va uzoqdagi qorli tog' cho'qqilari ham qizil to'qsariq ranglarga kiradi.

Tuman, chang yoki tutun bilan to'yingan fazoda narsalarning siluet aniqligi pasayadi. Toza havoda masofadagi shaklning aniq tashqi ko'rinishi ozgina o'zgaradi.

Old ko'rinishlarni tasvirlashda narsalarning shaxsiy ranglari uzoqdagilarda esa shartli rang muhim o'rinni egallaydi. Havoiy muhitda shartli ranglar narsalarni uzoqlashtiradi va aksincha, shaxsiy narsalarning rangi ularni xuddi old ko'rinishga olib kelayotganday tuyuladi. Ish jarayonida old ko'rinishga biron-bir narsani «Yaqinlashtirish» zaruriyati bo'lsa uncha lokallik (narsa) mohiyatini rangga qaratish lozim. Etyudning qandaydir qismini «uzoqlashtirish» zaruriyati tug'ilsa unda shartli ranglarni qo'llash kifoya.

Fazoviy sifatlarni aniqlashda zarur mashqlar bo'lib mavzuli manzarani ochiq fazoviy olislari bilan tasvirlash, masalan, tog'lardagi ko'p ko'rinishli dara yoki egri-bugri ariqli vodi

va old ko'rinishda daraxtli o'rmon va bir necha daraxtlar ko'rinishi bilan o'tloq (ko'kalamzor) xizmat qiladi.

Uzoq ko'rinishdagi och-to'qligi va rang tusini to'g'ri aniqlash uchun hammasini yaxlit ko'rib mayda qismlarga e'tibor bermasdan qarash muhimdir. Faqat shundagina old, o'rta va olis ko'rinishdagi rang farqlarini to'g'ri aniqlab tasvirlash mumkin.

Manzaraning fazoviy kengligini masalan, faqat havo perspektivasi tufayli ranglar o'zgarishini ko'rsatib beruvchi rangli dog'lar emas, balki er yuzasida joylashgan narsalar va ob'ektlar: daraxtlar, qurilishlar, to'g'ri to'rtburchakli va notekis maydonlarni o'lchamlari va chiziqlar aniqligi ranglarda o'zgarib manzaraning fazoviy uzoqlashtirishini yaratadi. Tog'larni, masalan, ikkinchi va olis ko'rinishda umumiy rang dog'larida ifoda etish mumkin emas. Rang bilan ularning rel'efini va o'simliklar tuzilishini tasvirlash kerak.

Ishning yakunida natyurmort, manzara yoki portretning u yoki bu joylari kerakli yorqinlikni olmay qolgan bo'lishi mumkin yoki aksincha, xaddan tashqari tusi va rangi bo'yicha kuchli, umumiy rang tusidan «ajralib» ko'rinishi mumkin. Yoritilgan joylar tusi bo'yicha o'ta keskin bo'lib, qog'oz yoki mato yuzasidan «chiqib» ketishi mumkin. Ba'zan, soyali joylar sezilarli mayda detallarga ega bo'lib, maydalashib ko'rinadi. Bu holatlarning hammasida ham umumashtirish masalasi hal etiladi: mayda bo'laklarning keskin chegaralari mayinlashtiriladi, buyumlarning rangdorligi kuchaytiriladi yoki xiralashtiriladi, keskin tuslar ochlashtiriladi yoki to'qlashtiriladi.

Umumashtirish bosqichida naturaga yaxlitligicha qarash, hamma narsani birdaniga ko'rish ya'ni «tikilib qarash» kerak. Buyumlar guruxining barchasi tarqoq bo'lib tuyuladi, ammo shu paytda tus munosabatlarini, natura yaxlitligini tezroq tushunish mumkin. Navbatma-navbat naturaga ham, etyudga ham yaxlit qarash kerak, shunda qaerda qanday xatoga yo'l qo'yilganligini ilg'ab olish mumkin. Butunligicha, yaxlitligicha ko'ra olish qobiliyati, ishni umumiydan xususiyga qarab va undan yana umumashtirishga tomon boriladi. Ish jarayonida yaxlit ko'rish – rangtasvir ishlash mahoratining asosidir. Faqatgina shu malakaga ega bo'lgan rassom, naturani obrazli ko'rinishini to'g'ri ifoda etishi, undagi asosiy va har bir bo'lakning o'z o'rnini topishini, ishning yakuniy darajasini hamda kompozitsiyaviy markazga bo'ysundirishni samarali bajara oladi.

Xulosa sifatida ijodiy kompozitsiyani tuzish rangtasvir sohasini muvaffaqiyatli o'zlashtirish va manzara kompozitsiyasini tuzish bo'yicha mukammal bilim, ko'nikma va samarali o'zlashtirish, kompozitsion fikrlash tasviriy san'ati bo'yicha ishlarni bajarish jarayonida muvaffaqiyatli rivojlanadi. Keyinchalik tematik kompozitsiyalardan chizma va asarlarni bajarishda ijodiy qobiliyat, shuningdek talabalarning ijodiy salohiyati rivojlanadi.

Ushbu uslubiy tizimdan foydalanish rangtasvir sohasida kompozitsiyasini tuzishning uslubiy shartlariga rioya qilish, talabalarning ijodkorlik tafakkurini muvaffaqiyatli rivojlantirishga yordam beradi va kelajakdagi badiiy-ijodiy salohiyatini oshiradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Majidov J. Tasviriy san'atdan sinfdan tashkari ishlar. T., «O'qituvchi», 1983.
2. Abdullaev N.U. «San'at tarixi» - 2/1 Toshkent; San'at, 2001.

3. Azimova B.Z. Natyurmort tuzish va tasvirlash metodikasi. Toshkent: O'qituvchi, 1984.
4. Bakayev Sh.Sh. Multidisciplinary Journal of Science and Technology Vol. 3 No. 5 (2023) <https://mjstjournal.com/index.php/mjst/article/view/421/1187>
5. Nashvanova M., Bakayev Sh. Определённый вид препятствий в прикладном искусстве трёх цветов в системе настроя контура в создании композиции SCIENCE AND EDUCATION scientific journal ISSN 2181-0842 volume 4, issue 11 november 2023 https://drive.google.com/file/d/1wq8Ej_Ovu1kRB5Q_h8l7O-aC2wXML4AB/view
6. S.S. Abdullaev, Sh.Sh. Bakaev, G.R. Ostonova, Sh.Sh. Sharipov. Ornamental symbolism in the folk arts and crafts of Bukhara. European science, 17-19
7. VR Tukhsanova, ShSh Bakaev. The art of gold embroidery in the city of Bukhara. Academy, 62-65
8. "Science and Education" Scientific Journal / www.openscience.uz November 2023 / Volume 4 Issue 11 ISSN 2181-0842 / Impact Factor 3.848 277
7. Sh.Sh. Bakaev, Sh.N. Avezov. Development of the creative potential of students through folk art // EUROPEAN SCIENCE. – 2020. – No. 4 (53).
9. JS Botirov, SS Bakayev, MM Avliyakov, AL Shirinov, SS Abdullaev. The same goes for art classes in private schools specific properties. Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol 27 (2)

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Berdiev Fazliddin Abdug'afforovich**, katta o'qituvchi [Бердиев Фазлиддин Абдугаффорович, старший преподаватель], [Fazliddin A. Berdiev, Senior Lecturer]; [manzil: O'zbekiston, 100187, Toshkent sh. Qorasuv m. Alanga 16 uy [адрес: Узбекистан, 100187, г. Ташкент. Qorasuv. Alanga 16 дом], [address: Uzbekistan, 100187, Tashkent City. Karasuv m. Alanga 16 house]; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7256-4598>; e-mail: fazliddinberdiyev@gmail.com

BO'LAJAK CHIZMACHILIK O'QITUVCHILARINING KASBIY MAHORATINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH

© S.G. Fayziyeva ¹✉

¹ Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy ta'limda oliy ta'lim muassasalaridagi ta'lim sifatini ta'minlashga qaratilgan tizimli islohotlar zamirida professor-o'qituvchilarning kasbiy mahorati, ularning zamonaviy ta'lim va innovatsion texnologiyalar, ilg'or xorijiy tajribalarni o'zlashtirish borasidagi zamonaviy bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan sanaladi. Natijada zamonaviy raqobatbardosh mutaxassis kadrlarni tayyorlash jarayonining sifat bosqichi rivojlangan xorijiy mamlakatlardagi ilg'or boshqaruv tajribasini milliy qadriyatlarga uyg'unlashtirish, boshqaruv personallari kompetensiyalarini aniqlash, ularni kompetentlik sohalari bo'yicha klasterlash, diferensiyalashtirish hamda o'rta bo'g'in rahbari psixologik kompetentligini optimallashtirish sharoitlari rivojlanadi.

MAQSAD: bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarining kasbiy mahoratlarini rivojlantirishga qaratilgan asosiy vazifalarni belgilab olish va uni takomillashtirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarini har tomonlama yetuk kadr bo'lib yetishlari va fan, texnologiyalarni qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanlarni o'zlashtirishdagi qulayliklar, qiyinchiliklarni o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun 10 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. (5 tasi zamonaviy texnologilarni qo'llaganda kelib chiqadigan muammolar va 5 tasi grafik dasturlaridan foydalanish afzalliklari bo'yicha maqolalar). Yig'ilgan maqolalar 2022-2023 yillar oralig'ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yig'ilgan materiallarni o'rganilish natijasida ularning kasbiy-pedagogik bilim, ko'nikma va malakalarining yetarli darajada rivojlantirish kerakligi aniqlandi. Chizmachilik fanini grafik dasturlar bilan o'rgatishning afzalliklari bo'yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalar zamonaviy texnologiyalarining kamchiliklariga qaratilgan maqolalarga qaraganda ko'proq jalb qilish kontingentiga tayanadi. Ikkala o'rganish natejalari bo'yicha mualliflar o'quvchiga murojaat qilish va umumiy bilimlarga murojaat qilish orqali o'quvchi bilan muloqot qiladi, ammo chizmachilikni an'anaviy ravishda o'qitishga qaraganda grafik dasturlari bilan bog'lab yozilgan maqolalar o'quvchi e'tiborini faol ravishda yo'naltiradi va sharhlar orqali ularga bevosita murojaat qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llagan holda grafik dasturlar bilan o'quvchiga chizmachilik fanlari haqida bilim berish ularda ko'proq tassavvurni kengayishi va bilimni to'laqonli

egallashga ko'maklashgan. Asosiy farq o'quvchiga to'g'ridan-to'g'ri murojaatlarda bo'lib, ular shaxsiy sharhlar va savollarda amalga oshiriladi.

XULOSA: tadqiqot natijalari muhim pedagogik ahamiyatga ega ilmiy maqolalar mualliflari tomonidan juda ko'p murojat qilingan bo'lib, aksariyatida yangi innovatsion texnologiyalardan foydalanish, bo'lajak chizmachilik fani o'qituvchilarining fundamental bilimlarini rivojlantirish, yaqqol tasvirni bajarishda qulayliklar, ko'rish va tasavvur qilish imkoniyatlari va ahamiyati ko'rsatilgan. Bu esa o'z o'rnida global bilimlarni rivojlantirish va ularni to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: chizma, rasm, chizmachilik, obyekt, proyeksion bog'lanish, texnik rasm.

Iqtibos uchun: Fayziyeva S. G. Bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarining kasbiy mahoratini rivojlantirish metodikasini takomillashtiris // Inter education & global study. 2024. № 1. B. 55–62.

МЕТОДИКА РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РИСУНКА

© С.Г. Файзиева ¹✉

¹Термезский государственный педагогический институт, Термез

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: профессиональные навыки профессоров и преподавателей, их современные знания современного образования и инновационных технологий, ассимиляция передового зарубежного опыта как основа системных реформ, направленных на обеспечение качества образования в высших учебных заведениях в современном образовании, развитие навыков и компетенций. является одной из актуальных задач. В результате качественный этап процесса подготовки современных конкурентоспособных кадров-специалистов заключается в гармонизации передового управленческого опыта зарубежных стран с национальными ценностями, определении компетенций управленческих кадров, их кластеризации и дифференциации по областям компетентности, оптимизации. развивается психологическая компетентность менеджеров среднего звена.

ЦЕЛЬ: определить основные задачи, направленные на развитие профессиональных навыков будущих учителей рисования и разработать мероприятия по их совершенствованию.

Материалы и методы: для анализа влияния будущих учителей рисования на их способности к овладению наукой и техникой, а также легкость и сложность освоения этих предметов создан корпус из 10 научных статей. (5 статей о проблемах, возникающих при использовании современных технологий и 5 статей о преимуществах использования графических программ). Сборники статей были опубликованы в международных и национальных научных журналах в 2022-2023 гг. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в результате изучения собранных материалов установлено, что их профессионально-педагогические знания, навыки и

квалификация должны быть достаточно развиты. Научные статьи, анализирующие преимущества обучения рисованию с помощью графических программ, привлекают более высокий контингент, чем статьи, посвященные недостаткам современных технологий. В обоих результатах обучения авторы общаются с читателем, обращаясь к читателю и обращаясь к общим знаниям, но статьи, написанные в связи с графическими программами, чем при традиционном обучении рисованию, более доступны читателю. внимание и обращается к ним непосредственно через комментарии. Использование современных педагогических технологий в обучении учащихся рисованию с помощью графических программ позволило им расширить воображение и в полной мере усвоить знания. Основное отличие – в прямых обращениях к читателю, которые осуществляются в личных комментариях и вопросах.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования широко цитируются авторами научных статей, имеющих важное педагогическое значение, большинство из них посвящено использованию новых инновационных технологий, развитию фундаментальных знаний будущих учителей рисования, удобству наглядного оформления. показаны образы, видение и воображение, возможности и важность действий. Это, в свою очередь, помогает развивать глобальные знания и правильно их направлять.

Ключевые слова: рисунок, чертёж, предмет, проекционная связь, технический рисунок.

Для цитирования: Файзиева С. Г. Методика развития профессиональных навыков будущих учителей рисунка // Inter education & global study. 2024. № 1.С. 55–62.

METHODOLOGY FOR DEVELOPING PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE ART TEACHERS

© Salomat G. Fayzieva¹✉

¹Termez State Pedagogical Institute, Termez

Annotation

INTRODUCTION: professional skills of professors and teachers, their modern knowledge of modern education and innovative technologies, assimilation of advanced foreign experience as the basis of systemic reforms aimed at ensuring the quality of education in higher educational institutions in modern education, development of skills and competencies. is one of the urgent tasks. As a result, the qualitative stage of the process of training modern competitive specialists consists in harmonizing the advanced management experience of foreign countries with national values, determining the competencies of management personnel, their clustering and differentiation by areas of competence, optimization. The psychological competence of middle managers is developing.

AIM: to identify the main tasks aimed at developing the professional skills of future art teachers and to develop measures to improve them.

MATERIALS AND METHODS: To analyze the influence of future art teachers on their ability to master science and technology, as well as the ease and complexity of mastering these subjects, a corpus of 10 scientific articles was created. (5 articles about the problems that arise when using modern technologies and 5 articles about the advantages of using graphics programs). Collections of articles were published in international and national scientific journals in 2022-2023. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

DISCUSSION AND RESULTS: As a result of studying the collected materials, it was established that their professional and pedagogical knowledge, skills and qualifications should be sufficiently developed. Scientific articles that analyze the benefits of learning to draw using graphics programs attract a higher contingent than articles that dedicated to the shortcomings of modern technologies. In both learning outcomes, authors communicate with the reader by addressing the reader and addressing general knowledge, but articles written in connection with graphics programs are more accessible to the reader than in traditional drawing instruction. attention and addresses them directly through comments. The use of modern pedagogical technologies in teaching students to draw using graphic programs allowed them to expand their imagination and fully assimilate knowledge. The main difference is in direct appeals to the reader, which are carried out in personal comments and questions.

CONCLUSION: The results of the study are widely cited by the authors of scientific articles of important pedagogical importance, most of them are devoted to the use of new innovative technologies, the development of fundamental knowledge of future art teachers, and the convenience of visual design. images, vision and imagination, possibilities and importance of actions are shown. This, in turn, helps develop global knowledge and guide it properly.

Key words: drawing, drawing, drawing, object, projection connection, technical drawing.

For citation: Salomat G. Fayzieva. (2024) 'Methodology for developing professional skills of future art teachers', Inter education & global study, (1), pp. 55–62. (In Uzbek).

Zamonaviy ta'limda oliy ta'lim muassasalaridagi ta'lim sifatini ta'minlashga qaratilgan tizimli islohotlar zahirida professor-o'qituvchilarning kasbiy mahorati, ularning zamonaviy ta'lim va innovatsion texnologiyalar, ilg'or xorijiy tajribalarni o'zlashtirish borasidagi zamonaviy bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan sanaladi. Natijada zamonaviy raqobatbardosh mutaxassis kadrlarni tayyorlash jarayonining sifat bosqichi rivojlangan xorijiy mamlakatlardagi ilg'or boshqaruv tajribasini milliy qadriyatlarga uyg'unlashtirish, boshqaruv personallari kompetensiyalarini aniqlash, ularni kompetentlik sohalari bo'yicha klasterlash, diferensiyalashtirish hamda o'rta bo'g'in rahbari psixologik kompetentligini optimallashtirish sharoitlari rivojlanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida "Xalqimiz shuni yaxshi bilishi kerak: "Oldimizda uzoq va mashaqqatli yo'l turibdi. Barchamiz jipslashib, tinimsiz o'qib-o'rgansak, ishimizni mukammal va unumli bajarsak, zamonaviy bilimlarni egallab, o'zimizni ayamassdan oldinga intilsak, albatta, hayotimiz va jamiyatimiz o'zgaradi"

Innovatsion texnologiyalarni hayotga tadbiq etish, sohaga oid ilm-fan, fundamental va amaliy tadqiqotlarni olib borish, belgilangan ustuvor yo'nalishlar asosida ta'lim tizimida ilm-fanning zamonaviy yutuqlarini joriy etish, sohaga oid ishlab-chiqarish korxonalarida oliy ta'lim muassasalari, akademik litsey va kasbhunar kollejlari bazasida tadqiqot va o'quv ilmiy markazlarni – ya'ni texnoparklarni bosqichma-bosqich tashkil etish orqali fan bilan ta'lim hamda ishlab chiqarishning o'zaro integratsiyasini ta'minlash asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Bu jarayonda nafaqat rahbar va pedagoglarning balki malaka oshirish va qayta tayyorlash jarayoniga jalb etilgan oliy ta'lim muassasalari professor o'qituvchilarining ham ijodiy-intellektual salohiyatini, amaliy malaka va ko'nikmalarini oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish, jumladan, oliy, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi tizimida faoliyat yurituvchi ilmiy daraja va unvonga ega bo'lgan pedagoglarning salohiyatini ko'tarishdek asosiy maqsad belgilanadi. Pedagog kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash jarayonida, o'qituvchi-amaliyotchilar shaxsiga yangicha yondashish hozirgi ijtimoiy taraqqiyotning zarur talabidir. "Kadrlar tayyorlash milliy Dasturi" va "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda ta'lim mazmunini yangi shakl va ko'rinishlarini joriy etish, talabalarning faoliyatini rivojlantirishga, va talabaning shaxsiy fikrini kamol toptirishga xizmat qiladigan, ijodkorlikka yo'naltiruvchi natija beradigan ta'limni tashkil etishga qaratilgan faoliyatni amalga oshirishga erishish muhim vazifa ekanligi uqtirilgan Mamlakatimizda ma'nan yetuk, ruhan sog'lom, uyg'un kamol topgan avlodni tarbiyalash uchun zarur imkoniyatlar bazasini yaratishga erishildi. "Oliy ta'limni rivojlantirish Davlat dasturi"ning samarali amalga oshirilganligi buning yorqin dalilidir. Ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishda asosiy omil sifatiga qaralayotgan ta'lim texnologiyalarni ayniqsa, axborot kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga joriy etish multimediya resurslaridan oqilona foydalanishdan, buning ijoboy natijasi bo'lgan bo'lajak o'qituvchi pedagogok kadrlarning bilish qobiliyatini o'tirishdan iborat. Axborot kommunikatsiya texnologiyalarning afzallik tomoni shundaki, talabaning mustaqil fikrlashga, dunyoqarashini kengaytirishga, tinglashga va mushohada etishga, intilish va izlanishga, tafakkurni rivojlantirishga, o'z ustida mustaqil ishlashga o'rgatadi.

Muhandislik grafikasida talabalarning chizmalarini yanada oson va qulay o'qishlari uchun va chizmani yaxshi tasavvur qilishlari uchun AutoCad, 3DMax, Power point, Paint, dasturlaridan foydalana olishi zarur. O'qituvchi va bo'lajak chizmachilik "o'qituvchisi" talaba birgalikda faoliyat yuritadi. O'qituvchi boshqaruvchi sifatida talabaga turli yo'nalishlarni ko'rsatadi. Talaba dars mashg'uloti jarayonida faol harakat qilib, o'zi mustaqil fikr yuritadi. Darsda malakalarini samarali ravishda qo'llashga o'rgatish dars samaradorligini oshiradi. Ta'limning barcha bosqichlarida yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish, ayniqsa, axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali va oqilona foydalanish va yuqori samaradorlikka erishishga alohida ahamiyat berish

darkor. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy mahoratini shakllantirish pedagoglarni tayyorlashdagi murakkab muammolar qatorida o'ziga xos o'rin tutadi. Ayniqsa, ta'limni modernizatsiyalash bilan bog'liq islohotlarning joriy bosqichida kasbiy pedagogik faoliyatga moslashish muammosi yanada yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bo'lajak o'qituvchilarni amaliy, psixologik, metodik, tadqiqotchilik turlari bilan bir qatorda o'qituvchining kasbiy mahoratini shakllantirish bilan boyib bormoqda. Pedagogning bilish faoliyati ko'p jihatdan o'rganilayotgan narsalarning murakkabligi, dinamikasi, nostandartligi, ijtimoiy hodisalarni ajratib turadigan chegaralarning ta'siri, ularni izlash, noaniqlik bilan belgilanadi, bu esa kuzatuvchanlik, suhbatdoshning ichki dunyosini modellashtirish malakasini nazarda tutadi. Mazkur holda o'z-o'zini tartibga solish xususiyatlari o'z bilim va malakalarini doimo takomillashtirish zarurati, boshqa odamlarga qaratilgan o'z hatti-harakatini qat'iy muovfiqlashtirish bilan tavsiflanadi

Oliy o'quv yurtida bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarining grafik tayyorgarligi sifatini oshirish bir qator dolzarb muammolarni hal qilishni taqozo etadi, ulardan biri ularning kasbiy-pedagogik bilim, ko'nikma va malakalarining yetarli darajada rivojlanmaganligidir. Kasbiy pedagogik bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantirishning eng muhim asosi talabalarning fazoviy tasavvurini rivojlantirish, ularning texnik rasm chizish qobiliyati va tasavvurini kengaytirish, innovatsion texnikalardan erkin foydalana olish malakalarini rivojlantirish hisoblanadi. O'quvchilarning kasbiy-pedagogik bilim, ko'nikma va malakalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi maktablarda faoliyat yuritayotgan bitiruvchilar o'rtasida yuzaga keladigan ko'plab muammolarga sabab bo'lmoqda. Bu eng avvalo, o'z fikrini ixcham va izchil ifoda eta olmaslik, nazariy materialni taqdim etishda pedagogik va texnik chizmalarni professional darajada bajara olmaslik, doskada bo'r va boshqa materiallar bilan ishlay olmaslik, innovatsion dasturlarni tushunmaslik bilan bog'liq. Yosh o'qituvchilar ko'pincha texnik rasmning o'ziga xos xususiyatlarini to'g'ri tushunmaydilar, bu shaklni tasvirlashda maksimal soddalikni, semantik aniqlik va ixchamlikni nazarda tutadi. Texnik chizmalarni ifodalash uchun o'ziga xos imkoniyatlarga asoslangan texnik chizmani fazoviy holatini tasavvur qila olish va uni amaliy tarzda bajara olishdir. Bu esa ularda tasavvur qila olish ko'nikmalarini, ko'zning mutanosiblik hissini rivojlantirish qobiliyatlarini shakllantiradi. Chizmachilik o'qituvchisining o'zi butun o'quv jarayoni davomida o'quvchida tegishli bilim va ko'nikmalarni shakllantirish imkonini beradigan kasbiy-pedagogik bilim, ko'nikma va malakalar majmuasiga ega bo'lishi kerak.

Chizmachilik fani orqali shakllantirilishi kerak bo'lgan kasbiy va pedagogik mahoratga quyidagilar kiradi:

1) Grafik mahorat. Geometrik yasashlarni qo'lda bajara olish va bajarish mashqlari; o'qlarni yasash qonuniyatlarini bilish; geometrik shakllarni chizish qobiliyati; uch o'lchamli jismlarni chizish qobiliyati; kesish, modellashtirishni amalga oshirish qobiliyati; taxta, karton yoki penoplastdan texnik chizmaning bajarilishi bilan bir qatorda uning maketini bajara olish qobiliyati.

2) Konstruktiv: Talabalar uchun topshiriqlar tizimini yaratish qobiliyati; ishdagi xatolarni aniqlash va ularning kelib chiqishini tushuntirish, o'quvchilar ishini obyektiv baholash qobiliyati.

3) Tashkiliy: Talabalarning bilish faoliyatini tashkil etish qobiliyati; topshiriq ustida ishlash ketma-ketligini nazorat qilish va o'quvchilar faoliyatini takomillashtirish qobiliyati.

4) Kommunikativ: Fanga bo'lgan qiziqishlarini uyg'otish, rivojlantiruvchi va tarbiyaviy maqsadlarda fanlararo aloqalarni topish va o'rnatish qobiliyati.

Darsga tayyorgarlik birinchi yildagi chizmachilik darslarida boshlanib, "Chizmachilikni o'rgatish metodikasi" fani bo'yicha davom etishi kerak. Bo'lajak chizmachilik o'qituvchilarining kasbiy pedagogik mahorat va ko'nikmalarini rivojlantirish uchun eng munosib asos bo'lgan chizmachilik darslarining butun sikliga asoslangan qo'shimcha chora-tadbirlar majmuasi bo'lishi zarur. Buning uchun biz chizmachilik bo'yicha asosiy ta'lim dasturining tuzilishiga mantiqiy birlashtirilgan maxsus mashqlar tizimini ishlab chiqdik.

Chizmachilikda talabalarining kasbiy pedagogik mahoratni rivojlantirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

1) Pedagog rahbarligida ko'nikmalarni egallashga, interfaol metodlarni o'zlashtirishga qaratilgan turli xil o'quv mashqlarini talabalar tomonidan tizimli ravishda amalga oshirish;

2) Auditoriyadan tashqari mustaqil mashg'ulotlarni amalga oshirish;

4) Fazoviy tasavvur ko'nikmalariga ega bo'lish,

5) Kasbiy va pedagogik mahoratni rivojlantirishga yordam beradigan interfaol va interaktiv metodlar.

Bo'lajak pedagog – o'z kasbiy faoliyatida turli fanlar bo'yicha bilimlar majmuasini qo'llashga ega bo'lishi kerak. Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda "fanlararo integratsiya" tushunchasi noaniq talqin etiladi, uning har xil rollari va pedagogik kategoriya (toifa)larda orasidagi o'rni belgilanadi. Y.B.Shoshtayeva fikriga ko'ra, fanlararo aloqa o'zida kasbiy faoliyat birligi, uzluksiz va yaxlit hodisalarini aks ettiruvchi o'quv fanlari hamdo'stligi jarayonini ifodalaydi. Biz uchun fanlararo integratsiya ta'lim dasturining barcha o'quv fanlarini keng ko'lamli o'zaro aloqasini yaratishda ta'lim maqsadi, tamoyillari va ma'nolari majmuini ifodalaydi. Shuning uchun talabalarda ta'limi birinchi bosqichidayoq kasbiy kompetentlik rivojlana boshlaydi, katta kurs talabalariga har qanday murakkab kasbiy vaziyatlarda tezkor optimal qarorlar qabul qilishga qaratilgan, ularda mustaqil ravishda muayyan harakatlarni amalga oshirish ko'nikmalarini shakllantirishni fanlararo aloqalarni o'rnatish yordamida amalga oshirish mumkin.

Xulosa qilib aytganimizda, Bugungi kunda mavjud voqelikdan kelib chiqadigan tadqiqotlar zarur. Mutaxassislarni tayyorlashga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan vositalardan biri bu ularning kasbdan manfaatdorligini oshirishdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning 2020 yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasidan.
2. N.S. Sayidaxmedov, A.Ochilov. "Yangi pedagogik texnologiya mohiyati va zamonaviy loyihasi" – Toshkent: RTM, 1999.

3. E.I.Ro'ziyev, A.O.Ashirboyev "Muhandislik grafikasini o'qitish metodikasi" Fan va texnoogiya, toshkent-2010y
4. Ю.П. Беженарь "Методика преподавания черчения" Витебск ВГУ мени П.М. Машерова 2018
5. Fayziyeva Salomat G'aybullayevna "Muhandislik grafikasi fanlarini o'qitishda gumanitar, ijodiy va umummadaniy yo'nalishlarda o'qitish metodikasini takomillashtirish" МУҒАЛЛИМ ХЭМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ. Nokis-2023 265-269-bet

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Fayziyeva Salomat G'aybullayevna**, stajyor o'qituvchi [**Файзиева Саломат Гайбуллаевна**, преподаватель-стажер], [**Salomat G. Fayzieva**, trainee teacher]; manzil: Surxondaryo viloyati Termiz shahar Islom Karimov ko'chasi 157-uy 49-xona [Адрес: Сурхандарьинская область город Термез улица Ислама Каримова 157-дом 49-квартира], м[address: Surkhandarya region, Termez city, Islam Karimov street 157-building 49-apartment]; e-mail: salomatgaybullayevna@gmail.com

TALABALARGA ZAMONAVIY KOMPYUTER GRAFIK DASTURLARI YORDAMIDA CHIZMACHILIK FANLARINI O'RGATISH VA RAQOBATBARDOSH KADRLAR TAYYORLASH

© G.X. Xamidova ¹✉

¹Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy

Annotatsiya

KIRISH: maqolada chizmachilik, arxitektura elementlarini loyihalash, qurilish chizmachiligi kabi fanlarni o'zlashtirishda zamonaviy grafik dasturlardan foydalangan holda fanni chuqur o'zlashtirish va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashdagi o'rni haqida so'z boradi. AutoCAD dasturi ushbu fanlarni o'rganishdagi grafik dasturlarga misol bo'la oladi.

MAQSAD: zamon bilan hamnafas rivojlanish va chizmachilik darslarini kompyuter texnologiyalari yordamida mukammal o'zlashtirishga erishish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanga qiziqishini va Auto CAD dasturlarini o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun 20 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. (10 tasi zamonaviy texnologilarni qo'llash va 10 tasi an'anaviy o'qitish bo'yicha maqolalar). Yig'ilgan maqolalar 2019-2023 yillar oralig'ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MUHOKAMA VA NATEJALAR: yig'ilgan materiallar o'rganilish natejasida ishtirok etish belgilaridan foydalanishga ta'sirini aniqladi. Chizmachilikni grafik dasturlar bilan o'rgatish bo'yicha tahlil qilingan ilmiy maqolalar an'anaviy o'qitishga qaratilgan maqolalarga qaraganda ko'proq jalb qilish kontingentiga tayanadi. Ikkala yo'nalish bo'yicha mualliflar o'quvchiga murojaat qilish va umumiy bilimlarga murojaat qilish orqali o'quvchi bilan muloqot qiladi, ammo chizmachilikni an'anaviy ravishda o'qitishga qaraganda kompyuter grafik dasturlari bilan bog'lab yozilgan maqolalar o'quvchi e'tiborini faol ravishda yo'naltiradi va sharhlar orqali ularga bevosita murojaat qiladi. Hozirgi kunda grafik dasturlarga qiziqish va ta'lim muassalarida ham grafik dasturlardan foydalanish kengayganligi evaziga qiziqish va o'rganish chegarasi ortmoqda. Asosiy farq o'quvchiga to'g'ridan-to'g'ri murojaatlarda bo'lib, ular shaxsiy sharhlar va savollarda amalga oshiriladi.

XULOSA: tadqiqot natijalari muhim pedagogik ahamiyatga ega bo'lib, ilmiy maqolalar mualliflarini qo'llab-quvvatlash va zamon talabi bo'lgan grafik dasturlar orqali o'quvchilarning bilimlarini rivojlantirishga hissa qo'shish, zamon talabiga mos ravishda yaratuvchanlik qobiliyatini oshirib raqobatbardoshlik ko'nikmalarini rivojlantirishni optimallashtirish va yagona global akademik madaniyatni yaratishga qaratilgan sa'y-harakatlarni yo'naltirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: chizma, rasm, chizmachilik, AutoCAD, eskiz, proyeksion bog'lanish, texnik rasm.

Iqtibos uchun: Xamidova G. X. Talabalarga zamonaviy kompyuter grafik dasturlari yordamida chizmachilik fanlarini o'rgatish va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash // Inter education & global study. 2024. № 1. Б. 63–72.

ПРЕПОДАВАНИЕ СТУДЕНТАМ ПРЕДМЕТА ЧЕРЧЕНИЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СОВРЕМЕННЫХ ПРОГРАММ КОМПЬЮТЕРНОЙ ГРАФИКИ И ПОДГОТОВКА КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ КАДРОВ

© Г.Х. Хамидова ¹✉

¹ Навоийский государственный педагогический институт, Наваи

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье говорится о проблемах и недостатках в освоении предметов черчения и черчения геометрии и способах их преодоления с помощью графических программ, помогающих учащимся легко работать со сложными чертежами. AutoCAD является примером графического программного обеспечения при изучении этих предметов.

ЦЕЛЬ: развиваться в ногу со временем и достичь в совершенстве владения уроками рисования с помощью компьютерных технологий.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, насколько студенты могут освоить изучаемую науку и технику, их интерес к этой науке и влияние после изучения программ Auto CAD, создан корпус из 20 научных статей. (10 статей по использованию современных технологий и 10 статей по традиционному обучению). Сборники статей были опубликованы в международных и национальных академических журналах в период 2019-2023 гг. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: собранные материалы выявили влияние использования маркеров участия на результат обучения. Проанализированные исследовательские статьи по обучению рисованию с помощью графического программного обеспечения больше полагаются на контингент вовлеченности, чем статьи, посвященные традиционному обучению. Авторы обеих дисциплин общаются с читателем, обращаясь к читателю и ссылаясь на общие знания, но статьи, написанные с помощью программ компьютерной графики, более доступны читателю, чем при традиционном обучении черчению. их напрямую через комментарии. Сегодня интерес к графическим программам и все более широкое использование графических программ в образовательных учреждениях возрастает, а предел интереса и обучения увеличивается. Основное отличие – в прямых обращениях к читателю, которые осуществляются в личных комментариях и вопросах.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: результаты исследования имеют важное педагогическое значение, поддерживая авторов научных статей и способствуя развитию знаний студентов посредством графических программ, востребованных временем, повышению творческих способностей и конкурентоспособности в учебе. в

соответствии с требованиями времени, помогает направлять усилия по оптимизации развития и созданию единой глобальной академической культуры.

Ключевые слова: чертёж, AutoCAD, эскиз, соединение проекций, технический рисунок.

Для цитирования: Хамидова Г. Х. Преподавание студентам предмета черчение с использованием современных программ компьютерной графики и подготовка конкурентоспособных кадров// Inter education & global study. 2024. № 1.С. 63–72.

TEACHING DRAWING SUBJECTS TO STUDENTS USING MODERN COMPUTER GRAPHICS PROGRAMS AND PREPARING COMPETITIVE PERSONNEL

© Gulmira X. Xamidova ¹✉

¹Navoi State Pedagogical Institute, Navai

Annotation

INTRODUCTION: the article addresses the challenges encountered in mastering drawing and drawing geometry subjects and proposes solutions through the use of graphic programs to facilitate students' work with complex drawings. AutoCAD serves as an example of graphics software utilized in these studies.

AIM: the aim is to adapt to contemporary trends and achieve mastery of drawing lessons through the integration of computer technologies.

MATERIALS And METHODS: a corpus of 20 scientific articles was assembled to analyze students' mastery of the subject matter and technology, as well as their interest in this field, before and after learning AutoCAD programs. The corpus consists of 10 articles focusing on modern technologies and 10 articles on traditional teaching methods. These articles, published between 2019 and 2023 in international and national academic journals, underwent comparative analysis.

DISCUSSION And RESULTS: the collected materials highlight the impact of interactive elements on learning outcomes. Articles analyzing teaching drawing with graphics software demonstrate higher engagement compared to those focusing on traditional methods. Authors in both areas engage with the reader by referencing them and drawing upon general knowledge. However, articles related to computer graphics programs are more accessible, actively directing attention and directly addressing the reader through comments. Interest in graphics programs and their increased use in educational institutions are driving higher levels of engagement and learning. The primary distinction lies in direct appeals to the reader through personal comments and questions.

CONCLUSION: the research results hold significant pedagogical value, supporting authors of scientific articles and contributing to students' knowledge development through in-demand graphic programs. This helps enhance creativity and competitiveness skills in line with contemporary demands, guiding efforts to optimize development and foster a unified global academic culture.

Keywords: drawing, AutoCAD, sketch, projection, connection, technical drawing.

For citation: Gulmira X. Xamidova. (2024) 'Teaching drawing subjects to students using modern computer graphics programs and preparing competitive personnel', Inter education & global study, (1), pp. 63–72. (In Uzbek).

Jamiatimizni fan va texnika taraqqiyoti information axborot texnologiyalar davriga aylantirdi. Bu davrda faoliyat yurituvchilarning katta qismi axborotlarni ishlab chiqarish, qayta ishlash, saqlash va ular ustida amallar bajarish bilan banddirlar. Zamonaviy kompyuterlarisiz bunday mashg'ulotlarni amalga oshirish mukammal. Ulardagi ma'lumotlarni qayta ishlash mashina grafikasi yordamida amalga oshirilsa foydalanuvchiga katta qulayliklar tug'diradi. Shu maqsadda "Zamonaviy axborot va telekommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish bo'yicha kompleks dasturlarni amalga oshirish samaradorligini oshirish, vazirliklar, idoralar va boshqa tashkilotlarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish va rivojlantirish uchun mas'ul bo'lgan ixtisoslashtirilgan tarkibiy bo'linmalarining shtatdagi xodimlarini moddiy rag'batlantirish shart-sharoitlarini yaratish maqsadida"⁵, Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 25-yanvardagi 18-son qarori ishlab chiqildi.

Muhandislik kompyuter grafikasi – bu model va tasvirlarni kompyuter yordamida hosil qilish, saqlash va qayta ishlash to'g'risidagi fandır. Kompyuter grafikasi deganda odatda grafik ma'lumotlarni kompyuter vositasida tayyorlash, qayta ishlash (qurish), saqlash va namoyish etish jarayonlarini avtomatlashtirish tushunilsa, grafik ma'lumot deganda obyekt modellari va tasvirlari tushuniladi. Kompyuter grafikasi jahonda yangi fundamental fan hisoblanib, o'tgan asrning 90-chi yillarida paydo bo'ldi hamda fan va ishlab chiqarishning barcha sohasida kadrlar tayyorlab berishda o'ziga xos mustaqil ahamiyat kasb etdi.⁶ Maxsus dasturlar yordamida kompyuter ekranida sichqoncha yordamida rasm chizish, ya'ni tasvirlarni yaratish, tahrirlash va ular ustida amallar bajarish mumkin. Shuningdek, oq varoqda qalam yoki ruchka bilan turli xil rasmlarni chizish kabi dastur ishchi oynasida sichqoncha yordamida grafik ishlarni bajarish, ularni tahrirlash, saqlash va chop etish kabi amallarni bajarish mumkin bo'ladi. Bu dasturlar chizmachilik dasturlari yoki grafik muharrirlar bo'lib, ular yordamida rasm elementlari boshqarib boriladi. Kompyuter grafikasining juda tez rivojlanib borishi va uning texnikaviy va dasturiy vositalarining yangilanib turishi ushbu kursni hamisha takomillashtirishga, bu sohadagi yangi yo'nalishlarni tinmay o'rganib borishni taqozo etadi. So'nggi yillarda bu sohada juda katta o'zgarishlar (siljishlar) yuz berdi, ya'ni 16 mln.dan ortiq rang va rang turlarini o'zida aks ettira oladigan displeylar, grafik axborotlarni kirituvchi moslama – skanerlar, dasturiy vositalar sohasida esa haqiqiy kompyuter dunyosini kashf qila oladigan amaliy dasturlar vujudga keldi.⁷

⁵ Sh.M.Mirziyoyev. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish va rivojlantirish bo'yicha loyihalarni amalga oshirish uchun davlat buyurtmasini shakllantirish va moliyalashtirish tartibi to'g'risidagi nizomni va vazirliklar, idoralar va boshqa tashkilotlarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish va rivojlantirish uchun mas'ul bo'lgan ixtisoslashtirilgan tarkibiy bo'linmalarining shtatdagi xodimlarini moddiy rag'batlantirish to'g'risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash haqida. Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 25-yanvardagi 18-son [qarori](#)

⁶ Федоренко. Кимаев. AutoCAD 2007. - М., 2001 г.

⁷ <https://kompy.info>

Muhandislik kompyuter grafikasi fanida biz grafik dasturlardan vektorli grafikadan foydalanilib, vektorli grafikada tasvir vektorlar deb ataladigan chiziqlar asosida quriladi va ularga turli parametrlar - rang, chiziq qalinligi va joylashuvi (pozitsiyasi) beriladi. Vektor grafikasi primitivlar deb nomlanuvchi ob'ektlar bilan ishlaydi. Primitivlarga ikki va uch o'lchovli oddiy geometrik figuralar kiradi. Ikki o'lchovli geometrik figuralarga nuqta, to'g'ri chiziq, egri chiziq, doira va ko'pburchak kabi tekis shakllar, uch o'lchamli geometrik figuralarga kub, prizma, piramida, shar, konus, silindr kabi jismlar kiradi. Bu oddiy geometrik figuralar asosida murakkab geometrik figuralar - predmetlar yaratiladi. Vektorli grafika odatda ob'ektga yo'naltirilgan grafik yoki chiziqli grafika sifatida ham tanilgan.⁸

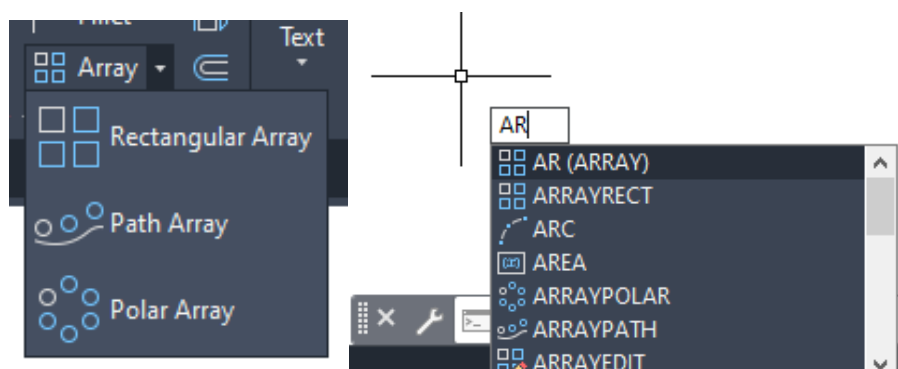
AutoCad dasturida foydalaniladigan uskunalar panilidagi birgina parameterni ishlatish yo'l-yo'rig'i bilan tanishib olamiz.

“Array” «Массив» - «Chizmada bir xil elementlarni ko'plab tasvirlash»

Bu buyruq orqali chizib olingan obyektlarni to'g'ri to'rtburchak sohaga ustunlar va qatorlar bo'ylab, aylana bo'ylab teng burchaklarda kerakligicha sonda ko'paytirish yoki yo'l bo'ylab egri chiziq yo'li bilan ham obyektlarni joylash imkonini beradi. «Obyekt»ni to'g'ri to'rtburchak sohaga qatorlar va ustunlar ko'rinishida ko'paytirib tasvirlashga «Rectangular array» - to'g'ri to'rtburchakli massivi deb ataladi.

AutoCAD 2020 dasturida «Array» buyrug'i takomillashgan bo'lib, To'g'ri to'rtburchak, aylanadan tashqari yo'l bo'ylab ko'paytirish imkonini ham beradi. Bularni birma bir ko'rib chiqamiz, 1-rasm.

1. “Rectangular Array” «Массив» buyrug'i yuklanadi va ekranda oyna hosil bo'ladi. Bu darchaning yuqori chap burchagida massiv turlari, to'g'ri to'rtburchak soha- «Rectangular Array» yo'l “Path Array” va qutb- «Polar Array» taklif etiladi.

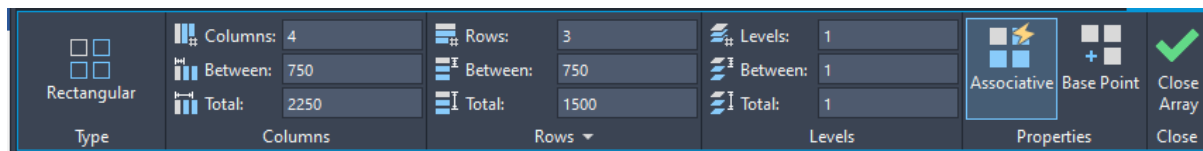
1-rasm.

To'g'ri to'rtburchak soha-«Rectangular Array» quyidagi algoritm asosida bajariladi:

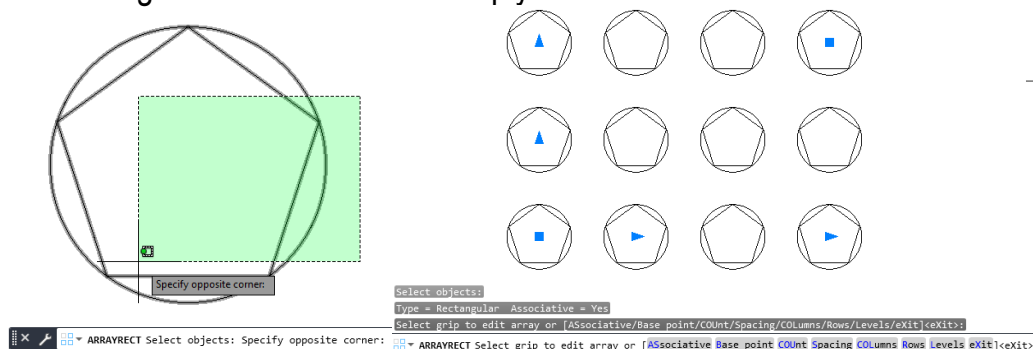
1. Taklif etilgan massivdan «Rectangular Array» ning tugmasi «Sichqon» yordamida yuklanadi. «Rows»-qatorlar va «Columns»-ustunlar yacheykalariga qatorlar va ustunlar soni, masalan 3 va 4 raqamlari terib kiritiladi;

⁸ <http://library.samdu.uz>

2. «Between» va «Between» yacheykalariga qatorlar va ustunlar orasidagi masofa qiymatlari obyekt o'lchamlarini hisobga olgan holda mm larda kiritiladi, masalan 750 va 750 raqamlari.

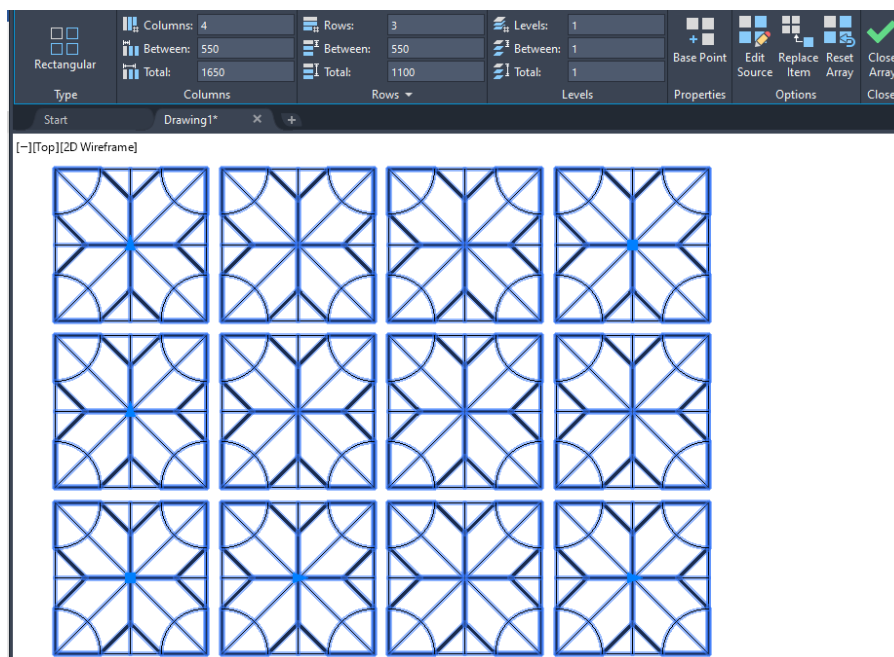

3. bu buyruqdan foydalanish davomida tushuvchi menyular qatorida «Array» muloqotlar oynasi tushib turadi va bu oynaning yuqori o'ng burchagida joylashgan «Close Array» tugmasi bilan tasdiqlanadi. Ekranda chizib olingan obyekt tasviri soha bo'ylab chiziladigan element, masalan diametri 20 mm bo'lgan aylana ichiga chizilgan beshburchak belgilanadi va «Enter» bilan qayd etiladi. 2-rasm.

2-rasm

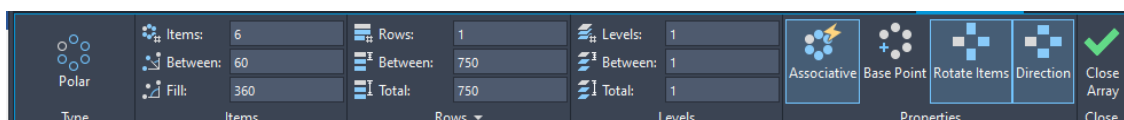
4. Shunda, tushuvchi menyular qatoridan «Array» buyrug'ining oynasi hosil bo'ladi. Uning qatorlar, ustunlar va oraliqlarining o'lchovlari shu oyna orqali o'zgartirilib o'ng tomondagi «Close Array» tugmasi bosib tasdiqlanadi.

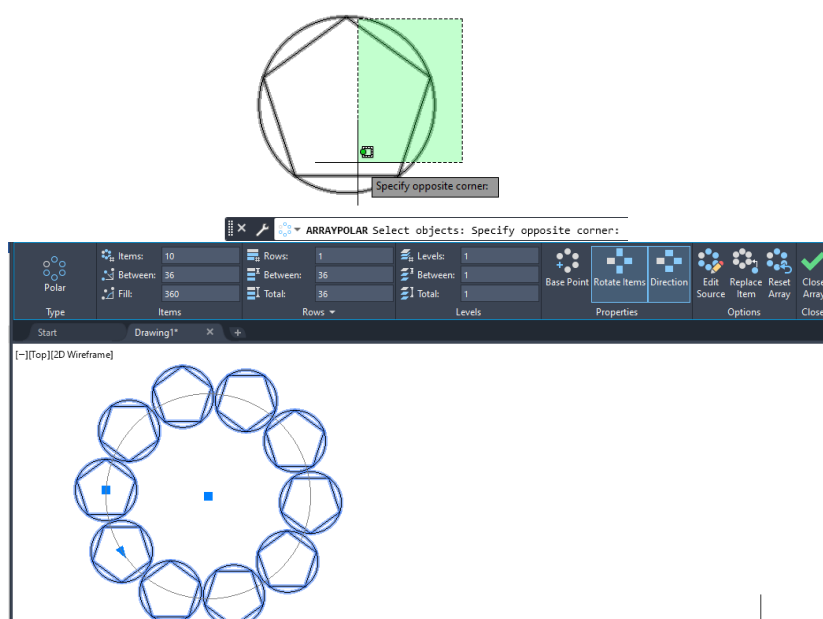
Qutb-“Polar Array” «Круговой массив» quyidagi algoritm asosida bajariladi:

1. Taklif etilgan arraydan «Polar Array»ning tugmasi «Sichqon» yordamida yuklanadi. «center» yacheykasiga markazining X va Y koordinatalari kiritiladi yoki sichqon bilan tanlab ko'rsatiladi. Shunda, tushuvchi menyular qatorida «Polar» turdagi array menyusi tushadi.

2. Menyudan «Items»-tasvirlarning umumiy soni yacheykasiga tasvirlar soni, masalan 6 raqami kiritiladi. «Fill»-to'ldirish burchagi yacheykasiga, masalan 360 raqami kiritiladi.

3. «Array» darchasining yuqori chap burchagida joylashgan «Select objects» tugmasi yuklanadi. Shunda keyingi so'rovga javoban chizib olingan obyekt belgilab olinadi. Masalan, diametri 12 mm bo'lgan doira ichiga chizilgan beshburchak va uning markaziga bog'lovchi chiziq bir-biridan ajratiladi va «Enter» bilan qayd etiladi.

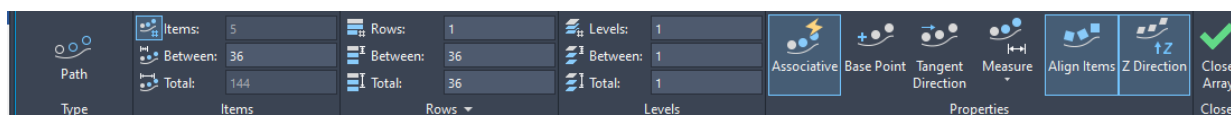

3-rasm

Hosil bo'lgan «Polar Array»ni kuzatamiz va unda xato va kamchiliklar topilmasa menyular qatorining o'ng burchagidagi «Close Array» bilan tasdiqlanadi, 3-rasm.

Yo'l-“Path Array” «Путь массив» quyidagi algoritm asosida bajariladi:

1. Taklif etilgan massivdan «Path Array»ning tugmasi «Sichqon» yordamida yuklanadi. «select path curve» egri yoki to'g'ri chiziq bilan brilgan yo'l ko'rsatiladi.

2. «Items»-tasvirlarning umumiy soni yacheykasiga tasvirlar soni, masalan 10 raqami kiritiladi. «Between»-orasidgi masofa, masalan 36 raqami kiritiladi.

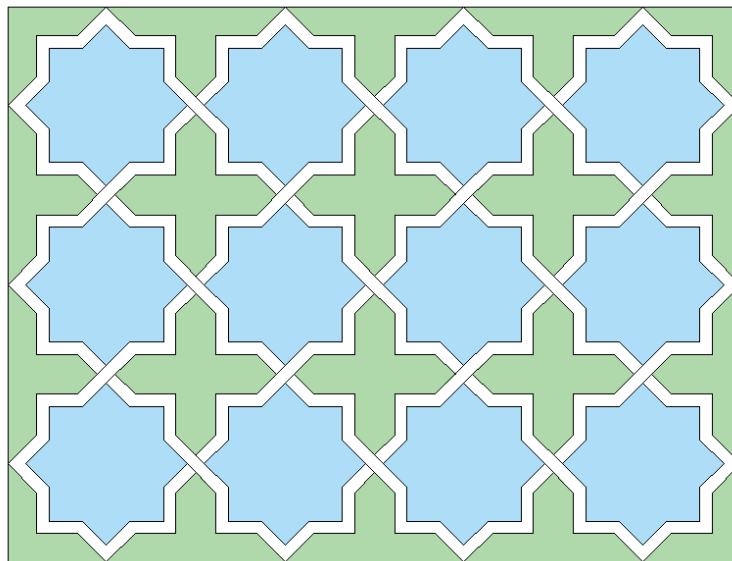
3. «Array» menyusining yuqori chap burchagida joylashgan «Select objects» tugmasi tanlanadi. Ekrandagi obyekt kvadrat nishoncha bilan belgilanadi. Masalan, diametri 12 mm bo'lgan doira ichiga chizilgan beshburchak va uning markaziga bog'lovchi chiziq bir-biridan ajratiladi va «Enter» bilan qayd etiladi. Oldindan chizib olingan egri chiziqli yo'l tanlanadi va «Enter» bilan qayd etiladi.

4-rasm

Bajarilgan yo'l massivini kuzatib, bajarilgan massiv to'g'ri bo'lsa, kichik «Array» darchasidagi «Close» -qabul qilmoq tugmasi yuklanib yo'l massivi ekranda bajariladi, 4rasm.

Mana shu kabi naqsh kompozitsiyalarni yaratishda ham «Array» buyrug'idan foydalanish muhim o'rin tutadi.

Xullas, grafik dasturlardan foydalangan holda chizmachilik, arxitektura elementlarini loyihalash, arxitektura qurilish chizmachiligi fanlarini talabalarga tushuntirish va ularning kompyuter texnologiyalarini zamonaviy ta'lim tizimi qo'llash, kelajakda bo'lajak o'qituvchining zamonaviy metod va texnologiyalardan yaxshi foydalana oladigan raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash uchun qulay zamin yaratadi. Albatta, kompyuter dasturlari bilan birgalikda chizmachilik fanlarini ham mukammal o'zlashtirishi kerakligini unutmaslik va har bir qoidani aniqlik bilan qo'llash lozim bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR/СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ/ REFERENCES

1. Sh.M.Mirziyoyev. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish va rivojlantirish bo'yicha loyihalarni amalga oshirish uchun davlat buyurtmasini shakllantirish va moliyalashtirish tartibi to'g'risidagi nizomni va vazirliklar, idoralar va boshqa tashkilotlarning zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy qilish va rivojlantirish uchun mas'ul bo'lgan ixtisoslashtirilgan tarkibiy bo'linmalarining shtatdagi xodimlarini moddiy rag'batlantirish to'g'risidagi namunaviy nizomni tasdiqlash haqida. Vazirlar Mahkamasining 2013-yil 25-yanvardagi 18-son qarori
2. Федоренко. Кимаев. AutoCAD 2007. - М., 2001 г.
1. Choriyev S. N. BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI VA RAHBAR IMIDJINI YARATISH //Innovative Development in Educational Activities. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 222-225.
2. Шавдиров, С. А. (2017). Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности. Педагогическое образование и наука, (2), 109-110.
3. Ibragimovich I. X., Shovdirov S. A. THEORETICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF STUDY COMPETENCIES REGARDING ART LITERACY IN STUDENTS //Science and Innovation. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 192-198.
4. Shovdirov, S. BB Boymetov Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts International Journal on Integrated Education.
5. Саъдиев С. Т., Очилов З. С. ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА КАЧЕСТВО МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ //XLIII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION". – 2018. – С. 110-111.
6. Aslonov F. B. MAMLAKATIMIZNING TURLI HUDUDLARIDA GANCHKORLIK SAN'ATININING RIVOJLANISH TARIXI //Innovative Development in Educational Activities. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 218-221.
7. Aziza To'xtaqulovna Vosiyeva, Zarifa Usmonovna Amonova TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILARNI KASB – HUNARGA YO'NALTIRISH // Oriental Art and Culture. 2023. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tasviriy-san-at-darslarida-o-quvchilarni-kasb-hunarga-yo-naltirish> (дата обращения:
8. Amonova Z.U., Quziboyeva R.A. BADIY HUNARMANDCHILIK SOHASIDA KASHTACHILIK TARIXI VA ZAMONAVIY TA'LIMDAGI ETNO O'ZARO TA'SIRI // Экономика и социум. 2022. №5-2 (92). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/badiiy-hunarmandchilik-sohasida-kashtachilik-tarixi-va-zamonaviy-ta-limdagi-etno-o-zaro-ta-siri> (дата обращения:
9. Xamidova, G. X. (2022). MUHANDISLIK GRAFIKASI VA CHIZMA GEOMETRIYA FANLARIDAGI ONA TILI QOIDALARIGA XILOF, NOTO 'G 'RI VA NOANIQ BAYON QILINAYOTGAN TERMINLAR VA ULARNING OLDINI OLISH. Journal of Integrated Education and Research, 1(6), 203-207.

10. Khamidovna K. G., Usmonovna A. Z. The Role of Embroidery and Ethno Interaction in Traditional Art Crafts //Eurasian Scientific Herald. – 2022. – Т. 7. – С. 275-278.
11. Khamidovna, K. G. (2021). Aesthetic importance of the use of information and communication technologies in fine and applied arts lessons. Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR), 10(2), 235-239.
12. Usmonovna A. Z. THE USE OF CLASSIC STYLES IN MODERN FASHION //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. A4. – С. 263-264.
13. Usmonovna, A. Z. (2023). THE USE OF CLASSIC STYLES IN MODERN FASHION. Science and innovation, 2(A4), 263-264.
14. Amonova Z. U., Vosiyeva A. T. MODELIER DIZAYNERLAR CHIZADIGAN INSON QOMATIDA LIBOSLARGA RANGNING BOSQICHMA-BOSQICH BERILISHI USULLARI //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 178-182.
15. <https://kompy.info>
16. <http://library.samdu.uz>

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Xamidova Gulmira Xamidovna**, o'qituvchi [**Хамидова Гульмира Хамидовна**, преподаватель], [**Gulmira X. Xamidova**, teacher]; manzil: O'zbekiston, 117036, Navoiy, Tolstoy ko'chasi, 36A [адрес: Узбекистан, 117036, Наваи, улица Толстого, 36A.], [address: Uzbekistan, 117036, Navoi, Tolstoy Street, 36A.]; ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9168-6908>; xamidovagulmira9@gmail.com

BO'LAJAK O'QITUVCHILARINI INNOVATSION-PEDAGOGIK FAOLIYATGA TAYYORLASH MODELI

© S.A.Bobomurodova¹✉

¹Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy

Annotatsiya

KIRISH: maqolada bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion faoliyatga tayyorlash jarayonlari, interaktiv metodlardan foydalana olish, Oliy ta'lim tizimida joriy etilgan o'zgarishlar va yangiliklar yoritib berilgan.

MAQSAD: ushbu zamonaviy intellektual metodlar o'qituvchilarda muammoni hal qilish, epchillik, guruhlarda to'g'ri ishlay olish, jamoa bo'lib ishlash, olgan ma'lumotlarni so'zlay olish, anglay olish, fikrlarini o'zining nutqi orqali biron-birga yekaza olish, liderlik qobiliyatlarini shakllantirish, kelajakka ishonch hosil qilish ko'nikmalari shakllantiradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion -pedagogik faoliyatga tayyorlash bo'yicha interaktiv metodlar ishlab chiqilib, dars samaradorligini oshirish maqsadida qo'llanilib kelinmoqda.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: interaktiv metodlar orqali dasr mashg'ulotlarini olib borish, joriy etilgan o'zgarishlar va yangiliklarni o'rganish talaba yoshlarning yanada daslarga faolligini, ularning fikrlash qobiliyatini oshirib, o'qituvchi bilan birgalikda har bir o'quvchi ham o'z ustida ishlash ko'nikmasiga erishildi.

XULOSA: hohlaymizmi-yo'qmi bizning Oliy ta'lim muassasalari innovatsion jarayonlarni qabul qilmog'imiz zarur. Bu jarayonlar to'g'ridan-to'g'ri bizga tegishli, chunki ta'lim muassasalari o'rtasidagi raqobat tushunchasi qobiliyati, ta'lim sifati, ijtimoiy buyurtmalar bularning hammasi turmush-tarzimizga kirib keladi. Bu jarayonlar biz yashayotgan muhit, hayot tarzi ekanligini har doim xis etib yashashimiz kerak.

Kalit so'zlar: HEMIS, virtual kutubxona, metod, interaktiv metod, intervyu, motivatsion, corners, puzzle, energiyalar, interfaol, innovatsion.

Iqtibos uchun: Bobomurodova S. A. Bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion-pedagogik faoliyatga tayyorlash modeli // Inter education & global study. 2024. № 1. B. 73–82.

МЕТОДЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ИННОВАЦИОННОЙ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

© С.А. Бобомуродова¹✉

¹ Навоийский государственный педагогический институт, Наваи

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье описаны процессы подготовки будущих учителей к инновационной деятельности, умению использовать интерактивные методы, изменения и инновации, внедряемые в систему высшего образования.

ЦЕЛЬ: эти современные интерактивные методы помогают учащимся решать задачи, ловкости, правильно работать в группах, работать в команде, уметь проговаривать полученную информацию, уметь понимать, передавать свои мысли кому-либо через речь, сформировать лидерские качества, быть уверенным в завтрашнем дне.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью повышения эффективности урока разрабатываются и используются интерактивные методы подготовки будущих учителей к инновационно-педагогической деятельности.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: проведение классной деятельности интерактивными методами, ознакомление с внесенными изменениями и нововведениями повысило активность учащихся на уроке, повысило их мыслительные способности, а вместе с учителем каждый ученик получил возможность работать над собой.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: нравится нам это или нет, но наши высшие учебные заведения должны внедрять инновационные процессы. Эти процессы имеют непосредственное отношение к нам, потому что понятие конкуренции учебных заведений, способностей, качества образования, социальных заказов, все это входит в наш образ жизни. Мы всегда должны чувствовать, что эти процессы – это среда и образ жизни, в котором мы живем.

Ключевые слова: HEMIS, виртуальная библиотека, метод, интерактивный метод, интервью, мотивационный, уголки, головоломка, энергичный, интерактивный, инновационный.

Для цитирования: Бобомуродова С. А. Методы подготовки будущих учителей к инновационной педагогической деятельности // Inter education & global study. 2024. № 1. С. 73–82.

METHODS OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR INNOVATIVE PEDAGOGICAL ACTIVITY

© Sojida A. Bobomurodova ¹✉

¹ Navoi State Pedagogical Institute, Navai

Annotation

INTRODUCTION: the article describes the processes of preparing future teachers for innovative activities, the ability to use interactive methods, changes and innovations introduced in the higher education system.

AIM: these modern interactive methods help students to solve problems, dexterity, to work properly in groups, to work as a team, to be able to speak the information they have received, to be able to understand, to convey their thoughts to someone through their speech, to form leadership skills, to be confident in the future.

MATERIALS And METHODS: these modern interactive methods develop in students problem-solving skills, dexterity, the ability to work correctly in groups, work in a team, the ability to speak and understand the information received, the ability to convey their thoughts to someone through their speech, the formation of leadership qualities and confidence in the future.

DISCUSSION AND RESULTS: conducting class activities through interactive methods, learning about the introduced changes and innovations, increased students' activity in class, increased their thinking ability, and together with the teacher, each student gained the ability to work on himself.

CONCLUSION: whether we like it or not, it is necessary for our institutions of higher education to adopt innovative processes. These processes are directly related to us, because the concept of competition between educational institutions, ability, quality of education, social orders, all this enters our way of life. We should always feel that these processes are the environment and way of life in which we live.

Key words: HEMIS, virtual library, method, interactive method, interview, motivational, corners, puzzle, energetic, interactive, innovative.

For citation: Sojida A. Bobomurodova. (2024) 'Methods of preparing future teachers for innovative pedagogical activity', Inter education & global study, (1), pp. 73–82. (In Uzbek).

“Sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo‘lib kamolga yetishi bilan bog‘liq. Bizning asosiy vazifamiz – yoshlarning o‘z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratishdan iborat”⁹.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2023 yil uchun Murojaatnomasida “Shu yurtda yashayotgan har bir insonning tinch va baxtli hayot kechirishi, uning sog‘lig‘i joyida bo‘lishi, yaxshi ta‘lim olishi, oilasini tebratishi uchun qanday sharoit kerak bo‘lsa, hammasini yaratib berishga harakat qilyapmiz va bu yo‘ldan aslo to‘xtamaymiz.

Ta‘lim sifatini oshirish – Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining yakkayu yagona to‘g‘ri yo‘lidir.

Shu bois, birinchi navbatda, e‘tiborni Yangi O‘zbekiston uchun eng katta investitsiya bo‘lgan ta‘limni qo‘llab-quvvatlashga qaratamiz.

“Najot – ta‘limda, najot – tarbiyada, najot – bilimda. Chunki, barcha ezgu maqsadlarga bilim va tarbiya tufayli erishiladi”.

Yusuf Xos Hojib bobomiz aytganlaridek:

“Zakovat bor joyda ulug‘lik bo‘ladi,

Bilim bor joyda buyuklik bo‘ladi”.

Shuning uchun ushbu sohada boshlagan islohotlarimizni davom ettirishimiz, ta‘lim dargohlariga borib, o‘qituvchi va murabbiylar bilan ko‘proq muloqot qilib, o‘quv-tarbiya

⁹O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida so‘zlagan nutqidan.

ishlari sifatini oshirish bo'yicha ular qo'ygan masalalarni birgalikda hal etishimiz kerak"- degan fikrlarni bildirdilar.

Yangi O'zbekistonimizda bo'layotgan islohatlar va o'zgarishlar davrini to'liqlanib so'zlamalikning iloji yo'qdir. Avvalombor, islohotlarni maktabgacha ta'lim sohasidan boshlanishi, hozirgi islohotlar davrida maktabgacha ta'lim tizimining jamiyatimizdagi ahamiyati alohida o'rin egallaganligini ko'rsatadi. Shu o'tgan yillar davomida qishloq va tumanlarda ham hozirgi zamon talabiga javob beradigan darajada yaxshi jihozlangan va malakali kadrlar bilan ta'minlangan maktabgacha ta'lim muassasalari o'z faoliyatini yuritib boshladi. Chekka qishloq va tuman bolalari ham maktabgacha ta'lim muassasalarida har tomonlama tayyor holda maktablarga qadam qo'yishmoqda. Bu kabi o'zgarishlar yurtimizning har bir yerida ma'rifatning, tarbiyaning va albatta ta'limning sezilarli darajada o'sib borishiga sabab bo'layotganligini anglatadi.

Ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy qismini, albatta, oliy ta'lim tizimidagi islohotlar tashkil etadi. Bugungi kunda yangidan yangi o'quv yurtlari, davlat va xususiy sherikchilik asosida nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyati yo'lga qo'yilmoqda.

Yangicha islohotlar bilan birgalikda ta'lim sohasiga yangicha yondashuvlar ham kirib kelmoqda. Har bir o'quv muassasalariga zamon talabiga javob beradigan malakali mutaxassislar jalb qilinishi davr talabi bo'lib qolmoqda. Chunki zamon jadallik bilan rivojlanib borar ekan, yoshlar ham shu bilan birga aqlliroq, zehnliror bo'lib ulg'aymoqda. Shunday ekan, pedagog doimiy bir xillilikdan voz kechishi, eski an'analarga zamon ruhiga mos ravishda o'zgartirishlar kiritishi, ijodkor bir so'z bilan aytganda bir xil qolipdan qochishi kerak, hamda pedagoglarning oldida o'qitishning ilg'or pedagogik texnologiyalaridan, innovatsion uslublardan unumli foydalangan holda darslarni tashkil etish o'zining dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Oliy ta'lim tizimini rivojlantirish maqsadida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar va pedagogik faoliyatdagi tajribalar shuni ko'rsatadiki, hozirgi zamon rassom o'qituvchilarning ijodiy ish faoliyatini o'rganish va tahlil qilish asosida ularning amaliy-ijodiy tayyorgarlik mazmuni va o'qitish metodlarini takomillashtirishga bag'ishlangan maqsadli izlanishlar tasdiqlanmoqdaki, oliy malakali rassom o'qituvchilar tayyorlashda bir qancha nomuvofiqliklar va ziddiyatlar mavjud. Shuningdek, talabalarda o'quv faoliyati ko'nikmalarini shakllantirish ob'ektiv zarurligi o'quv faoliyati holati bilan ta'lim oluvchilarning mazmun, metod va natijalarga ko'ra xilma-xil nazariy va amaliy mashg'ulotlarda nomuvofiqlik ko'zga tashlanadi. Bu esa, talabalarning kelajakda professional kasbiy faoliyatiga, metodik jihatdan tayyorgarligini mazmun jihatdan ilmiy amaliy tamoyillarini ko'rib chiqishni taqazo etadi. Shu bilan birga, ta'kidlash joizki pedagogik adabiyotlarda oliy maktab talabalarining nafaqat auditoriyada o'qishi bilangina emas, balki ularning mustaqil ta'lim olishi bilan ham tavsiflanadi. Binobarin, oliy ta'lim tizimida bo'lajak tasviriy va amaliy san'at mutaxassislarining nazariy va amaliy-ijodiy tayyorgarligini faollashtirish bugungi kunning dolzarb muammosi ekanligini belgilab beradi.

Talabalarning ijodiy tayyorgarligi – uning kasbiy layoqatligining asosiy ko'rsatkichi bo'lib, uzluksiz badiiy ta'lim olish asosida shakllanadi. Zero, "...uzluksiz ta'lim ijodkor,

ijtimoiy faol, ma'naviy yetuk shaxsni shakllantirish, yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga zaruriy shart - sharoit yaratadi"¹⁰.

Oliy ta'lim muassasalarida professor-o'qituvchilar ilmiy salohiyatidan unumli foydalanib, o'qitiladigan fanlar bo'yicha o'quv-metodik hujjatlar, tarqatma materiallar ishlab chiqilmoqda. Talabalarga zamonaviy axborot vositalaridan foydalanishga qulaylik yaratish maqsadida virtual kutubxonadan foydalanish imkoniyati kengaytirilib, u yerda barcha fanlar bo'yicha ma'ruza matnlarining, darslik va o'quv qo'llanmalarining elektron versiyalari jamlandi va takomillashtirilmoqda.

So'ngi yillarda Oliy ta'lim tizimida joriy etilgan o'zgarishlardan biri bu HEMIS axborot tizimining ishga tushirilishi bo'ldi. Bu o'zgarish o'z navbatida talabaga ham pedagogga ham ancha yangiliklarni hamda qulayliklarni yaratib berdi.

Hozirgi kunda ta'lim jarayoniga oliy ta'lim muassasalaridan olinadigan turli hisobot va ma'lumotlar sonini keskin kamaytirish, ularni tayyorlashning qog'oz shaklidan voz kechish, boshqaruv tizimini raqamlashtirish maqsadida "Oliy ta'lim jarayonlarini boshqarish axborot tizimi" (HEMIS - Higher Education Management Information Systems) ishlab chiqildi. HEMIS axborot tizimi "Ma'muriy boshqaruv", "O'quv jarayoni", "Ilmiy faoliyat" va "Moliyaviy boshqaruv va statistika" axborot tizimlarini o'z ichiga oladi. Oliy ta'lim jarayonlarini boshqarish axborot tizimini joriy etishdan maqsad: - Oliy ta'lim muassasalari faoliyatining ochiqqligi va shaffofligini ta'minlash; - oliy ta'lim tizimida o'quv, ilmiy, ma'muriy va moliyaviy jarayonlarni avtomatlashtirish; - oliy ta'lim tizimida byurokratik to'siqlar yuzaga kelishini oldini olish va moliyaviy xarajatlarni qisqartirish; - Oliy ta'lim muassasalari, talaba va ish beruvchi tashkilotlar o'rtasida uzviylikni ta'minlash; - boshqaruv jarayonlari uchun sarf qilinadigan vaqtni qisqartirish va mehnat samaradorligini oshirish; - ta'lim jarayoni ishtirokchilari faoliyati samaradorligini monitoring qilish; - tahliliy ma'lumotlarni shakllantirish va qaror qabul qilish jarayonini optimallashtirish va tezlashtirish. Oliy ta'lim muassasalarida raqamlashtirish va raqamli texnologiyalar vositasi yordamida ta'limni tashkil etish talabalarining dars mashg'ulotlarga faol qatnashishi, mavzularni to'liq o'zlashtirishi, kelajakdagi kasbiga mehrining oshishi va turli kompetensiyalarini rivojlanishiga turtki bo'ladi.

Bugungi kunda raqamli ta'lim tizimining o'rni beqiyos bo'lib, ular bir vaqtning o'zida qanday o'qiyotganini, fanni qanday o'rganayotganini, vazifalarga qiziqishi, o'z darajasidagi muammolarga fikr bildirishlarini kuzatish mumkin. Buning natijasida o'quvchilarning o'zlari mustaqil o'rganishi, shaxsiy o'rganishga moslashishi va o'zini ustida ishlashi kabi qobiliyatlari rivojlanadi.

Dars jarayonlari raqamli kontentda jonli olib borish va darslarda samarali interaktiv metodlardan foydalanish, interfaol topshiriqlarni berish, virtual loyabatoriyalarda o'rganish talabalarni yanada fikrlash ko'nikmalarini oshiradi. O'zi qiziqqan sohadagi kasbiy kompetensiyalari rivojlanadi.

² O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 y., 11-12-son, 295-modda; O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2007 y., 15-son, 150-modda; 2013 y., 41-son, 543-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 05.01.2018 y., 03/18/456/0512-son

Interaktiv (inglizcha Interaction-o'zaro ta'sir) metodlar - jamoa bo'lib fikrlash ma'nosini beradi, ya'ni bilim oluvchiga pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi.

Qo'llanilayotgan metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi. Ya'ni o'qitishning interfaol(aktiv)ligi - o'quvchining bilish faoliyatini faollashtirish va o'zaro ta'sir asosida tayyorgarlik samaradorligini oshirishning asosiy usullaridan biri hisoblanadi. Interaktiv mashg'ulot - o'qituvchi va o'quvchilar o'zaro faol ishtirok etadigan mashg'ulot; jarayon hamkorlikda kechadi. Interaktiv metodlar o'zining quyidagi o'ziga xos jihatlari bilan izohlanadi:

1. Interaktiv metodlar o'qituvchi bilan o'quvchining faol munosabati, birbirini to'liq tushunishiga asoslanadi.

2. Interfaol metodlarni o'quv jarayoniga joriy etishning tub maqsadi –dars qaysi shaklda bo'lmasin, qaerda o'tkazilmasin darsda o'qituvchi bilan o'quvchining hamkorlikda ishlashini va natijada o'zlashtirishlarini ta'minlashi lozim.

3. Bunda o'qituvchi faqat boshqaruvchi (yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, kuzatuvchi, xulosalovchi) vazifasini bajaradi.

4. Ushbu metodlar orqali o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatlari rivojlantirilib, ularda erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, hissiyotlarni boshqara olish, tanqidiy va ijodiy fikr yuritishning rivojlanishiga zamin tayyorlanadi.

Innovatsion interaktiv metodlarda o'qitishning mohiyati quyidagicha izohlanadi:

- o'rgatuvchi ham o'rganuvchi ham ma'lumotlar bilan faol ishlashi;
- o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undashi va o'rgatishi;
- o'qituvchiga "o'quvchilarni fikrlashga o'rgatish uchun" xizmat qilsa, o'quvchilarga esa, "fikrlashni o'rganishlari uchun" xizmat qilishi;

Interaktiv metodlardan foydalanish shakllari:

1. Individuallashtirish;
2. Kichik guruhlariga ajratish;
3. Tabaqalashtirish;
4. O'rgatish va o'rganish jarayonida, o'zaro muloqot, hamkorlikni, do'stona muhitni yaratish;

5. Rag'batlantirish;

Zamonaviy interaktiv metodlardan foydalanishning muhim jihatlari ta'lim samaradorligiga erishishga etarlicha hissa qo'shish bilan ahamiyatlidir. Bugungi kunda qo'llanilib kelinayotgan zamonaviy interaktiv metodlarning ko'plab turlari sanab o'tishimiz mumkin.

Masalan:

1. "Aqliy hujum".
2. "O'yinli o'qitish texnologiyasi" metodi.
3. "Jamoaviy o'qitish" metodi.
4. "Kichik guruhlarda ishlash" metodi.
5. "Tarmoqlar" metodi.

6. "3x4" metodi.
  7. "Blits" o'yini.
  8. "Intervyu" metodi.
  9. "Meni eshiting" metodi.
  10. "Bumerang" metodi.
  11. "O'quvchi" metodi.
  12. "Muloqot" metodi.
  13. "Boshqaruv" metodi.
  14. "Tik_Tok" metodi.
  15. "Videotopishmoq" metodi.
  16. "Ijobiy kayfiyat (maska)".
  17. "Corners – Burchaklar" metodi.
  18. "Fikr, sabab, misol, umumlashtirish" (FSMU) metodi.
  19. "Sayohat" metodi.
  20. "Zanjir" metodi.
  21. "Enerdjayjer joylar bilan almashsinlar" metodi.
  22. "Enerdjayjer kim lider" metodi.
  23. "Puzzle" metodi.
  24. "3,4,5,6,7" metodi.
  25. "Mativatsion" metodi va boshqalar.
  26. "Kahoot" metodi.
- Ularning ba'zilariga izoh berib o'tamiz.
- "Puzzle" metodi.**

Bu usuldan foydalanishga 2-5 daqiqa vaqt ketadi. Bizga A4 formatdagi oq varoq yoki rangli qog'oz kerak bo'ladi. Masalan, o'quvchilaringizni 4 ta guruhga bo'lmoqchisiz. Bunda 4 ta A4 qog'ozlarga mavzuga oid kerakli ma'lumotlar yoki qiziqarli 10-15 qatorli faktlarni printerdan chiqarib olasiz. Ularni esa bir xil hajmda kesib chiqasiz va har birini alohida 4 ta konvertga solib chiqasiz. Dars boshlanganida esa, 1-3-5 (toq qatordagi) o'quvchilarga 180° orqaga burilishlarini aytasiz va qarabsizki, birinchi va ikkinchi partadagi o'quvchilar bir-biriga qarab o'tirgan holda 4 kishilik jamoani tashkil etadilar. Siz esa 4 ta konvertni har bir guruhga berib chiqasiz va start berishingiz bilan boshlab shu bo'laklarni ketma-ketlikda terib chiqishlarini aytasiz. Barcha guruh vazifani tugatganlaridan so'ng, har bir guruhdan 1 ishtirokchi shu ma'lumotlarni o'qib yoki tushuntirib berishlarini so'raysiz. Qarabsizki, barcha qiziqqonlik bilan shu mavzuni tezda o'zlashtirib oladi.

A4 format Sizga qatorlar soniga ko'ra ta A4 format varoq kerak bo'ladi. Masalan, 3 qatordan ketma-ket 5 ta parta bo'lsin. Buni darsni boshida qilsangiz o'tgan mavzuni takrorlash, dars oxirida qilsangiz esa yangi mavzuni mustahkamlash bo'ladi. Masalan, yangi mavzu bo'lsa, "bugungi o'tilgan mavzudan nimalarni o'rgandingiz" deb savol beriladi. 1-partadagi 2 ta o'quvchi o'z fikrlarini yozib, orqadagi 2 ta o'quvchiga uzatadi, u esa keyingisiga va shu tarzda qator oxirigacha davom etadi. Sharti: 1 yozilgan ma'lumotni takror yozish mumkin emas. Qarabsizki, har bir keyingi yozayotgan o'quvchi o'zidan avvalgi yozilgan ma'lumotlarni o'qiyda va yanada mavzuni mustahkamlab, yangi ma'lumot

yozishga harakat qiladi. Oxirgi partalarda barchaga ma'lumki, darsga qiziqishi kam bo'lgan o'quvchilar o'tirishadi va ularga navbat yetganda esa ko'p ma'lumotlar yozib bo'lingan va ular yangilarini topishi kerak bo'ladi. "Qaysi qator birinchi" deya musobaqa kayfiyatini yaratish ham o'zingizga bog'liq.

"Meni eshiting" metodi (Asosan yuqori sinflarda o'tkaziladi. Istalgan fan o'qituvchisi kirish darsida qo'llashi mumkin). Kutilayotgan natija: darsga qiziqtirish, o'quvchi diqqatini jalb etish. Chex gumanist-pedagogi, zamonaviy o'qitish jarayoni asoschisi Yan Amos Komenskiy o'quvchilarni darsga har kuni eshikdan sanab kiritar edi. Biroq, bir qitmir o'quvchi har doim eshikdan emas, derazadan kiradi. Komenskiy unga umuman e'tibor bermaydi. Kunlarning birida bola o'z harakatidan o'zi zerikib, sinfdoshlari qatori darsga eshikdan kirmoqchi bo'ladi. Shunda Komenskiy "Sening kirish yo'ling bu yer emas"- deb unga derazani ko'rsatadi. Bola qilgan ishidan pushaymon bo'lib yig'lab yuboradi. U o'zining shu paytgacha noto'g'ri harakat qilganini anglab yetgan edi. Ta'limda bolaning xatosini o'ziga anglatish uchun pedagog kuchli psixolog va sabrli boshqaruvchiga aylanishi muhim. Quyida e'tiboringizga havola etiladigan metod, darsda tinch o'tirmaydigan bolalar uchun, yoki ilk marotaba boshlanayotgan fan oldidan barcha sinflarda qo'llash uchun tavsiya etiladi. "Meni eshiting" texnologiyasi o'qituvchi o'quvchilarni o'tirgan joylarida ikki guruhga bo'lib oladi. O'ng tomonda o'tirgan o'quvchilarga yashil rangli vizetkalar ("Sherigingiz sizga gapirgan paytda unga umuman ahamiyat bermay, o'z ishingiz bilan mashg'ul bo'ling") tarqatib chiqiladi va chap tomonda o'tirgan o'quvchilarga o'qitmaslikni iltimos qilib, nazoratni o'z qo'lga oladi. Chap tomondagi o'quvchilga ham xuddi shunday sariq rangli vizetkalar ("Hayotingizda ro'y bergan eng quvonchli voqeani partadoshingizga aytib bering") tarqatilib, topshiriq beriladi. Ushbu metoddan so'ng, o'qituvchi bolalarga qarata: "Men dars o'tayotgan paytimda menga bee'tibor bo'lishingiz, mening ham shunday qalbimni og'ritadi", deb aytadi. Natijada o'quvchilar o'qituvchi darsga kirgan paytda ularning e'tiborsiz bo'lishlari, darsni tinglamasliklari oqibatini his qiladilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sh. M. Mirziyoyev "Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz" Toshkent-2017
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabedagi PF 6079 sonli "Raqamli O'zbekiston 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora tadbirlari to'g'risida"gi farmoni.
3. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari.-Toshkent: O'qituvchi, 2004.
4. Sayidaxmedov N.S. Pedagogikada yangicha fikrlash. - Toshkent: Istiqbol, 2002.
5. Xasanov R. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasidan amaliy mashg'ulotlar. O'quv qo'llanma. -Toshkent: TDPU, 2006.
6. Milliy o'zbek maktablarida badiiy ta'lim kontseptsiyasi. - Ma'rifat. -1992y.
7. Sayidaxmedov N.S. Pedagogikada yangicha fikrlash. - Toshkent: Istiqbol, 2002.

8. Ishmuhamedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. -Toshkent: ToshDPU, 2004.
9. Абдуллаев Акбар Хикматович Нравственное и эстетическое воспитание учеников через изобразительное искусство // Academy. 2021. №4 (67). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nravstvennoe-i-esteticheskoe-vospitanie-uchenikov-cherez-izobrazitelnoe-iskusstvo> (дата обращения: 02.11.2023).
10. Абдуллаев А. Х. Ўзбекистонда чизмачилик ва чизма геометрия фанининг ривожланиш тарихи //взгляд в прошлое. – 2022. – Т. 5. – №. 3.
11. Abdullaev, A., & Bobomurodova, S. (2023). The main factors affecting of uzbekistan and central asian countries to the development of art. Science and innovation, 2(C3), 64-66.
12. Abdullayev, A. H., & Bobomurodova, S. A. (2022). Bo'lajak tasviriy va amaliy san'at o'qituvchilarining kasbiy va malakaviy tayyorgarliklarini takomillashtirish. Scientific progress, 3(3), 908-910.
13. Choriyev S.N. BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI VA RAHBAR IMIDJINI YARATISH // Innovative Development in Educational Activities. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 222-225.
14. Bobonazarov S. U. Tasvirlarni grizayl texnikasida ishlashning o'ziga xosligi //Innovative Development in Educational Activities. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 114-118.
15. Bobonazarov S. Kompozitsiya mashg'ulotlarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning muhim ekanligi //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. B6. – С. 11-14.
16. Bobonazarov S. U., Jalolov S. C. Etnomadiy Fenomenon Sifatida Nuza San'atlari //Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR) [https://www. tarj. in](https://www.tarj.in).
17. Шавдиров, С. А. (2017). Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности. Педагогическое образование и наука, (2), 109-110.
18. Ibragimovich I. X., Shovdirov S. A. THEORETICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF STUDY COMPETENCIES REGARDING ART LITERACY IN STUDENTS //Science and Innovation. – 2023. – Т. 2. – №. 10. – С. 192-198.
19. Shovdirov, S. BB Boymetov Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts International Journal on Integrated Education.
20. Саъдиев С. Т., Очилов З. С. ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА КАЧЕСТВО МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ //XLIII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" INTERNATIONAL SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION". – 2018. – С. 110-111.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Bobomurodova Sojida Ablakulovna**, o'qituvchi [**Bobomurodova Sojida Ablakulovna**, преподаватель], [**Sojida A. Bobomurodova**, teacher]; manzil: O'zbekiston, 117036, Navoiy, Tolstoy ko'chasi, 55 [адрес: Узбекистан, 117036, Наваи, улица Толстого, 55.], [address: Uzbekistan, 117036, Navoi, Tolstoy Street, 36A.]; sojidabobomurodova9@gmail.com

RANGNING XUSUSIYATLARI VA ULAR HAQIDA TA'LIMOTLAR

© I.Ch. Mamatqulov¹✉

¹ Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada insonning, jumladan yoshlarning o'zini rivojlantirmasdan turib, jamiyat oldida turgan jahonshumul, murakkab masalalarni hal qilib bo'lmaz ekan. Rangtasvir – rangshunoslik fani sifatida asosiy o'rinni egallaydi. Bu fanni o'rganishdan maqsad kelajakda tasviriy san'at o'qituvchisining rangtasvir fanining nazariyasi va amaliy ko'nikmalarini chuqur egallash, ularning ijodiy qobiliyatini shakllantirish to'grisida ma'lumotlar berilgan. Ushbu maqolada talabalarni rang tasvirini tushuntirish va rivojlanish yo'llarini o'rganishni o'z ichiga olgan. Rangning xususiyatlari orqali insonlar ranglar va tasvir san'atiga oid ko'nikma, tushuncha va mahoratni rivojlantirishlari mumkin.

MAQSAD: bu so'zlar birga ishlatilganda, ularning umumiy ma'nosi "rang sozlamasi" yoki "rang tartibi" so'zlar asosan tasviriy san'at, dizayn, rang sozlamasi va dizaynning boshqa sohalariga oid ma'lumotlarni o'zlashtirish va talabalarning rang xususiyatlari va ular haqidagi bilimlarini va tasavvurni kengaytirish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o'zlashtira olish va ularni bu fanni o'zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o'rganishdan keyingi ta'sir qilishini tahlil qilish uchun ranglarning ta'sirini tadqiqot sifatida birinchi o'rganuvchilardan I. Gyote bo'lgan, chunki bitta ko'rinishdagi manzarani yashil, sariq, qizil va boshqa rangli shishalar orqali kuzatishni va tabiatdagi ranglar xususiyatlari o'rganildi.

MUHOKAMA VA NATEJALAR: runge ranglarning joylashuv tizimini, globusni eslatuvchi shar tartibi haqidagi taklifni kiritdi. Ekvator chizig'i bo'ylab, rang doirasidagi toza ranglarni joylashtirdi. Shunga qaramasdan, Gyotening rang haqidagi g'oyalari rassomlar uchun ma'lum miqdorda tayanch ta'limotlardan biri sifatida xizmat qilib kelmoqda.

Nyuton birinchi marta optik prizma orqali yuborilgan yorug'lik rangli nurlarga aylanganligini isbotladi va uni ilmiy tarzda tushuntirib, spektr ranglarini yetti bo'lakka bo'lib, uni doira shaklida joylashtirdi.

XULOSA: tadqiqot natijalari muhim pedagogik ahamiyatga ega ilmiy maqolalar mualliflari tomonidan juda ko'p murojat qilingan bo'lib, aksariyatida 3D o'lchamning muvaffaqiyatli bajarilishi va qo'g'oz, qalamdan ko'ra aniqlik darajasining kengligi, yaqqol tasvirni bajarishda qulayliklar, ko'rish va tasavvur qilish imkoniyatlari rangtasvir va

ralqmtasvir fanlarini o'qitish jaroyonida muhim ahamiyati ko'rsatilgan. Bu esa o'z o'rnida global bilimlarni rivojlantirish va ularni to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: rangtasvir, hissiyotlar, tajovuzkorlik, psixologik korreksiya, ijodiy qobiliyat, shaxs, estetik ko'nikma, idrok, anomal funktsiya.

Iqtibos uchun: Mamatqulov I. Ch. Rangning xususiyatlari va ular haqida ta'limotlar // Inter education & global study. 2024. № 1. B. 83–94.

СВОЙСТВА ЦВЕТА И УЧЕНИЯ О НИХ

© И.Ч. Маматкулов¹✉

¹ Термезский государственный педагогический институт, Термез

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье показано, что без саморазвития человека, в том числе молодежи, невозможно решить глобальные, сложные проблемы, стоящие перед обществом. Живопись – цветоведение как наука занимает центральное место. Целью изучения данной дисциплины является углубленное овладение теорией и практическими навыками изобразительного искусства будущего учителя изобразительного искусства, формирование у него творческих способностей.

Эта статья включала в себя обучение студентов объяснению и развитию цветового изображения. Благодаря свойствам цвета люди могут развивать навыки, понимание и навыки, связанные с цветами и изобразительным искусством.

ЦЕЛЬ: когда эти слова используются вместе, их общее значение - "настройка цвета" или "цветовой порядок" слова в основном используются для усвоения информации, относящейся к изобразительному искусству, дизайну, настройке цвета и другим областям дизайна, а также для расширения знаний и воображения учащихся о свойствах цвета и о них.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: от первых изучающих влияние цветов как исследование, чтобы проанализировать, в какой степени исследуемая наука и технология могут быть усвоены учащимися и как они влияют на них после изучения удобств и трудностей в освоении этой науки, до И.Гете был убежден, что можно наблюдать пейзаж с одной точки зрения через зеленые, желтые, красные и другие цветные стекла, и что цветовые свойства в природе были изучены.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: рунге ввел систему расположения цветов, предложение о расположении сфер, напоминающих земной шар. Вдоль экваториальной линии он разместил чистые цвета в цветовом круге тем не менее идеи Гете о цвете продолжали служить в некоторой степени одним из базовых учений для художников. Ньютон впервые доказал, что свет, посылаемый через оптическую призму, преобразуется в цветные лучи, и, объяснив это с научной точки зрения, разделил цвета спектра на семь частей и расположил их по кругу.

ВЫВОДЫ: результаты исследования очень часто цитируются авторами научных статей, имеющих важное педагогическое значение, в большинстве из

которых указывается на важность успешного выполнения 3D-измерения и широту уровней точности, чем бумага, карандаш, удобство выполнения четкого изображения, возможности зрения и воображения в процессе обучения живописи и рисованию. Это поможет развить глобальные знания на месте и направить их в нужное русло.

Ключевые слова: живопись, эмоции, агрессия, психологическая коррекция, творческие способности, личность, эстетические навыки.

Для цитирования: Маматкулов И. Ч. Свойства цвета и учения о них // Inter education & global study. 2024. № 1. С. 83–94.

THE PROPERTIES OF COLOR AND THE TEACHINGS ABOUT THEM

© Ilkhomjon Ch. Mamatkulov ¹✉

¹ Termez State Pedagogical Institute, Termez

Annotation

INTRODUCTION: this article shows that without the self-development of a person, including young people, it is impossible to solve global, complex problems facing society. Painting – color science as a science occupies a central place. The purpose of studying this discipline is an in-depth mastery of the theory and practical skills of fine art of the future teacher of fine arts, the formation of his creative abilities. This article included teaching students how to explain and develop a color image. Through the properties of color, people can develop skills, understanding and skills related to colors and visual arts.

AIM: when these words are used together, their common meaning is "color adjustment" or "color order" The words are mainly used to assimilate information related to visual arts, design, color adjustment and other areas of design, as well as to expand students' knowledge and imagination about the properties of color and about them.

MATERIALS AND METHODS: from the first students of the influence of colors as a study, to analyze to what extent the studied science and technology can be assimilated by students and how they affect them after studying the amenities and difficulties in mastering this science, to I. Goethe was convinced that it was possible to observe the landscape from one point of view through green, yellow, red and other colored glasses, and that color properties in nature had been studied.

DISCUSSION AND RESULTS: Runge introduced a color arrangement system, a proposal for the arrangement of spheres resembling the globe. Along the equatorial line, he placed pure colors in a color circle. Nevertheless, Goethe's ideas about color continued to serve to some extent as one of the basic teachings for artists.

Newton proved for the first time that light sent through an optical prism is converted into colored rays, and, explaining this from a scientific point of view, divided the colors of the spectrum into seven parts and arranged them in a circle.

CONCLUSIONS: the results of the study are very often cited by the authors of scientific articles of important pedagogical importance, most of which point to the importance of successfully performing 3D measurements and the breadth of accuracy

levels than paper, pencil, the convenience of performing a clear image, the possibilities of vision and imagination in the process of learning painting and drawing. This will help to develop global knowledge on the spot and direct it in the right direction.

Keywords: painting, emotions, aggression, psychological correction, creativity, personality, aesthetic skills.

For citation: Ilkhomjon Ch. Mamatkulov. (2024) 'The properties of color and the teachings about them', Inter education & global study, (1), pp. 83–94. (In Uzbek).

Ma'lumki, inson tashqaridagi ma'lumotlarning 90 foizini ko'rish organi orqali qabul qiladi. Ko'z esa inson xatti-harakatini amalga oshirishda 70-90 foizini tashkil etadi. Demak inson faoliyatida rangning ahamiyati juda muhimdir. Shuning uchun ham atrof-muhitni ongli ravishda rang tanlanishi, ilmiy asoslangan hamda estetik nuqtayi nazardan yondoshilgan bo'lishini taqozo qiladi.

Ranglarning ta'sirini tadqiqot sifatida birinchi o'rganuvchilardan I.Gyote bo'lgan, chunki bitta ko'rinishdagi manzarani yashil, sariq, qizil va boshqa rangli shishalar orqali kuzatishni yaxshi ko'rgan va uni inson qanday idrok etishi va his qilishi holatining o'zgarishlarini o'rgangan.

1-rasm. Rangli shishalar orqali manzarani idrok qilish.

Buyuk nemis olimi Iohann Volfqang Gyote (1749–1832) «Rang haqida ta'limot»ida rangning odam organizmiga ta'siri oqibatida sodir bo'ladigan ruhiy (emotsional) o'zgarishlar, har bir rangning o'ziga xos ruhiy holat qo'zg'ovchi kuchga egaligi asarda

alohida o'ringa ega. I.Gyote – «rang yorug'lik mahsuli, emotsiya qo'zovchi mahsul, nur-rang – emotsiya bir zanjirning bo'laklari», – degan edi. Gyote ranglar haqidagi ta'limotini aniq tizim tarzida izohlab berdi. Ammo Gyote ta'limoti Nyutonning fizikaviy qonuniyatlarga asoslanib, ko'plab tajriba va izlanishlar orqali yaratgan kashfiyotiga nisbatan ancha sodda, ilmiy jihatdan asoslanmagan tarzda edi.

Shunga qaramasdan, Gyotening rang haqidagi g'oyalari rassomlar uchun ma'lum miqdorda tayanch ta'limotlardan biri sifatida xizmat qilib kelmoqda.

Nyuton birinchi marta optik prizma orqali yuborilgan yorug'lik rangli nurlarga aylanganligini isbotladi va uni ilmiy tarzda tushuntirib, spektr ranglarini yetti bo'lakka bo'lib, uni doira shaklida joylashtirdi. Ranglarni belgilash uchun uning qo'llagan terminologiyasi juda aniq. Shunday qilib, Nyutonning bunday ixtiroi bizni ranglarning fizik tabiati haqida aniq tasavvurga ega qildi.

Tasvirlash faoliyatida birikmalarga eng boy ranglardan biri qizil hisoblanadi – u to'liqlantiruvchi, isituvchi, tetiklashtiruvchi, faol, g'ayratli, serharakat; sariq rang – iliq, ko'ngilni ko'taruvchi, xushtabiat, jozibali; zaraldoq rang – shodlantiruvchi, quvonchli, alangali, yoqimli; yashil rang ham birikmalarga juda boy, u sokinlik, yoqimli va tinchlik kayfiyatini yaratadi.

Ranglar xususiyatlari bilan tanishtirish yo'llaridan biri ranglarni tovush bilan qiyoslash imkoniyatidir. I.Nyutonning soddalashtirilgan ko'rinishdagi chizmasi musiqa oktavalari ranglar spektrasi bilan shartli qiyoslash asosida taqdim etgan. Rang bilan yorug'lik harakatini rangli musiqaviy qurilmalarda jozibali ko'rinishini hosil qilish mumkin.

Filip Otto Runge (1777-1810) Gyotening zamondoshi, buyuk rassom (romantizm davri) rang ta'limotiga katta hissa qo'shgan.

Runge ranglarning joylashuv tizimini, globusni eslatuvchi shar tartibi haqidagi taklifni kiritdi. Ekvator chizig'i bo'ylab, rang doirasidagi toza ranglarni joylashtirdi.

Shimoliy qutbda oq va janubiy qutbda qora ranglarni joylashtirdi. Meridianlarida esa oq va qora ranglarni toza ranglarga qo'shib bordi. Bu bilan u oq va qora ranglar qo'shilmasidan kelib chiqadigan ranglar majmuasiga erishdi.

U tarixda birinchi marta ranglarning fazoviy bo'shliqda joylashuvini, ulardan estetik, badiiy foydalana olgan tarzda bolay olishga sazovor bo'ldi.

Runge rassom sifatida yorqin ranglarga kulrang (axromatik) qo'shish bilan ularni xiralashtirib, rang perspektivasiga erishish masalasi bilan shug'ullangan.

Nemis tabiatshunos olimi German Lyudvig Gelmgolts (1821-1894) ikki nurni birining ustiga ikkinchisini qo'shib, yo'naltirib, ular tushgan yuza alohida tushgan nurga qaraganda yorug'roq bo'lganini hamda bir necha rangli nurlar birga qo'shib yo'naltirilganda yana oq nurga aylanishini ochib berdi. Bu jarayonni u «additiv aralashma» deb nomladi.

Keyinchalik Gelmgolts qizil va ko'k pigmentlarning aralashmasi yuzaga tushadigan nurning bir qismini yutishini aytdi. Bu holni u «Subtraksiya» deb, pigmentlarning aralashmasini esa «Subtraktiv aralashma» deb atadi.

Bu tajribalar asosida u xilma-xil aralashmalarga ilmiy asos yaratdi. Gelmgolts ranglarga aniq xarakteristika berish uchun uchta o'zgaruvchan komponent tanladi. Rang tusi, rangning to'yinganligi va rang yorqinligi (och-to'qligi). Kolorometriyaning bu yangi

prinsipi 1931-yilda (MKO) yoritish bo'yicha xalqaro komissiya tomonidan ma'qullanib, o'lcham birligi sifatida qabul qilindi.

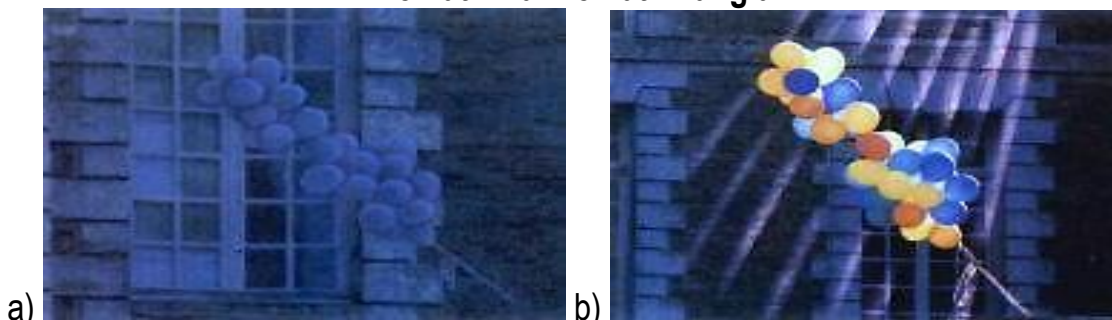

2-rasm. Musiqa oktavalari

Och ko'k rang musiqiy tasvirlashda fleyta tovushiga xos, to'q ko'k esa – violonchel ohangini eslatadi. Borgan sari kontrabasning ajoyib tovushiga o'xshab ketadi. Ko'k rangning ohangi tantanali ko'rinishda organ tovushlariga teng ...

Rang bilan ohang monandligini rassom M.Chyurlenis o'z asarlarida topishga harakat qilgan, uning ko'p kartinalari «Prelyudiya»(kichik musiqiy asar), «Fuga», «Sonata» va h.k. nom bilan ataladi. Bu asarlarning doiraviy shakli keng va turli- tuman. Masalan, «Fuga» asari jiddiy kontseptual ko'rinishda aniq musiqiy rangtasvir g'oyasini namoyish etadi.

Axromatik va xromatik ranglar

3-rasm. Havo sharlari: a – qorong'ida, b – quyosh nurida

Bu ranglar odatda ikki guruhga bo'linadi.

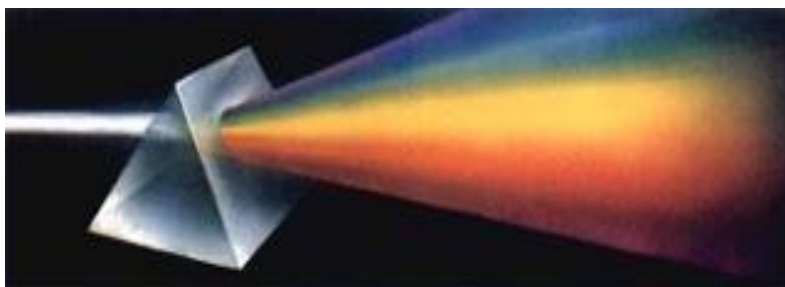
Birinchi guruhga axromatik ranglar: qora, oq va barcha kulranglar (eng to'q tusdan to och tusgacha) kiradi.

Ikkinchi guruhga – qora, oq va kulranglardan tashqari barcha ranglar, ya'ni qizil, sariq, ko'k, yashil, binafsha, havorang va hoqazo xromatik ranglar kiradi.

Xromatik ranglar

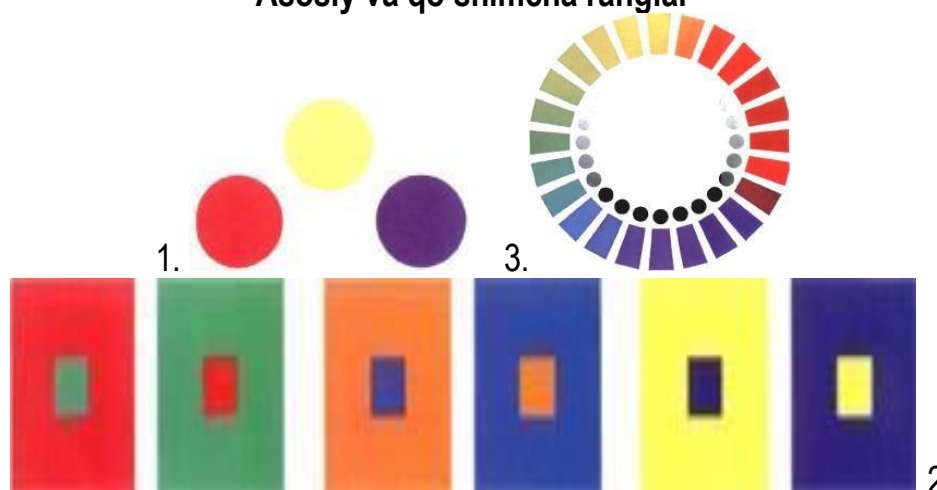
Bu hodisani ilk bor ingliz fizigi I.Nyuton kashf etgan. U oq nurdan spektr ranglari tarqalishini topdi. I.Nyuton spektrdagi yetti rangni aniqladi.

4-rasm. Oq yorug' nur spektr ranglarining bo'linishi.

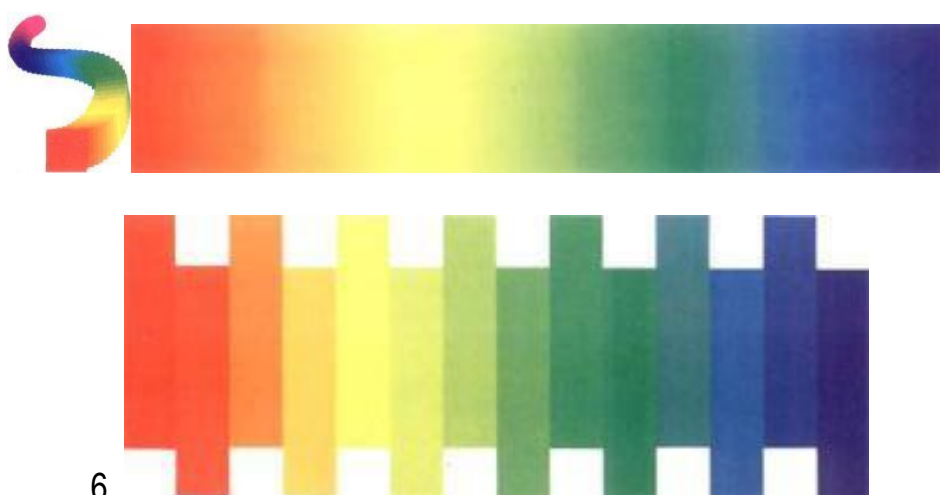
Asosiy va qo'shimcha ranglar

5-rasm. 1. Asosiy ranglar. 2. Qo'shimcha ranglar. 3. Rang doirasi (24 rang).

Spektr ranglari

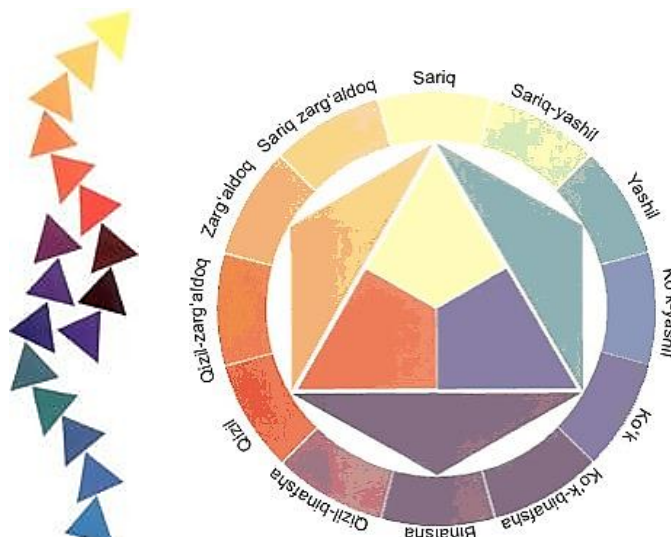
Qizil, zarg'aldoq, sariq, yashil, havorang, ko'k va binafsha ranglar spektrni hosil qiladi. Spektr ranglari har doim ko'rsatilgan ketma-ketlikda joylashadi.

6.

6-rasm. Rangli spektr.

Xromatik ranglar (spektr)

7-rasm. Ranglar doirasi (12 xil rang). Iliq va sovuq ranglar.

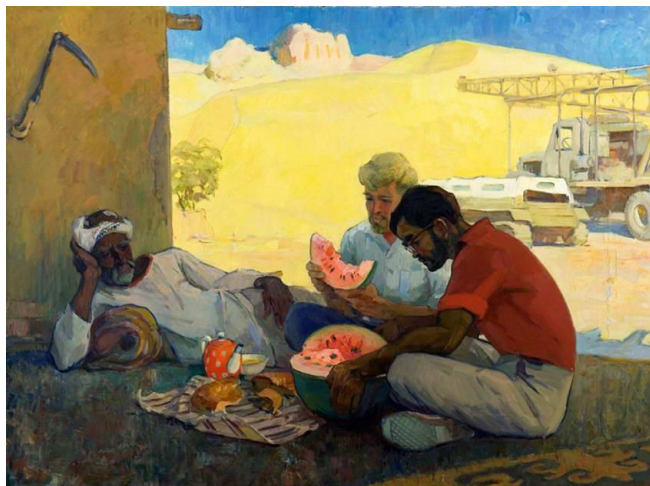
Iliq va sovuq ranglar

Ranglar doirasi, odatda ikki qismga – iliq va sovuq ranglarga bo'linadi.

Iliq ranglarga: Qizil, sariq, zarg'aldoq va tarkibida shu ranglardan bo'lgan ranglar ham kiradi. Iliq ranglar quyosh, olov kabiga o'xshash, tabiatda haqiqatdan ham ilqlikni ko'rsatuvchi ranglar.

Sovuq ranglarga: Ko'k, havorang, yashil, ko'k-binafsha, ko'k-yashil va ularning aralashmasidan hosil bo'lgan ranglar kiradi. Sovuq ranglar tasavvurimizda sovuq narsalar kabi – muz, qor, suv, oy nuri kabi va hokazolar.

Har bir rassom ma'lum davrda u yoki bu ranglar gammasiga katta e'tibor bilan qaraydi. Masalan, ispan rassomi P. Pikasso bir paytlar sovuq ranglar bilan ijod qilgan bo'lsa, boshqa davrda – iliq (uning ijodida havorang va pushti rang bilan) ishlagan. Ayrim rassomlar iliq tusli bo'yoqlar bilan (Rembrandt, Rubens, D.Levitskiy, Titsian, V.Tropinin), boshqalari esa sovuq tusli bo'yoqlarga e'tibor qaratishgan (E.Greko, Murilo, V.Borisov-Musatov).

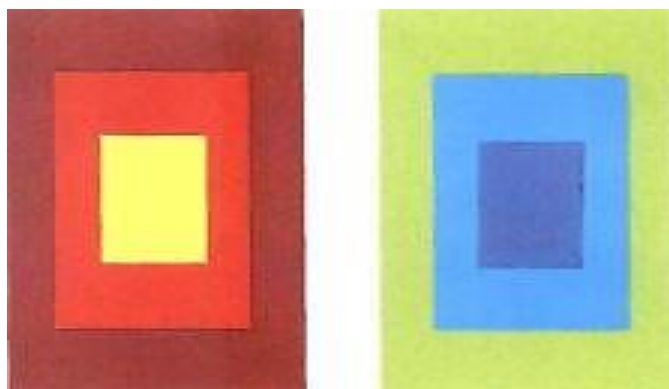
8-rasm. G. Ulko. Yo'lda.

9-rasm, a. Iliq gammadagi natyurmort. Guash. 9-rasm, b. Sovuq gammadagi natyurmort. Guash.

Rangning fazoviy xususiyati

Olingan to'g'ri to'rtburchaklarning o'lchami bir xil, biroq turli ranglar hisobiga shaklning biri yaqin, boshqasi esa olisda joylashganini osongina sezish mumkin. Sariq rangdagi to'rtburchak bizlarga eng yaqin joylashgandek, ozgina orqaroqda esa, to'q qizilning ochrog'i, yanada orqaroqda to'q qizil rangi chuqurlikda turgandek tuyuladi.

11-rasm. Chuqurlik tasavvurining rangga bog'liqligi.

Haqiqiy o'z rangiga yaqin bo'lgan – bo'rttib chiqib turadigan ranglar, asosan, iliq ranglar bo'ladi. Tekislikda joylashgan haqiqiy o'z rangidan uzoqlashgan ranglarga esa – sovuq ranglar kiradi.

Bunday hodisalar ko'rinishidan rassomlar unumli foydalanib, ranglar orqali tekislikda fazoviy chuqurlik tasavvurini yaratadi.

a)

b)

12-rasm, a. Lukas Kramax starshiy. 12-rasm, b. A.Nuriddinov. Eski shahar – mening beshigim. Madonna bola bilan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Toshpulatov F. U., Mominov B. K., Mamatkulov I. C. Determination of Sections of General Surfaces of the Second Order on Predetermined Circles //The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research. – 2020. – T. 2. – №. 11. – C. 21-26.
2. Baxtiyor M., Ilxomjon M. GRAPHIC PROGRAMS USED IN THE LEARNING PROCESS, AS WELL AS THE CAPABILITIES OF AUTOCAD AND 3D MAX GRAPHICS PROGRAMS //Universum: технические науки. – 2021. – №. 11-5 (92). – C. 92-94.
3. Chorshanbiyevich M. I. Individual Description of Separate Geometric Shapes and Bodies //International Multidisciplinary Journal for Research & Development. – 2024. – T. 11. – №. 01.
4. Маматкулов И. Ч., Омонова Р. Р. CHIZMACHILIK DARSLARIDA REZBALARNI CHIZMADA TASVIRLASH VA BELGILASHGA OID METODIK TAVSIYALAR: DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.31.50.049> Mamatqulov Ilxomjon

- Chorshanbiyevich TerDU, Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası o'qituvchisi, Omonova Rayhon Rahmatillayevna TerDU, Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası o'qituvchisi //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 1-Махсус сон. – С. 170-176.
5. Chorshanbiyevich M. I. Methods of Organization and Teaching of Drawing Classes in Educational Institutions //International Journal of Development and Public Policy. – 2022. – Т. 2. – №. 5. – С. 140-143.
  6. Chorshanbayevich M. I. et al. RANG TASVIRNING QISQACHA RIVOJLANISH TARIXI //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 273-282.
  7. Chorshanbiyevich M. I. Tools, Materials, Equipment Used in Fine Arts and Technology of their Application in Painting //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 124-128.
  8. Ilkhom M. Studying the Significance of Shadow-Light Aspects as the Main Tool in the Science of Pen Drawing and Studying the Methods of Coloring Light-Shadow, Reflex and Glosses in Geometric Shapes //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 129-132.
  9. Chorshanbiyevich M. I. et al. Chiziqli va havo perspektivasi haqida asosiy tushunchalar. chiziqli va havo perspektivasini qo'llagan holda qalamchizgi va qoramalar ishlashni o'rganish. – 2023.
  10. Маматкулов И. Ч., Омонова Р. Р. Chizmachilik darslarida rezbalarni chizmada tasvirlash va belgilashga oid metodik tavsiyalar: DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.31.50.049> Mamatqulov Ilxomjon Chorshanbiyevich TerDU, Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası o'qituvchisi, Omonova Rayhon Rahmatillayevna TerDU, Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası o'qituvchisi //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 1-Махсус сон. – С. 170-176.
  11. Baxtiyor M., Ilxomjon M. GRAPHIC PROGRAMS USED IN THE LEARNING PROCESS, AS WELL AS THE CAPABILITIES OF AUTOCAD AND 3D MAX GRAPHICS PROGRAMS //Universum: технические науки. – 2021. – №. 11-5 (92). – С. 92-94.
  12. Faxriddin U. T., qizi Maxmudova X. N. TALABALARGA CHIZMACHILIK FANINING QURILISH CHIZMACHILIGI BO 'LIMINI O 'RGATISHDAGI BA'ZI BIR TAVSIYALAR //Международная конференция академических наук. – 2022. – Т. 1. – №. 15. – С. 18-23.
  13. Toshpulatov F. CHIZMACHILIK FANINI TABIIY HODISALAR BILAN AMALIY BOG'LIQLIGI //Физико-технологического образование. – 2022. – Т. 1. – №. 1.
  14. Toshpulatov F. Qadimiy grix va o 'simliksimon (Islimiy) naqsh elementlarining geometrik tahlili //Физико-технологического образование. – 2022. – №. 4.
  15. Urolovich T. F. et al. SAN'AT INSON MEHNAT JARAYONINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 592-594.

16. Toshpulatov F. U., Qizi R. F. G., Qizi R. Z. G. On Organizing and Supervising the Independent Work of Drawing Geometry Guidelines and General Rules //Texas Journal of Multidisciplinary Studies. – 2022. – Т. 14. – С. 83-86.
17. Toshpulatov F. U. et al. Issues of Developing the Culture of Measurement in Drawing Lessons (In the Case of General Secondary Schools) //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 111-11

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Mamatqulov Ilhomjon Chorshanbiyevich**, v.v.b dotsent [**Маматкулов Ильхомжон Чоршанбиевич**, и.о. доцент], [Mamatkulov Ilkhomjon Chorshanbievich, t.f.e. Associate professor]; manzil: O'zbekiston, Surxondaryo, Angor, Birodarlik ko'chasi, 2 [адрес: Узбекистан, Сурхандарьинская, ангорская, улица Биродарлик, 2], [address: Uzbekistan, Surkhandarya, Angarsk street. Birodarlik, 2]

KASB-HUNAR MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

© B.K. Mo'minov¹✉

¹ Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada bo'lajak chizmachilik fani o'qituvchisining amaliy san'atining chizmachilik fani bilan bog'liqligi ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga maktab o'quvchilarining estetik didini shakllantirishda san'atning roli ilmiy nuqtai nazardan qisqacha ko'rib chiqilgan. Kalit so'zlar: chizmachilik, girix, bezak san'ati, ta'lim, maktab. Maqolada kasb-hunar maktablarida chizmachilik fanlarini o'zlashtirishdagi muammo va kamchiliklar va ularni bartaraf etishda grafik dasturlardan foydalangan holda talabalarning murakkab bo'lgan chizmalarni osonlik bilan ishlash qulayliklari haqida so'z boradi o'rganishdagi grafik dasturlarga misol bo'la oladi.

MAQSAD: kasb-hunar maktablarida chizmachilik fanlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida grafik dasturlardan foydalanib chizmachilik fanlarini oson o'zlashtirish va tasavvurni kengaytirish.

MUHOKAMA VA NATEJALAR: kasb-hunar kollejlardagi mutaxassislik yo'nalishiga u yerda o'rganiladigan grafika (chizmachilik) kursining mazmuni va nomlanishi ham mos bo'lishi kerak. Hozirgi kunda kollejlardagi ko'pchilik mutaxassislik yo'nalishlari uchun darsliklar va topshiriqlar to'plamlari nashr qilinib ulgirilmaganligi sababli bu ishlarni fan o'qituvchisi mutaxassislik kasbiy faoliyati xususiyatini hisobga olgan holda mustaqil ravishda bajarishiga to'g'ri kelmoqda.

XULOSA: kollejlarda talabalar individual topshiriqlarni chizmachilik kursi ta'limining hamma bosqichlarida bajaradilar. Ularni tanlashda oddiydan murakkabga o'tish tamoyiliga amal qilinadi

Kalit so'z: sinfdan tashqari ishlar; chizmachilikdan sinfdan tashqari ishlarning shakl va metodlari, chizmachilik to'garagi; tematik kechalar; ekskursiya (sayohat).

Iqtibos uchun: Mo'minov B. K. Kasb-hunar maktablarida chizmachilik o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari // Inter education & global study. 2024. № 1. B. 95–100.

ОСОБЕННОСТИ ОБУЧЕНИЯ РИСОВАНИЮ В ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ УЧИЛИЩАХ

© Б.К. Муминов¹✉

¹ Термезский государственный педагогический институт, Термез

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье будет рассмотрена связь прикладного искусства будущего учителя рисования с наукой рисования. При этом кратко рассмотрена роль искусства в формировании эстетического вкуса школьников с научной точки зрения. Ключевые слова: рисунок, обхват, декоративное искусство, образование, школа.

в статье рассматриваются проблемы и пробелы в освоении дисциплин рисования в профессиональных училищах, а также легкость, с которой учащиеся с легкостью выполняют сложные рисунки с использованием графических программ для их устранения.

ЦЕЛЬ: легкое освоение дисциплин рисования в профессиональных училищах с использованием графических программ по современным технологиям и расширить воображение.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: направление специализации в профессиональных колледжах также должно соответствовать содержанию и названию изучаемого там курса графики (рисования). В связи с тем, что в настоящее время учебники и сборники заданий по большинству специальностей в колледжах не издаются, эти работы учителю-предметнику приходится выполнять самостоятельно, учитывая характер профессиональной деятельности по специальности.

ВЫВОД: в колледжах студенты выполняют индивидуальные задания на всех этапах обучения курсу рисования. При их выборе соблюдается принцип перехода от простого к сложному

Ключевое слово: внеклассная работа; формы и методы внеклассной работы по рисованию, кружок рисования; тематические вечера; экскурсия (Путешествие).

Для цитирования: Муминов Б. К. Особенности обучения рисованию в профессиональных училищах // Inter education & global study. 2024. № 1.С. 95–100.

FEATURES OF TEACHING DRAWING IN VOCATIONAL SCHOOLS

© Bakhtiyar K. Muminov ¹✉

¹ Termez State Pedagogical Institute, Termez

Annotation

INTRODUCTION: this article will consider the connection between the applied art of a future drawing teacher and the science of drawing. At the same time, the role of art in shaping the aesthetic taste of schoolchildren from a scientific point of view is briefly considered. Keywords: drawing, girth, decorative art, education, school. The article examines the problems and gaps in the development of drawing disciplines in vocational schools, as well as the ease with which students easily perform complex drawings using graphic programs to eliminate them.

THE GOAL: to easily master the disciplines of drawing in vocational schools using graphic programs using modern technologies and expand the imagination.

DISCUSSION AND RESULTS: the direction of specialization in professional colleges should also correspond to the content and title of the graphics (drawing) course studied there. Due to the fact that currently textbooks and collections of assignments in most specialties are not published in colleges, these works have to be performed by a subject teacher independently, taking into account the nature of professional activity in the specialty.

CONCLUSION: in colleges, students' complete individual tasks at all stages of the drawing course. When choosing them, the principle of transition from simple to complex is observed

Keywords: extracurricular activities; forms and methods of extracurricular work in drawing, drawing circle; theme evenings; excursion (Trip).

For citation: Bakhtiyar K. Muminov. (2024) 'Features of teaching drawing in vocational schools', Inter education & global study, (1), pp. 95–100. (In Uzbek).

Respublikamizdagi kasb-hunar kollejlarda 300 ga yaqin kasblar va mutaxassisliklar bo'yicha kichik mutaxassislar tayyorlanmoqda. Chizmachilik kursining boshqa fanlar bilan aloqalari, kasb-hunar kollejlari talabalarini politexnik tarbiyalashda va ularning kasbiy faoliyatida katta o'rin egallaydi. Shuning uchun ham kasb-hunar kollejlarning ko'pchilik mutaxassisliklarida chizmachilik fani alohida fan sifatida o'quv jarayoniga kiritilgan. Kasb-hunar kollejlarda tayyorlanadigan mutaxassisning malakaviy tavsifnomasiga asosan chizmachilik kursi quyidagi talablarga javob berishi zarur bo'ladi:

- kasb-hunar kollejlarda o'rganiladigan chizmachilik kursidagi materiallar umumta'lim maktablaridagi chizmachilik kursi materiallarini takrorlamasligi zarur;
- kurs oliy o'quv yurtlarida o'rganiladigan «muhandislik grafikasi» yoki oliy o'quv yurtlaridagi chizmachilik kursining «qisqartirilgan varianti» shakliga kelib qolmasligi kerak;
- kasb-hunar kollejlarda tayyorlanadigan mutaxassislik malakaviy tavsifnomasiga asosan kursda o'rganiladigan materiallar mazmuni bevosita kasbiy faoliyatga taalluqli bo'lishi zarur;
- kurs ilg'or metodika, yangi pedagogik texnologiyalarga asoslangan holda talabalar va o'qituvchi foydalanishi uchun qulay, ravon tilda yozilgan bo'lishi kerak;
- talabalarga o'rgatiladigan bilimlar hajmini belgilashda ularning grafik savodxonligini talab darajasiga chiqarishda asosiy e'tiborni individual grafik topshiriqlar soni va variantlarning yetarli bo'lishini ta'minlashga qaratish kerak;
- chizmachilik kursining mazmuni va nomlanishi mutaxassislik yo'nalishi va malakaviy tavsifnoma talablariga mos bo'lishi kerak.

Kasb-hunar kollejlardagi mutaxassislik yo'nalishiga u yerda o'rganiladigan grafika (chizmachilik) kursining mazmuni va nomlanishi ham mos bo'lishi kerak. Hozirgi

kunda kollejlardagi ko'pchilik mutaxassislik yo'nalishlari uchun darsliklar va topshiriqlar to'plamlari nashr qilinib ulgirilmaganligi sababli bu ishlarni fan o'qituvchisi mutaxassislik kasbiy faoliyati xususiyatini hisobga olgan holda mustaqil ravishda bajarishiga to'g'ri kelmoqda. Kollejlardagi chizmachilik kursi o'qituvchisi oldida bitiruvchilarini qurilish, mashinasozlik, og'ir va yengil sanoat tarmoqlari, servis va xizmat ko'rsatish sohalari kabi yo'nalishlardagi ishlab chiqarish chizmalari bilan tanishtirish, ularni o'qish va bajarishga o'rgatish vazifasi turadi. Ushbu sohalarning hammasida texnik va ishlab chiqarish hujjatlari sifatida chizmalar muhim o'rin egallaydi. Kasb-hunar kollejlarning chizmachilik o'qituvchilari kursni zamonaviy talablar darajasida tashkil qilishlari, talabalarni kasbiy faoliyatga to'g'ri tayyorlashlari uchun ulardan ta'lim metodikasini egallash bilan birgalikda politexnik bilimlarni ham yetarlicha chuqur bilishlik talab qilinadi.

Chizmachilik kursidagi nazariy ma'lumotlarning ahamiyatini to'g'ri baholamasdan o'qitish metodlaridagi bir xillik ayniqsa o'quvchi va talabalarning fanni o'zlashtirishlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayrim o'qituvchilar chizmachilik kursi asosan amaliy mashg'ulotlardan iborat deb hisoblab, kurs materiallarini tizimli ravishda bayon qilib bormaydilar, o'quvchilarning shu bo'limdagi har xil topshiriqlarni bajarishlari uchun zarur bo'lgan materiallarni bayon qilmaydilar, u yoki bu mashina detallarini tasvirlashda qo'llash uchun qabul qilingan shartliliklarning ma'nolarini asoslab bermaydilar va h. Odatda bunday o'qituvchilar doskada biror chizmani bajarishda uni qisqacha sharhlab boradilar. Talabalar shu chizmani ish daftarlariga ko'chirib oladilar va keyinchalik individual topshiriqlarni bajarishda undan foydalanadilar. Bunday bir xil uslubning uzoq qo'llanilishi talabalarda faqat chizma bajarish texnikasining takomillashishiga olib keladi, ularning fazoviy tasavvur qilish qobiliyatlari rivojlanmaydi.

Kasb-hunar kollejarida chizmachilikdan topshiriqlar tuzish va tanlashda topshiriqni bajarishdan maqsad ko'rsatilishi, individual topshiriq mazmuni aniq belgilanishi, topshiriqni bajarish muddati (katta hajmli topshiriqlar uchun oraliq muddatlar ham) ko'rsatilishi, grafik ishlarga sarflanadigan vaqt o'quvchilarning vaqt budjetiga mos kelishi, individual topshiriqlar variantlari taxminan bir xil murakkablikda bo'lishi; o'quvchilarning topshiriqni bajarishga tayyorgarlik darajalari e'tiborga olinishi; topshiriqlar tayyorlanadigan mutaxassislik yo'nalishiga va texnikaning zamonaviy darajasiga mos kelishi kerak. Shu ko'rinishda tuzilgan va bajarish jarayoni tashkil qilingan topshiriqlar talabalarni obyekt to'g'risidagi ma'lumotlarni grafik axborot kompleksi ko'rinishida va aksincha ifodalashni o'rgatadi.

Kasb-hunar kollejlari uchun chizmachilik kursidan topshiriqlarni tanlashda quyidagi shartlarni bajarilishiga e'tibor qilish kerak:

- talabalarning kasbiy faoliyatida zaruriyati;
- ularning fazoviy tasavvurlari va mantiqiy fikrlashlarining rivojlanishiga xizmat qilishi;
- mutaxassislik yo'nalishi bo'yicha grafik tasvirlarni savodli bajarishga tayyorlashi.

Kollejlarda talabalar individual topshiriqlarni chizmachilik kursi ta'limining

hamma bosqichlarida bajaradilar. Ularni tanlashda oddiydan murakkabga o'tish tamoyiliga amal qilinadi har bir grafik topshiriq talabalarning tayyorgarlik darajasini hisobga olib imkoni boricha uni qiziqib bajarishlariga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Toshpulatov F. U., Mominov B. K., Mamatkulov I. C. Determination of Sections of General Surfaces of the Second Order on Predetermined Circles //The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research. – 2020. – T. 2. – №. 11. – C. 21-26.
2. Baxtiyor M., Ilxomjon M. GRAPHIC PROGRAMS USED IN THE LEARNING PROCESS, AS WELL AS THE CAPABILITIES OF AUTOCAD AND 3D MAX GRAPHICS PROGRAMS //Universum: технические науки. – 2021. – №. 11-5 (92). – C. 92-94.
3. Mo'minov B. K., Sulaymonovna X. S. UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA HAYKALTAROSHLIKNI SAMARALI O'ZLASHTIRISHDA O'QUVCHILARNING BADIY DIDI VA IJODIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 181-183.
4. Mo'minov B. Development of Students' Artistic Taste and Creative Ability in Effective Mastery of Sculpture in High Schools //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2022. – T. 1. – №. 5. – C. 133-135.
5. Karamatovich M. B. THE PLACE AND SIGNIFICANCE OF FINE ARTS TODAY //Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. – C. 105.
6. Mo'minov B., Dauletov A. Classes of electronic document circulation systems and mathematical models of processing //Central Asian Journal of Education and Computer Sciences (CAJECS). – 2022. – T. 1. – №. 2. – C. 6-16.
7. Oybekovna A. N. et al. BO'LAJAK CHIZMACHILIK FANI O'QTUVCHILARINING GRIX NAQISH KOMPOZITSYALARINI TUZUSHDA GEOMETERIK YASASHLARNING O'RNI VA AMALIY AXAMIYATI //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – T. 2. – №. 2. – C. 202-205.
8. Abdullayevna R. M. QIRQIM VA KESIM BAJARISHDA O'QUVCHILARDA TIPIK XATOLARGA YO'L QO'YMASLIK KO 'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH //Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities. – 2022. – T. 10. – №. 12. – C. 520-524.
9. Karamatovich M. B., Oybekovna A. N. KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA BINO VA INSHOOTLARNI BEZASHDA ISHLATILADIGAN GEOMETRIK (GIRIH) NAQSHLARNI BO 'YASH USULLARI. – 2023.
10. Mo'minov B. K. et al. SIRTILAR HOSIL BO 'LISHI VA ULARNI CHIZMADA BERILISHI. SIRTILARDA NUQTA TANLASH. – 2023.
11. Mo'minov B. K., Ataqulova N. O. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA «TASVIRIY SAN'AT FANINI O 'QITISH METODLARI //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – C. 174-180.

12. Faxriddin U. T., qizi Maxmudova X. N. TALABALARGA CHIZMACHILIK FANINING QURILISH CHIZMACHILIGI BO' LIMINI O'RGATISHDAGI BA'ZI BIR TAVSIYALAR //Международная конференция академических наук. – 2022. – Т. 1. – №. 15. – С. 18-23.
13. Toshpulatov F. CHIZMACHILIK FANINI TABIIY HODISALAR BILAN AMALIY BOG'LIQLIGI //Физико-технологического образование. – 2022. – Т. 1. – №. 1.
14. Toshpulatov F. Qadimiy grix va o'simliksimon (Islimiy) naqsh elementlarining geometrik tahlili //Физико-технологического образование. – 2022. – №. 4.
15. Urolovich T. F. et al. SAN'AT INSON MEHNAT JARAYONINING AJRALMAS QISMI SIFATIDA //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 6. – С. 592-594.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Mo'minov Baxtiyor Karomatovich**, o'qituvchi [**Муминов Бахтияр Кароматович**, преподаватель] [**Bakhtiyar Karomatovich Muminov**, teacher]; manzil: O'zbekiston, Surxondaryo, Qumqurg'on, Oqsoy mahallasi A.Navoiy ko'chasi, 39 [адрес: Узбекистан, Сурхандарьинская, Кумкурганская, Аксайская Махалля Улица А.Навои, 39] [address: Uzbekistan, Surkhandarya, Kumkurganskaya, Aksai Mahalla, A.Navoi Street, 39]

TALABALARDA BADIY-ESTETIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

© Z.U. Amonova ¹✉

¹Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy

Annotatsiya

KIRISH: jamiyatdagi xar bir inson yakka xolda, tashqarida yashamaydi. U odamlar orasida osadi, ulg'ayadi, xayot kechiradi, uning butun xayoti va faoliyati davomida xar – hil toifadagi ko'plab insonlar bilan muloqotda bo'ladi. Bu insonning kundalik xayotiy extiyojlarini qondirish zaruratidan kelib chiqadi. Demak doimo axloqiy va estetik munosabatda bo'ladi

MATERIALLAR VA METODLAR: o'z ma'naviy hayoti va kelajagini qurayotgan har bir davlat milliy ezgulik, odamiylik, halollik, fidoiylilik, olijanoblik, mehr-oqibat, vijdoniylilik, adolat singari axloqiy qadriyatlarga murojaat qiladi. Talabalarda badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish avvalambor jamiyat, jamoat va oila muhitida shakllanadi.

MUHOKAMA VA NATEJALAR: axloq – ma'naviyatning amalda namoyon bo'lishidir. Ilm, bilim, dunyoqarash, idrok va iymon insonning xulq-atvorida o'ziga xos tarzda aks etadi. Insoniylik ma'naviyati esa axloqiy fazilatlar orqali namoyon bo'ladi. Axloq – insof va adolat, iymoniylik va halollik, mehr va muruvvat, sahovatpeshalik va bag'rikenglik, rahmdillik va muruvvatlilik, mehribonlik va g'amhurlik singari ma'naviy tushunchalarini insonning hayotiy faoliyatida yuzaga chiqaradigan ma'naviy hodisadir.

XULOSA: qadriyat deganda biz, odatda shaxs, millat, jamiyat tomonidan qadrlanadigan ma'naviy - moddiy ob'ektlarni tushunamiz. Har qanday qadriyat yoki qadriyat darajasiga ko'tarilgan har bir ob'ekt inson tomonidan baholanmay qolmaydi. Qadriyatlar sohaviylik tabiatiga ega bo'lishi barobarida darajalarga bo'linishi bilan ham ajralib turadi. Bugungi kunda inson o'zini rang-barang olam o'rab turgan barcha narsa-hodisalarning go'zal bo'lishini, har qadamda nafosatni his etishni istaydi. Badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish lozim, uning qamrovini san'atning o'zi bilangina chegaralab qo'yishga haqqimiz yo'q.

Kalit so'zlar: estetik, san'at, tarbiya, inson, talabalarda, badiiy-estetik, madaniyatni, rivojlantirish, o'smir, go'zallik, qadriyat.

Iqtibos uchun: Usmonovna Z. A. Talabalarda badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish texnologiyasi // Inter education & global study. 2024. № 1. B. 101–108.

ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ

© З.У. Амонова¹✉

¹ Навоийский государственный педагогический институт, Навои

ВВЕДЕНИЕ: не все в обществе живут одни, на улице. Он растет, взрослеет, живет среди людей, взаимодействует со многими разными категориями людей на протяжении своей жизни и карьеры. Это связано с необходимостью удовлетворения повседневных жизненных потребностей человека. Так что всегда есть моральные и эстетические отношения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: Каждая страна, строя свою духовную жизнь и будущее, апеллирует к таким нравственным ценностям, как национальное добро, человечность, честность, самоотверженность, благородство, доброта, совестливость, справедливость. Развитие художественно-эстетической культуры у студентов формируется, прежде всего, в среде общества, общины и семьи.

ОБСУЖДЕНИЕ И ВЫВОДЫ: Мораль – это проявление духовности на практике. Наука, знания, мировоззрение, восприятие и вера уникальным образом отражаются в поведении человека. Духовность человечества проявляется через нравственные качества. Нравственность – это духовное явление, проявляющее в жизнедеятельности человека такие духовные понятия, как справедливость и справедливость, вера и честность, доброта и великодушие, щедрость и терпимость, доброта и забота.

ВЫВОД: под ценностью мы обычно понимаем духовные и материальные объекты, которые ценятся отдельными людьми, народами и обществом. Не каждый объект любого вида и ценности ценится человеком. Значения отличаются разделением на уровни, так как имеют природу поля. Сегодня человеку хочется ощущать красоту всех вещей и событий, окружающих его в красочном мире, ощущать элегантность на каждом шагу. Необходимо развивать художественно-эстетическую культуру, мы не имеем права ограничивать ее сферу самим искусством.

Ключевые слова: Эстетика, искусство, воспитание, человек, студенты, художественно-эстетическое, культура, развитие, подросток, красота, ценность.

Для цитирования: Амонова З. У. Технология развития художественно-эстетической культуры у студентов // Inter education & global study. 2024. № 1. С. 101–108.

TECHNOLOGY OF DEVELOPMENT OF ARTISTIC AND AESTHETIC CULTURE IN STUDENTS

© Amonova U. Zarifa¹✉

¹ Navoi State Pedagogical Institute, Navoi

Annotation

INTRODUCTION: Not everyone in society lives alone on the street. They grow up, mature, live among people, and interact with various categories of individuals throughout

their lives and careers. This is due to the need to meet the daily life needs of individuals. Therefore, there is always a moral and aesthetic relationship.

MATERIALS AND METHODS: Every country, in building its spiritual life and future, appeals to moral values such as national goodness, humanity, honesty, selflessness, nobility, kindness, conscientiousness, and justice. The development of artistic and aesthetic culture in students primarily occurs within the environment of society, community, and family.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: Morality is the manifestation of spirituality in practice. Science, knowledge, outlook, perception, and faith are reflected in human behavior in a unique way. The spirituality of humanity is manifested through moral qualities. Morality is a spiritual phenomenon that manifests spiritual concepts such as fairness and justice, faith and honesty, kindness and generosity, generosity and tolerance, kindness and concern, in the life activities of an individual.

CONCLUSION: By value, we usually understand spiritual and material objects that are esteemed by individuals, nations, and society. Not every object of any kind or value is appreciated by humans. Values are distinguished by their division into levels, as they possess the nature of a field. Today, individuals desire to experience the beauty of all things and events surrounding them in the colorful world, to perceive elegance at every step. It is necessary to develop artistic and aesthetic culture; we have no right to limit its scope to art itself.

Keywords: Aesthetics, art, education, human, students, artistic-aesthetic, culture, development, teenager, beauty, value.

For citation: Zarifa U. Amonova. (2024) 'Technology of development of artistic and aesthetic culture in students', Inter education & global study, (1), pp. 101–108. (In Uzbek).

Ijodiy shaxsni shakllantirish vositasi sifatida o'smir yoshdagilar, talabalarning badiiy-estetik rivojlantirish uzluksiz ta'lim tizimida alohida o'rin tutadi. Badiiy-estetik rivojlanish insonning voqelikka estetik munosabatini, shu jumladan, dunyoni badiiy jihatdan anglash, san'at dunyosiga oshno etish, badiiy-ijodiy qobiliyat, badiiy-estetik qadriyatlar tizimini maqsadga yo'naltirilgan tarzda shakllantirishga imkon beradi. Badiiy-estetik rivojlanish estetik tarbiya negizida amalga oshadi. Ta'lim-tarbiyaning boshqa shakllari kabi estetik tarbiya ham o'z diqqat e'tiborini alohida shaxsga va ijtimoiy guruhga qaratadi. Estetik tarbiya ham umuminsoniy va milliy qadriyatlarni qaror toptirishga xizmat qiladi. Chunki, tarbiya inson ongiga, xis-tuyg'ulariga, tasavvuriga, e'tiqodiga, dunyoqarashiga, xatti-harakatlariga, xulq-atvoriga ta'sir o'tkazishni o'z oldiga maqsad va vazifa qilib qo'yadi. Estetik tarbiya ham ana shu umumiy maqsad va vazifaning tarkibiy qismi sifatida amal qilib, tarixiy-ijtimoiy jihatdan ahamiyatga molik hodisani anglatadi. Shuni ta'kidlash joizki, qadimgi dunyoda umuman tarbiya maqsadi estetik asosda namoyon bo'lgan. Masalan, qadimgi yunonlarda estetik tarbiya maqsadi¹ fuqarolarning har tomonlama rivojlanishiga, "ruh va badan" hamohangligini qaror toptirishga yo'naltirilgan edi. Aflotun va Arastu kabi

zabardast mutafakkirlar ta'limotlarida estetik tarbiya tizimining birbiridan farqli tomonlari bo'lgani holda umumiylik ham mavjud bo'lib, u yagona estetik orzuni qaror toptirishga, yagona axloqiy xulq-atvor va fuqarolik fazilatlarini shakllantirishga xizmat qilgan edi. Avvallari estetik tarbiya o'ta tor va bir tomonlama talqin qilinardi, ya'ni uni san'at asarlarini to'g'ri idrok etish, bu bilan alohida lazzatlanish yoki biror san'at turini bilib olib, muayyan badiiy ko'nikmalarga ega bo'lish doirasida inkor etilardi. Ba'zan estetik tarbiyaga odamlarda yuksak estetik did-farosatni shakllantirish sifatida qaralardi. Bularning barchasi badiiy estetik tarbiyaning vazifa va maqsadlari doirasiga kiradi.

Bugungi kunda badiiy tarbiyaning asosiy maqsadi – munosabatlarni san'at vositalari yordamida shakllantirishdir. Estetik tarbiya bilan badiiy tarbiyani bir-biriga tenglashtirish ham, qorishtirish ham, qarama-qarshi qo'yish xam xato bo'lardi. Shuni nazarda tutish lozimki, estetik tarbiya san'at bilan chegaralanib qolmaydi, balki uning asosiy mazmuni insonning voqelikka estetik munosabatini faollashtirish va rivojlantirishdan iboratdir. Voqelikka estetik munosabat o'z xususiyatlariga ega bo'lgan holda nisbiy mustaqillikka ham ega bo'lib, foydali-amaliy, ilmiy-nazariy munosabatlarni xam o'z ichiga oladi. Binobarin, voqelikka bo'lgan inson munosabatining xar qanday ko'rinishi estetik mazmundan ajralib qolsa, u asl insoniy mohiyatini yo'qotib qo'yadi. Ko'rinib turibdiki, estetik munosabat hayotga iste'molchilik nazari bilan qarashdan xalos bo'lish, dunyoga keng va xolis qarash, odamlarda, tabiat voqea-hodisalarida, narsalarda, eng avvalo, jamiyat, insoniyat, taraqqiyoti uchun xizmat qiladigan ijtimoiy ahamiyatli bo'lgan fazilatlarini ko'ra olish qobiliyatini tarbiyalaydi. Estetik tarbiya, eng avvalo, kishilarning estetik didlari shakllanishiga katta ta'sir o'tkazadi. Shaxs o'zligi uning estetik didi orqali namoyon bo'ladi. Estetik didda inson aqliy va hissiy dunyosi, orzu-umidlari, talab-ehtiyojlari, maqsad-manfaatlari ro'yobga chiqishi ifodalanadi.

Did faqat kayfiyat baholarigina emas, balki insonning samarali faoliyati vositasida ham tarkib topadi. Inson faoliyatining barcha samarali faoliyatlarida uning didi aks etadi. Estetik tarbiya o'z diqqat-e'tiborini shaxs estetik ehtiyojlarini shakllantirishga qaratadi, xilma-xil o'ta murakkab talab-ehtiyojlarni birlashtiradi, uyg'unlashtiradi va hamoxang tarzda amal qilishi uchun shartsharoitlar yaratib beradi.

Estetik tarbiyaning inson talab-ehtiyojlari madaniyatini shakllantirishdagi o'rni ham beqiyosdir, zero insonning talab-ehtiyojlari madaniyatida muayyan mezon tuyg'usi ham mavjud bo'lishini, bu mezon tuyg'usi shaxsiy ehtiyojni jamiyat ehtiyoji bilan mutanosib tarzda qo'shib olib borishni taqozo etadi. Ana shu mezon tuyg'usida yetuklikka erishish estetik tarbiyaning eng muhim vazifalaridan biridir. Estetik ehtiyoj faqat moddiy va ma'naviy go'zalliklardan lazzatlanishgina emas, balki har qanday amaliyot sohasida narsalarni nafosat qonunlariga rioya qilgan holda yaratishni, faoliyatga go'zallikni tatbiq qilishni ham bildiradi. Shu bois estetik tarbiya hayot jabhalarining hammasiga, ya'ni o'qish, mehnat qilish, ilmiy va texnik izlanish, jamoaviy faoliyatga tatbiq etilishi lozim bo'ladi. O'smir yoshdagilar, talabalarni estetik tarbiyalash va rivojlantirish estetik tarbiya tizimi yordamida amalga oshadi. Estetik tarbiyani tashkil etish tizimida qator tamoyillar yotadi. Estetik tarbiya va badiiy ta'limning hamma uchun umumiyligi shundaki, kattalar va bolalar ma'naviy hayotda, kundalik mehnat, san'at va tabiat bilan muloqotda, turmushda va shaxslararo

munosabatda estetik hodisalar bilan doimiy ravishda o'zaro munosabatda bo'ladi. Ana shu jarayonda ularning go'zalligi va xunukligi, fojiali va kulgili jihatlari namoyon bo'lib boradi. Bundan ma'lum bo'ladiki, estetik savodlilik, ideallar, estetik rivojlanish va badiiy ta'limsiz, ishda mahsulotni estetik takomilga yetkaza olmasdan, shaxsning har tomonlama barkamol bo'lib rivojlanishi mumkin emas. Estetik tarbiyani tashkil etish tizimi yana barcha tarbiyaviy ishlarga yaxlit yondashuv tamoyiliga asoslanadi. Talabalarning estetik tarbiyasida san'atning barcha turlari o'z-o'zidan birga harakatlanadi, o'smir shaxsiga yaxlit ta'sir ko'rsatadi. Bunday o'zaro harakat badiiy asarlar, tasviriy san'at, musiqiy savodxonlikni oshirishda mustahkam aloqadorlik natijasida amalga oshadi. Bundan tashqari estetik tarbiya fan, mehnat, jismoniy madaniyat, estetik munosabat va turmush go'zalliklarini ochish hisobiga ham amalga oshadi. Estetik tarbiya tizimi talabalarning butun badiiy-estetik faoliyatini hayot, jamiyatning amaliy taraqqiyoti, ularda dunyoqarash va axloqiylikni shakllantirish jarayoni bilan o'zaro aloqadorlik tamoyiliga tayanadi. Jamiyatning demokratlashuvi – go'zallik va axloqiylik manbaidir. Hozirgi yoshlarda mehnatsevarlikni, milliy qadriyatlarni, san'atni qadrlash hissini kuchaytirishimiz lozim va estetik dunyoqarashni shakllantirish zarurdir.

Hayotimizni ranglar o'rab turibdi. Atrofimizni, butun olamni ranglarda ko'ramiz. Rang faqatgina fizik hodisa emas. U insoniyat madaniy kapitalining ajralmas qismi hamdir. Ranglar odamlarni o'rab turgan olamning muhim qismi, unga o'zgachalik baxsh etadigan xususiyatdir. Shu bois odamlar ko'p narsalar, buyumlar, joylar, shaxslarni ranglar bilan uyg'unlikda tasavvur qiladi. San'at bu fanning yagona tadqiqot ob'ekti emas. Hozirgi paytda texnika estetikasi va uning amaliyotdagi sohasi dizayn, atrof-muhitni go'zallashtirish, tabiatdagi nafas borasidagi muammolar bilan ham shug'ullanadi.

"Estetika" atamasi yunon tiliga qaytadi aisteticos (hislar orqali seziladi). Go'zallikning turli shakllari ushbu falsafiy ta'limotning asosiy tadqiqot mavzusiga aylandi. Aqlli, ma'naviy jihatdan rivojlangan inson tabiatdagi, san'atdagi va kundalik hayotdagi go'zallikni qanday ko'rishni biladi, atrofda haqiqatni jalb qilishga intiladi.

Biroq, zamonaviy jamiyatda iste'molchilik, moddiy qadriyatlarga egalik qilish tendentsiyasi sezilarli bo'lib bormoqda. Shaxsning intellektual tarbiyasiga katta ahamiyat beriladi. Ratsional-mantiqiy yondashuv hissiy, hissiy komponentni siqib chiqaradi. Bu nomoddiy madaniy merosning qadrsizlanishiga, insonning ichki dunyosining qashshoqlashishiga va uning ijodiy salohiyatining pasayishiga olib keladi.

Shu munosabat bilan yosh avlodni estetik tarbiyalash alohida ahamiyatga ega. Uning maqsadi shaxsiyat madaniyatini shakllantirishdir, unga quyidagilar kiradi:

Estetik hislar. San'at va hayotda go'zallikni ko'rish qobiliyatlari.

Estetik tuyg'ular. Bu tabiat hodisalari, san'at va hokazolarga baholovchi munosabatda bo'lishga asoslangan insonning hissiy tajribalari.

Estetik ideallar. Bu shaxsning mukammallik haqidagi g'oyalaridir.

Estetik ehtiyojlar. Go'zallik bilan turli xil ko'rinishlarida muloqot qilishga intilish.

Estetik did. Bu go'zal va chirkin narsalarni ajrata olish, ularni mavjud estetik bilim va shakllangan ideallarga muvofiq ravishda baholash qobiliyatidir.

Ta'lim ishida odatda quyidagi tarkibiy qismlar ajratiladi:

Estetik tarbiya. Jahon va milliy madaniyat bilan tanishishni, san'at tarixi bilimlarini o'zlashtirishni o'z ichiga oladi.

Badiiy va estetik tarbiya. U bolalarni ijodiy faoliyatga jalb qilishni, ularning didi va qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishni ta'minlaydi.

Estetik o'z-o'zini tarbiyalash. Uning jarayonida inson o'zini takomillashtirish bilan shug'ullanadi, mavjud bilim va amaliy ko'nikmalarni chuqurlashtiradi.

Bolaning estetik ehtiyojlarini, shuningdek, uning ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalash. Insonda go'zallikka bo'lgan ishtiyoq, o'z-o'zini namoyon qilish orqali dunyoga yangi narsalarni olib kirishni istash kerak.

Bolaning estetik madaniyati ikki yo'nalishda shakllanadi: umuminsoniy qadriyatlar bilan tanishish va badiiy faoliyatga qo'shilish. Bunga muvofiq, o'qituvchilar oldida turgan ikkita vazifa guruhi mavjud.

Birinchisi, yosh avlodning estetik bilimlarini shakllantirish, ularni o'tmish madaniyati bilan tanishtirish uchun mo'ljallangan. Bolalar hayotdagi, mehnatdagi, tabiatdagi go'zallikni ko'rishga, unga hissiy munosabatda bo'lishga o'rgatiladi. Estetik ideallar shakllanmoqda. Harakatlar, fikrlar, tashqi ko'rinishda mukammallikka intilish rag'batlantiriladi. O'qituvchi estetik didning hamma odamlar uchun har xil ekanligini unutmashligi kerak. Ba'zi bolalar klassik musiqani hayratda qoldiradilar, boshqalari hard rock bilan xursand bo'ladilar. Bolalarni boshqa odamlarning va davrlarning didini o'ziga xosligi bilan bog'lashga, ularga hurmat bilan munosabatda bo'lishga o'rgatish kerak. Ikkinchi guruh vazifalari bolalarning amaliy badiiy faoliyatida ishtirok etishni o'z ichiga oladi. Ularga rasm chizish, ertaklar tuzish, plastilindan haykaltaroshlik, raqsga tushish, cholg'u asboblari o'ynash, qo'shiq aytish, she'r aytishni o'rgatadilar. O'qituvchilar tomonidan teatrlashtirilgan tomoshalar, konsertlar, adabiy kechalar, ko'rgazma va festivallar tashkil etiladi. Natijada, bola faol ijodiy faoliyatga qo'shiladi, go'zallikni o'z qo'li bilan yaratishni o'rganadi va ulg'ayadi.

Hozirgi kunda chet el madaniyati kirib bormoqda va qadriyatlar, etika-estetikamiz unitilib bormoqda. Talabalarda badiiy-estetik madaniyatni rivojlantirish, milliy qadriyatlarni, mehnatsevarlikni singdirish zarur va muhimdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bobonazarov S. U. Tasvirlarnigrizayltexnikasidaishlashningo'zigaxosligi //Innovative Development in Educational Activities. – 2022. – T. 1. – №. 6. – C. 114-118.
2. Шавдилов, С. А. (2017). Подготовка будущих учителей к исследовательской деятельности. Педагогическоеобразованиеинаука, (2), 109-110.
3. Ibragimovich I. X., Shovdirov S. A. THEORETICAL PRINCIPLES OF THE FORMATION OF STUDY COMPETENCIES REGARDING ART LITERACY IN STUDENTS //Science and Innovation. – 2023. – T. 2. – №. 10. – C. 192-198.
4. Shovdirov, S. BB Boymetov Methods of Organizing Practical and Theoretical Classes for Students in The Process of Teaching Fine Arts International Journal on Integrated Education.

5. Soli TolibovichSadiyevO'RTA ASRLAR SHARQ MINIATYURA MAKTABLARINING METODLARI // SAI. 2022. №C2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-rta-asrlar-sharq-miniattyura-maktablarining-metodlari> (дата обращения: 26.10.2023).
6. Sadiev S. DEVELOPING STUDENTS'ARTISTIC LITERACY SKILLS IN EXTRA-CURRICULUM ACTIVITIES //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. B9. – С. 106-108.
7. Abdullaev A., Bobomurodova S. THE MAIN FACTORS AFFECTING OF UZBEKISTAN AND CENTRAL ASIAN COUNTRIES TO THE DEVELOPMENT OF ART //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. C3. – С. 64-66.
8. Abdullayev A. H., Bobomurodova S. A. BO'LAJAK TASVIRIY VA AMALIY San'at O O'QITUVCHILARINING KASBIY VA MALAKAVIY TAYYORGARLIKLARINI TAKOMILLASHTIRISH //Scientific progress. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 908-910.
9. Guljamol M. SEMANTICS OF PATTERNS IN CARVINGS IN TRADITIONAL APPLIED ART AND THEIR SYMBOLIC AND EXPRESSIVE FEATURES //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 191-197.
10. Tolibovich S. S., Mardonovna M. G. EXPRESSION OF REALITY IN MODERN UZBEK FINE ART //Science and Innovation. – 2023. – Т. 2. – №. 2. – С. 16-19.
11. Amonova, Z. U., & Vosiyeva, A. T. X. (2022). MODELIER DIZAYNERLAR CHIZADIGAN INSON QOMATIDA LIBOSLARGA RANGNING BOSQICHMA--BOSQICH BERILISHI USULLARI. Journal of Integrated Education and Research, 1(5), 269-274.
12. Usmonovna, A. Z. (2023). AMALIY BEZAK San'atl ORQALI OT-KUTYUR YARATISH VA ESTITIK DUNYOQARASHNI SHAKILLANTIRISH. Journal of Integrated Education and Research, 2(10), 49-51.
14. Khamidovna, K. G., & Usmonovna, A. Z. (2022). The Role of Embroidery and Ethno Interaction in Traditional Art Crafts. Eurasian Scientific Herald, 7, 275-278.
13. Aziza To'xtaqulovna Vosiyeva, & Zarifa Usmonovna Amonova (2023). TASVIRIY San'at DARSLARIDA O'QUVCHILARNI KASB – HUNARGA YO'NALTIRISH. Oriental Art and Culture, 4 (1), 340-343.
14. Amonova Z.U., & Quziboyeva R.A. (2022). BADIY HUNARMANDCHILIK SOHASIDA KASHTACHILIK TARIXI VA ZAMONAVIY TA'LIMDAGI ETNO O'ZARO TA'SIRI. Экономика и социум, (5-2 (92)), 39-42.
15. To'xtaqulovna A. Самарқанд давлат университети (Самарқанд, Ўзбекистан) //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 11. – С. 14-17.
16. A. Vosiyeva USE OF TRANSFORMATION IN THE DIRECTION OF DESIGN AND ITS IMPORTANCE // SAI. 2023. №A4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/use-of-transformation-in-the-direction-of-design-and-its-importance> (дата обращения: 22.12.2023).
17. Kulmurotovna E. L. TASVIRIY San'at DARSLARIDA O 'QUV TEXNIK VOSITALAR, ELEKTRON DARSLIK VA MULTIMEDIALARDAN FOYDALANISH AMALIYOTI VA ISTIQBOLLARI //TADQIQOTLAR. – 2024. – Т. 31. – №. 1. – С. 125-131.

18. Kulmurotovna E. L. TASVIRIY San'atDAGI OQIM VA YO 'NALISHLARDA KO 'RGAZMALILIK, ILLUSTRATSIYA VA REPRODUKSIYALARNI TASHKIL ETISH //TADQIQOTLAR. – 2024. – T. 31. – №. 1. – С. 132-138.
19. Эсанова Л. К. Использование нетрадиционных техник в изобразительном творчестве дошкольников //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 12. – С. 632-638.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [AUTHORS INFO] [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ]

Amonova Zarifa Usmonovna, o'qituvchi [**Amonova Zarifa Usmonovna**, teacher], [**Амонова Зарифа Усмоновна**, преподаватель]; manzil: O'zbekiston, 117036, Navoiy, Karmana tumani, Bog'ishamol MFY 54 uy [address: Uzbekistan, 117036, Navoi, Karmana district, Bogishamol 54], [адрес: Узбекистан, 117036, Навои, Карманинский район, Богишамол МФУ 54 дом]; ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5690-9090>; zarifaamonova3@gmail.com

<https://iegs-scientificjournal.vercel.app/>

2992-9024
ISSN